

T. B. M. M.

ZABIT CERİDESİ

Altmış ikinci inikat

26 . V . 1944 Cuma

Münderecat

	Sayfa		Sayfa
1. — Sabık zabıt hulâsası	298	miye kanunu lâyihası ve Bütçe Encüme-	
2. — Havale edilen evrak	298	ni mazbatası (1/201)	298
3. — Müzakere edilen maddeler	298	A - Nafia Vekâleti bütçesi	298:324
1. — 1944 malî yılı Muvazenei Umu-		B - İktisat Vekâleti bütçesi	325:345

1. — SABIK ZABIT HULÂSASI

1944 malî yılı Bütçe kanunu lâyihasının müzakeresine devamla:

Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü ile Maarif Vekâleti bütçeleri kabul olundu.

Yarın saat 14 te toplanılmak üzere inikada

son verildi.

Reis Vekili

Bursa

R. Canitez

Kâtip

Malatya

N. Baydar

Kâtip

İsparta

K. Turan

2. — HAVALE EDİLEN EVRAK

Lâyhalar

1. — Devlet memurları aylıklarının tevhit ve teadülüne dair olan 3656 sayılı kanuna ek kanun lâyihası (1/275) (Maarif ve Bütçe Encümenlerine);

Mazbatalar

2. — Yabancı memleketlerle muvakkat mahiyette ticaret anlaşmaları ve modüs vivendiler

akdiné ve bunların şümülüne giren maddelerin gümrük resimlerinde değişiklikler yapılmasına ve Anlaşmaya yanaşmayan Devletler muvaredatına karşı tedbirler alınmasına salâhiyet verilmesine dair kanun lâyihası ve Haric'ye, Gümrük ve inhisarlar, İktisat, Maliye Bütçe ve Ticaret Encümenleri mazbataları (1/178) Ruznameye).

BİRİNCİ CELSE

Açılma saati : 14

REİS — Dr. M. Germen

KATIPLER : K. Turan (İsparta), B. K. Çağlar (Erzincan).

REİS — Celse açıldı.

3. — MÜZAKERE EDİLEN MADDELER

1. — 1944 malî yılı Muvazenei Umumiye Kanunı lâyihası ve Bütçe Encümeni mazbatası (1/201)

A - Nafia Vekâleti bütçesi :

REİS — Nafia bütçesinin müzakeresine başlıyoruz. Söz istiyen var mı?

M. ÖKMEN (Ankara) — Nafia bütçesi dolayısıyla Nafia Vekâletinin, esaslı gördüğüm ve halli zamanı geldiğine kani olduğum iki mesele hakkında noktai nazarımlı anlamak istiyorum. Arkadaşlar hep biliyoruz ki, zaferden sonra Cumhuriyet ilk iş olarak ana millî dâvaların derhal hallini ele aldı ve bu dâvaların başında olarak ve çok isabetli bir hareket olarak Devlet merkezini vatanın ve milletin merkezi olan coğrafi bakımdan dahi - Ankara'da tesisine karar verdi. Yeni Devlet, Ankara dâvasını aynı zamanda Devletin yapıcı ve yaratıcı kudretinin bir nümunesi olarakta ele almaya karar verdi. Bunun içindir ki, Devlet ve Millet elele vererek 15 - 20 sene gibi kısa bir zaman zarfında bu şehre bir milyar lira sarfetti. Hepi-

miz gördük ki, hakikaten Yenişehir bu çorak ve faakt gökmez toprak üzerinde bir medeniyet âbidesi olarak ve yaratıcı kudretin yıkılmaz bir âbidesi olarak meydana geldi. Yalnız bu şehrin derhal halledilmesi lâzımgelen ve bugün başşehirin hakikaten yüzkarası, başşehir sakinlerinin hakikaten yüzünü kızartıcı bir manzara hâlâ devam ediyor. Kanalizasyondan bahsetmet istiyorum. Bugün daha sıcaklar basmadan şu mevsimde dahi milyarlar sarfettiğimiz Yenişehirde ufunetten geçmeğe imkân yoktur. Evlerin ve apartmanların bodrum katları mülevves sularla dolmuştur. Belediye de buna mâni olacak tedbiri alamaz. Şehrin umumî sıhhati bakımından, şehir dâvası bakımından öyle zannediyorum ki, artık bu dâvanın halli için dakika fevtedecek zaman yoktur. Hususi şekildedeki istihbaratma, muhterem Nafia Vekilinden işittiğime göre; Hükümet bu dâvayı hal yolundadır. Fakat ne tedbir alınmıştır? tedbiri ne de-recededir?

Fakat ne tedbir alınmıştır? tedbir ne de-recededir? sürati nedir? Hükümetimizin noktai nazarımlı öğrenmek istiyorum.

Arzedeceğim ikinci nokta şudur arkadaşlar : Millî Mücadele bizim için çok tatlı hatıraları ihtiva etmekle beraber çok acı dersleri ve tecrübeleri de ihtiva ediyor. Millî Mücadele esnasında adına Şimal cephesi dediğimiz Balıkesir cephesinin Anadolu'nun merkezine, Hükümet merkezine bir şimendifer, bir şose veya herhangi bir yolla bağlı olmamasının o vakit millet ve Devlet büyük ıstırabını çekti. Büyük felâketlerle neticelenecek vaziyetler hâsıl oldu. Onun içindir ki zafere kavuşur kavuşmaz yeni Devlet ilk iş olarak Kütahya - Balıkesir ve o mntıkanın şimendiferini yapmak kararını verdi ve yaptı. Çok isabetli hareket etti. Şahsi kanaatim Hükümetin başında bulunan arkadaşlar ve Meclis arkadaşlarımız, memleketin iktisadi ve ticari hayatını yakinen takip edenler bilirler ki, bu beş sene içerisinde Cenup Anadolu'nun merkezi, Anadolu'nun baş şehri olan Ankara'ya kısa ve doğrudan doğruya bir yolla bağlanmamış olması iktisadi ve askerî bakımdan bizim için büyük bir müşkülât doğurmaktadır. Bahsetmek istediğim yol merkezi doğrudan doğruya Konya ve Cenubi Anadolu'ya yani İsparta ve Antalya'ya bağlanacak bir şimendifer veya asfalt yoldur. Bugün filhakika Konya'ya iki hat Cenuptan Ankara'ya bağlı gibidir. Fakat bu, tatbikatta büyük müşkülât arz etmektedir. Çünkü bu hat esasen tek bir hattır. Sonra, bu hat bizi tamamiyle Cenubi Anadolu'ya bağlamış addedilemez. Görüşümüz odur ki, bu hattın yapılması sulhtan sonra başlanıp neticelendirilmesi lâzımgelen dâvalarımızdan en mühimmidir. Merkezi Anadolu'nun Cenubi Anadolu'ya en kısa yoldan bağlanması zamanı gelmiştir ve bunun için muhterem Nafia Vekilimiz ne düşünmüşlerdir ve ne tedbir almışlardır? bunu öğrenmek istiyoruz. Sırrı Daygürültüsüz iş yapmağı seven, mütevazı fakat hakikaten başarılı bir arkadaşımızdır. Ümit ederim ki, bizi tatmin edecek tetkikatı vardır. Kendilerinden müspet cevap alırsam çok baharlıy olacağım.

F. F. DÜŞÜNSEL (Bingöl) — Sayın Mümtaz Ökmen arkadaşımızın bahsettiği kanalizasyon meselesi üzerinde iki kelime söyledikten sonra asıl arzedeceğim noktalara işaret edeceğim.

Hakikaten hepimiz görüyoruz ki, Ankara'nın bugünlerde arz etmekte olduğu vaziyet cidden acınacak bir şekildedir. Taaffün, bir çok yerlerde hepimizi müteessir edecek bir durumdadır. Sıhhati umumiye bundan fevkalâde mutazarrır olacaktır ve olmaya da başlamıştır. Bu itibarla sayın Vekil arkadaşımızın bu hususta ne yapmak lâzımsa acele etmesini ve bu şehir halkının hayatını kurtarması için elden geleni yapmasını bendeniz de temenni ederim.

M. ÖKMEK (Ankara) — Teşekkür ederiz.
F. F. DÜŞÜNSEL (Devamlı) — Van'a gitmekte olan şimendifer hattının durumundan bahsedeceğim. Hükümetimizin, Cumhuriyet idaresinin en yüksek eserlerinden biri olacak olan bu hatda başlanmış ve bir çok yerlerde toprak tesviyesi yapılmış ve hattâ Bingöl'ün Genç kazası merkeziyle Dırahini'ye kadar olan 6 nör kısmı bitti. Fakat henedense geçen sene bu hattın vaziyeti âdetâ bir duraklama safhasına girdi. Bu vaziyette kalmasının diğer bir mahzurundan başka başlıca mahzuru, malzemenin, yani 15 milyon liralık bir millet sermayesinin bu kışı üstü açık ve sıkıntılı bir vaziyette geçirmiş olmasıdır. Yani hat durmuş vaziyettedir ve toprak tesviyeleri de bozulma tehlikesine mâruzdur. Onun için bu hattın da, konan malzemenin, sarfedilen sermayenin ehemmiyetiyle ve doğrudan doğruya Anadolu'yu ortasından kesen bir hat olması bakımından arzettiği ehemmiyetle gözönünde tutularak bunun biran evvel ikmalini ve hiç değilse şimdiye kadar dökülen masrafın, sarfedilen paranın heder olmaması için ne yapılması gerekiyorsa bu hususta katı tedabir alınmasının sayın Nafia Vekilinden rica ederim, mâruzatım budur.

E. A. TOKAD (Denizli) — Cumhuriyet Nafasının iki mühim işteğal mevzuu olan konudan bahsedeceğim: Biri memleketimizde smai ve zirai bakımdan en önemli olan elektrifikasyon işleridir. 633 nœü fasılda bu iş için 292 000 lira gibi az bir tahsisat konmuştur. Türkiye'de akar yakıt olarak daha esaslı bir damara rastgelinmediğine göre gerek sanayi ve gerekse ziraatte maliyeti düşürecek şekilde makinalı ziraat ve sanat yapabilmek bugünkü duruma göre fevkalâde güçtür. Diğer cihetten motör ve makina sanayi de bu yüzden güç teessüs edebilir. Binaenaleyh memleketimizde muhtelif istikametlerde akan ve bize mühim miktarda tabii enerji veren nehir kuvvetleri kaynaklarından biran evvel istifade ederek sanayi ve ziraat hayatımızda bunların tatbikatından faydalanmamız bu suretle maliyet fiyatlarını düşürmemiz lâzımdır. Avrûpanın bir çok geniş çiftliklerinde elektriğin sanayide olduğu gibi ziraatte de tatbikını, gerek çift sürmek ve gerekse harman makinaları işletmek ve şaraphane vesaire gibi büyük sanayii ziraiye şubelerinde elektriğin rolünü gördükten sonra bizde de şimdiye kadar bu sahada harekete geçmekteki gecikmeyi görmek affedilmez bir hatıradır. Akar yakıttan, kömürden ameleden, hayvanlardan iktisat etmek gibi büyük faydalar temin edecek olan bu şubede Hükümetimizin daha cezri ve seri adımlarla biran evvel memleketi bu gayeye ulaştırmasını candan niyaz ederim.

Zirai sahada bizde istihsali azaltan âmillerin en başında geleni zararlı sulardır. Binaenaleyh bu zararlı suların zararlarından memleketi, zira-

ati ve köylünün sıhhatini (Sırtma bakımından) korumak ve bu suların faydalarından da yine ziraat bakımından istifade edebilmek için Anadolu'da hattâ bütün memlekette müstacelen bu su meselesini hal ve ıslah etmek lâzımdır. Yataksız veya yatağı dolmuş nehirlerin memlekette husule getirdikleri su taşkımları aynı kuraklık derdi gibi zararlı şekilde ekilişleri yok etmekte giftçiyi hemen her sene âni felâketleriyle perişan etmektedir. Bu hususta misaller zikretmek ihtiyacını duymaktayım. Çünkü pek bâriz olaylar, Menderes, Gediz, Sakarya, Seyhan, Ceyhan ve sair gibi nehirlerin yıllık zararları gözlerimizin önündedir. Kuraklıktan ve tuğyandan gelebilecek zararları önlemek ve faydalarından istifade edebilmek için memlekette geniş mikyasta akar suların ıslahı hususunda Devletçe büyük su programlarını ve tatbikatın maaşşükran görüyoruz. Bunlar kemaligermi ile tatbik edilmektedir. Ancak bu sahada evvelâ şimdiye kadar başlanılan acele etmek ve bunları biran evvel ikmal ederek verimlendirmek ve herhangi bir aksaklıkla bu başlanılmışları yarıda bırakmamak lâzımdır. Halbuki gerek çimento ve demir yokluğundan ve gerekse tahsisat ve eleman darlığından bazı yerlerde başlanmış olan kanun şimdiye kadar bitirilmeleri icabeder. Bugün bir çok teşebbüsler hâlen yarım kalmış olup zamanla bunların bozulmaları ihtimalleri de düşünülürse maazallah bu sahadaki emeklerii ve masrafların heder olmasından korkulur. Binaenaleyh Hükümetin bu büyük su işleri teşebbüslerinde işlerin yarım kalmaması ve bu teşebbüslerin biran evvel verimli bir hale gelebilmelerinin temini için bu sahada çok ciddi ve seri teşebbüslerle bu başlanılmış işlerin biran evvel ikmaline ve bilhassa evvelâ işe fazla verim verecek. Menderes ve Gediz sahalarından başlayarak oradan alınacak verimlerle diğer sahalardaki işlere başlamak suretiyle çalışmalarını ve himmet etmelerini rica ederim. Esasen kanununda işaret te vardır. Diğer cihetten ufak su işleri teşebbüslerini keza biran evvel Ziraat Vekâleti ile temas ederek tercihan bunları intaç etmesi lâzımdır. Bu husustaki teşebbüslerin hâlen ne durumda olduğunu ve bilhassa Ziraat Vekâletinin bu husustaki teşebbüslerde müspet bir rol oynayıp oynamadığının bildirilmesini ve bu ilginin teminini Nafia Vekâletinden rica ederim.

Sonra bu su işleri tatbikatında ve sarfiyatında bilhassa hesap işlerinde vekâletin mürakabalı bir sistem bulup tatbik etmesini ve hesaplarının neticelerini Meclise bildirmesini temenniye sayan bulurum.

İ. YALÇIN (Elâzığ) — Muhterem arkadaşlar, Şose ve Köprüler kanununun bir maddesinin tadili dolayısıyla yapılan müzakere esnasında benim anladığıma göre mevcut Şose ve köprüler

Kanunumuz bugünkü ihtiyaçlarımızı temin etmekten uzak olduğu için yeni esaslara göre hazırlanmakta olan bir kanunun yakın zamanda Meclise geleceği ümidi izhar edilmişti. Aradan epeyce zaman geçti, böyle bir kanun gelmedi. Benim kanaatimece bugünkü şekli ile ve bugünkü varidatla vilâyetlerimiz mevcut şosaları belki ancak muhafaza edebilmek kudretindedir. Yeni yol yapmak şöyle dursun. Binaenaleyh bu mesele hakkında tereddütsüz derhal bir karar vermek mecburiyetindeyiz. Mevcut yollarımız günden güne harap olmaktadır. vilâyetlerimiz varidatı yollarımızın tamirine dahi kâfi gilmemektedir. Geçenki tadilin kabulü münasebetiyle yol mükellefiyetini 6 liradan 12 liraya çıkardık. Fakat çok tahmin ederim ki bu fazlai varidatın hepsi tahsisi varidat prensibimiz haricinde olduğu için tamamen yollara sarfedilmiş değildir. Vilâyetin diğer bir çok zaruri ihtiyaçlarına sarfedilmiştir. ve vilâyetler bu işte haklıdır. Esasen herhangi bir vilâyet kendi hududu dâhilinde yeni bir yol yapmak için mutlaka kendi işlerinden birisini ihmal etmek mecburiyetindedir. Meselâ mektebini yapacaktır, filân işini ihmal edecektir. O zaman muallimler para alamıyoruz vevahut da kadro harici kaldık diye sızlanacaklardır. Binaenaleyh ben muhterem Nafia Vekîli arkadaşımızdan bu kanunun fazla bir müddetle mukayyet olmamak şartıyla yakın zamanda Meclise getirmelerini rica edeceğim.

İkincisi, elimizdeki bütçede yollar, şose yolları için yani Devlet yolları namı altındaki şase yolları için mâruzatta bulunacağım.

Bizim bir yolumuz vardır ki, Ankara'dan başlar, ve gerek Ankara için ve gerek İstanbul için mühim bir yoldur. Aynı zamanda kömür havzasını Ankara'ya karadan bağlayan en kısa ve mühim bir yoldur. bu yol Ankara, Kızılcahamam, Gerede, Devrek ve Zonguldak Gerede - Bolu Adapazarı hattıdır. Herhangi bir tehlikeye mâruz kaldığı zaman, simendiferlerimiz bir arızaya uğrarsa Zonguldak'tan Ankara istikametinde kömür bugünkü durumu ile, bu voldan nekledilemez. Hattâ şunu da arzedeğim ki, 1 şubat zelzelesinde Ankara'dan hareket eden ekibimiz 60 kilometrelik bir mesafeyi 18,5 saat zarfında ancak alabildi. Çünkü yol bakımsızdı ve karlar kapamaştır. Karların temizlenmesi ve daimî tamir amelesi yoktu. Binaenaleyh bendenizin ricam; bu yolun, imkânı varsa, umumî yollar meyanına alınması; eğer imkânı yoksa bu yola, umumî bütçeden fazlaca yardım edilmesini mutlak olarak rica ediyorum. Bu yolun daimî olarak tamir ve muhafazasını da mutlak olarak Nafia Vekâletinin yapması lâzımdır. Çünkü bu yol, aynı zamanda Bolu'dan Adapazarı istikametine doğru gider.

Arkadaşlar; İzmitteki kâğıt fabrikasının muhtaç olduğu iptidai madde, kereste bu yol

üzerinden gider. İnhisarlar Vekâletinin, sandıklarının mevaddı iptidaiyesi olan kereste yine bu yoldan gider, eiheti askeriye için lâzım olan ve Ankara'ya sevki icabeden kereste de yine bu yoldan gider.

Binaenaleyh bu yolu Nafia Vekâletinin kendi yolları meyanına alması veyahut âzami bir yardım yapması ve daimî tamirini üzerine alması hususlarını dilerim.

Üçüncü ricam, Elâzığ'da bir gölekük var. Bu gölekük evvelce tetkik edilmiş Elâzığ ovasını sulama için. Fakat suyunun tuzlu olması dolayısıyla ziraate elverişli olmadığı anlaşılmış. Ben oraya gittiğim zaman, bu işte çalışan bir mühendis arkadaş bana, buradan fazla miktarda enerji istihsalî suretiyle memleketin faydalanabileceğini ve bu hususta alâkalı makamata bir rapor tanzim ederek gönderdiğini söyledi. Bu iş ne dereceye kadar ileri getirilmiştir ve hakikaten bu gölden istifade imkânı var mıdır?

Asıl söyleyeceğim nokta, zelzele hakkında. Bütçe Encümeni bulduğu fazlai varidat meyanında iki milyon lirasını zlezele mntakasına yapılacak devlet binaları inşaatına ve üç milyon lira da fakir ve muhtaç halka nakden yardım etmek suretiyle beş milyon liralık bir tahsisat kabul etmiştir. Nafia Vekâleti bütçesini tetkik ediyorum; ayrıca 622 A. faslında resmî binalar inşaatı, her türlü masraflar namı altında bir buçuk milyon lira. İkinci maddede yardımlar namı altında 2.5 milyon lira ki, 4 milyon liralık ayrı bir tahsisat gördüm. Hakikaten benim anladığım gibi ise 4 milyon lira burada ve beş milyon lira da muhterem Bütçe Encümeninin yaptığı zam ve ilâvelerle 9 milyon liralık bir tahsisat yapılmış oluyor ki, bu hakikaten bizi sevindirecek bir hâdisedir. Bunun böyle olup olmadığını Muhterem Vekil Beyefendinin bildirmesini rica ederim. Yalnız halk için ayrılan nakdî yardımın ne şekilde ve ne gibi esaslara istinaden tevzi edileceğini öğrenmek istiyorum. Bir de haziran gelir gelmez bu işin derhal yapılmasını rica edeceğim. Çünkü diğer işler gibi değildir. Zelzele mntakasında öyle yerler vardır ki, eyfâlde kar yağar. İnşaat mevsimi üç, dört ay gibi kısa bir zamana munhasırdır. Haziran gelir gelmez bu para, nereden ve ne yolla ve kimler vasıtasıyla tevzi edilecekse, derhal tevzi edilmelidir, bekletilmemesini rica ediyorum.

Sonra arkadaşlar; Devlet binaları inşaatı için ayrılan paralarla ilk mektepler hakkında arzedeceğim: Denilebilir ki bugün Çerkeş kasa-basının % 95 i tamamen harap olmuştur. Gerede'de % 80 tamamen harap olmuştur, Ilgazda aynı vaziyettedir. Bolu'nun büyük bir kısmı yıkılmıştır. Bilhassa Çerkeş'le Gerede'deki ilk mektep çocukları bugün açıktadır. İdarei hususiyetlerin bütçesinde bu mektepler için bu sene tahsisat tefrik edilmemiştir. Esasen tefrik

etmeye de imkân yoktur. Eğer biz bu sene iki milyon lira içerisinde bir miktar ayırarak Çerkeş'te ve Gerede'de açılan iki mektep yapmazsak bu mekteplerde okuyan ve tahminime göre miktarı 1500 e balığ olan ilk mektep çocuğu mektebe devam edemeyecektir. Çünkü bu bahsettiğimiz yerler diğer kazalar gibi değildir. Burada râkım 1300 - 1400 dür. Tahtadan yapılmış baraka içinde çocuklarımızı barındırma imkân olmayacaktır. Bir, iki ay mektebe devam edecekler, ondan sonra hasta olup devam edemeyeceklerdir. Binaenaleyh bu çocuklarımızı hastalık ve ölümden kurtarmak için diğerlerine tercihan buralarda ilk mekteplerin derhal yapılmasını rica edeceğim.

Sonra arkadaşlar, zelzele mntakası için çivi ve cam meselesi mühimdir. Bugün iki liraya çivi arıyorlar, bulamıyorlar. Cam tedariki müşküldür. Nafia Vekili Beyefendiden çok rica ederim, bu mntakada kısa müddet devam edecek inşaat mevsimi içinde bol çivi ve cam tedariki neye mütevakıfılsa lûtfetsinler. Bu cam ve çivi tedarik edilmezse kimse ne ev yapabilecektir ve ne de kışın âfetlerinden korunabilecektir. Kışın yine çadır ve barakalar içinde korunmak mecburiyetinde kalacaklardır.

Sonra arkadaşlar, benim burada okuduklarımdan anladığıma göre. Devlet binaları inşaatı doğrudan doğruya Hükümet konağı ve saire gibi Devletin kendi memurlarının oturacağı binalar içindir. Bunun içerisinde belediyele-re yardım namı altında hiç bir şey yoktur. Ayrılan 3 milyon lira aynı yardım köylülere ve şehirli fakirlere dağıtılacaktır. Buradan belediyelere para verilmesini ne ben teklif ederim ve ne de muhterem Heyet bu işe yanaşır. Fakat bir şehir ki, belediye binası tamamen yıkılmış, elektrik santrali tamamen yıkılmış, mezbahası yıkılmış, hulâsa belediye namına enkaz altından çıkarılan bir kaç evrakla bir kaç memur, belediye reisi ve âzalarından ibaret bir mevcudiyet kalmıştır. Yeni bir belediye binası lâzım. Yeni evler yapılacak, bunların hiç olmazsa yaya kaldırımlarını yapmak, su yollarını hiç olmazsa toprak künklerle temin etmek, biraz çukur kapamak ve saire gibi zaruri ve belediyeye müteallik olan işlerin yapılması için belediyelerin bu işlerin hiç birisini yapmaya vaziyetleri müsait değildir. Bunun için acaba ayrılan iki milyon lira ve benim bütçede gördüğüm 2 milyonluk resmî binalar tahsisatından muayyen bir kısmını ayırarak bu zaruri işler için belediyelere tahsis etmek imkânı yok mudur? ve bu imkânın bahşedilmesi için bir kaç sene belediyede bulunmuş bir arkadaşımız sıfatıyla arzedeğim ki, belediyeler bu işleri yapacak kudrette olmadıkları gibi tahmin ederim ki, memurlarının bile maaşlarını vermeye muktedir değildirler. Bunlara bu şekilde yardım yapılmasını Vekâlet ta-

findan nazarı dikkate alınmasını rica ederim.

Dr. M. BERKER (İçel) — Büyük su işlerimiz muvaffakiyetle devam ederken küçük sularımızın da etüdüleri yaptırılarak bir programa bağlanmasını ve bunların içinde en çok verimli olanlarının sıra ile ve tercihan ıslah yoluna gidilmesini yine bu kürsüden vaktiyle bir temenni mahiyetinde izhar etmişim. Bunun canlı bir misali olarak ta Anamur'da Dragonda çayını göstermişim. Filhakika bu çay fevkalâde verim temin edecek bir vaziyettedir, ıslah edildiği takdirde o sahayı ihya edecek bir durumdadır. Bilhassa bu çay hakkında iptidai etüdlerin yapıldığını haber aldık. Fakat şimdiye kadar ne sebeple olduğunu bilmiyorum, inşaata başlanmamıştır.

Arkadaşlar, bu Anamur ovasını yeniden canlandıracak değilim, o zaman bu kürsüden uzun uzadıya anlatmışım, şimdi yalnız iki kelime ile bunu ifade edeyim, bu saha çok verimli, senede iki mahsul veren fevkalâde bir yerdir. Bu çay ıslah edildiği zaman 50 000 dönüm arazi kabili istifade bir hale gelecektir. Bu hususta muhterem Vekilin ne düşündüğünü ve küçük sular hakkında bir program yapıp yapılmadığını öğrenmek istiyorum.

İkinci temennim, Silifke'nin Göksu nehri üzerinde bir köprüünün yapılması evvelce kararlaştırılmıştı. Malûmu âliniz orta Anadolu'ya Cenuba bağlayan en kısa yol budur. Askerî ve iktisadi ehemmiyeti haizdir. Nafia Vekâleti bunun projelerini hazırlamıştı, fakat malzeme bulamadığından iş geriye kalmıştır. Bugün zannediyorum ki inşaat malzemesi daha kolay bulunabiliyor. Binaenaleyh bu köprüünün de biran evvel yapılmasını rica ediyorum.

İ. TURAN (Kırşehir) — Sayın arkadaşlar, dairei intihabiyem olan Kırşehir vilâyetinin Nafia durumu hakkında sayın Nafia Vekilimizden bir kaç temennide bulunmak suretiyle kıymetli vakitlerinizin bir kaç dakikasını işgal edeceğim.

Sayın arkadaşlarım, Kırşehir vilâyeti dört saatlik sulu bir sahaya yayılmış bağ ve bahçeler içine gömülmüş Orta Anadolu'nun en güzel bir şehridir. Burasını yakinen gören arkadaşlarım da takdir buyururlar. Arkadaşlarım, bu şehirde, kazaların da ve köylerin de çok bol nispette elma, armut, kaysı, üzüm ve sebzenin envayı yetiştigi halde yolsuzluk yüzünden dış pazarlara sevkedilmediği için mahallinde değersiz fiyatla satılmakta, halkın hepsi de bağ ve bahçe sahibi olduğu için bir kısmı da çürüyüp gitmektedir. Ankara'da üzümün kilosu 50 - 60 kuruşa satıldığı halde Kırşehir'de 10 kuruşa satılmakta idi. Bu yüzden halkın bağ ve bahçeye olan hevesleri de gündün güne sönmektedir. Bu vilâyetin merkezi ile kaza ve köylerinde bini mütecaviz halı ve kilim tezgâhı olduğu halde imal ettikleri halı ve kilimlerini de yolsuzluk yüzünden

dış pazarlara sevkedemedikleri gibi hariçten tüccar da gelmemektedir. Bu vilâyet halkının kalkınması için bugün ve yarın demir yolunun vilâyetten geçmek imkânları var mı, yok mu?

İkincisi; vilâyetin hususi bütçesi dar olduğundan Kırşehir - Yerköy arasındaki 75 kilo metrelik bir şoseyi yirmi senedenberi istifade edilecek bir hale getiremedi, Kırşehir'e giden bir çok arkadaşlarımın bildiği bir keyfiyettir. Bu yolun ıslahı için şimdilik bir yardım yapılabilir mi?

Üçüncüsü, Avanos kazasıyla Nevşehir, Ürgüp kazalarının istifade ettikleri Avanosla Himmetdede arasındaki 45 kilometrelik bir ham yol var ki, bu yoldan, yağmurlu ve karlı havalarda geçmek imkânı yoktur. Üzüm ve meyva yuvası olan bu kazalar halkının üzüm ve meyvaları değersiz bir fiyatla satıldığından bu dört kaza halkının yetiştirdiği üzüm ve meyvaların dış pazarlara sevki için bu yolun Nafia Vekâletince yaptırılması imkânı olup olmadığını Sayın Nafia Vekilimizden öğrenmek istiyorum.

R. KAPLAN (Maras) — Aziz arkadaşlar; Ankara, Hükümet merkezi olarak kabul edildikten sonra siyasi merkezimiz ve kültür merkezimiz olarak inkişaf etmektedir. İktisadi bakımdan da inkişafı için dikkate alınmağa değer bazı hususları huzurunuzda arz etmek isterim.

Mümtaz arkadaşım, bir kısmına temas ettiler. Ben de aynı mevzua temas etmekle beraber mütemmimi olan iki noktadan da bahsedeceğim.

Arkadaşlar; şu beş sene içinde, bilhassa dikkat ederseniz, Ankara'da bazan iase sıkıntısı çektik. Bunu arzedeceğim noktaların şimdiye kadar ikmal edilememesinden neşet ettiğine kaniyim. Arkadaşlar; Ankara, vilâyet itibariyle toprağı kısır olan bir sahadır. Hükümet merkezi olan bu vilâyete, civar istihsal merkezlerimizi biranevvel bağlamağa zaruret vardır. Siyasi iktisat bakımından, Devletin iktisadi murakabesi bakımından bilhassa Ankara'nın iktisaden kuvvetlenmesinin ehemmiyeti vardır. Onun için arkadaşlar bu Hükümet merkezinin Akdenize en kısa yoldan şimendiferle bağlanması zarureti olduğu gibi, bu Hükümet merkezini en kısa yolla cenup vilâyetlerimize bağlamak zarureti vardır. Bu Hükümet merkezimizi en kısa yoldan Karadeniz limanlarından birine bağlamak zarureti vardır. Bu üç yoldan birisi Ankara - Konya - Manavgat - Antalya, İkincisi ise: Kayseri - Maras - Anteb cenup yolu ve üçüncüsü, Ankara - Ereğli yoludur.

Arkadaşlar; hem Karadenizi ve hem de Akdenizi buraya biranevvel kısa yollarla bağlamamız zarureti vardır, madem ki, Ankara'yı Hükümet merkezi yaptık. Ankarayı iktisaden de kuvvetlendirmek, bilhassa iktisat işlerimizi idare bakımından, bunun içinde ticaret de dahildir, zaruridir.

Arkadaşlar; şu harp seneleri içinde, beş sene içinde, çektiğimiz sıkıntıyı bilirsiniz. Bir taraftan da İktisat işlerimizi Hükümet merkezinde temerküz ettiremediğimizden dolayı bazı zayıf scciyeli yurttaşların iktisat işlerimizde Devlete ne kadar müşkülât çıkardıklarını hepimiz gözümüzle gördük, kanaat edindik. Onun için iktisaden Ankara'yı kuvvetlendirmek, iktisadımızı Ankara'da temerküz ettirmek bizim için mühim bir mesele halindedir. Orta Anadolu'nun inkışafı için Ankaradan başlayıp gidecek olan bu hatlar mühim bir rol oynayacaktır. Yalnız bir iki mahsulle iktifaya mecbur kalan Orta Anadolu zayıflamaktadır. Arzedeceğim bu hatlar Orta Anadolu'yu diriltecektir. bu bakımdan dahi bu hatları biranevvel yapmak zarureti tebarüz etmektedir. Onun için Hükümet merkezimizi takviye edecek Ankara - Konya - Manavgat - Antalya hatları üzerinde biraz izahat vermek, temin edeceği faydaların bir kısmına temas etmek isterim.

Arkadaşlar, buradan Konya'ya gitmek için bugün hemen hemen şimendiferle dahi gidilse bu iki günümüzü yemektedir. Halbuki, Ankara'dan yapılacak doğru bir hat Konya'ya süratle giderse 6, yavaş giderse 5 saatlik bir mesafe ile Ankara ile Konya'yı birbirine bağlayacaktır.

Arkadaşlar; bu mesafe arasında mühim tuz sahaları vardır. Bu tuz sahaları Koçhisar tuz memlehaları adıyla anılan istihsal sahası dahi bir hat ile bu hatta bağlanabilir. Gene bu hattın bağlanması imkânı olan Anadolu'nun en geniş hububat, yağ ve etlik hayvan istihsal eden Aksaray ovası bu hatta bir şube hattı ile bağlanabilir. Keza Haymana, Ankara halkının bir istirahat ve tedavi yeri olarak ihya edilebilecektir. Bugün dünyanın en iyi sıcak suyu bulunan bu yerden vasitasızlık yüzünden istifade edilemiyor. Bu hattın pek yakınından geçmesi ile Haymana da imar edilecek ve Ankara şehrinde oturanlar da oranın çok nâfi sularından istifade edeceklerdir.

Arkadaşlar, gene hepiniz hatırlarsınız ki, Konya asırlarca Türk Devletinin, Selçuk devrinde, Hükümet merkezi olmuştur. Bugün Konya Anadolu'nun nüfus itibarıyla en büyük şehirlerinden, vilâyet itibarıyla da memleketimizin en çok nüfusu olan vilâyetlerimizden biridir. Maalesef Konya çarşısı günden güne sönmektedir. Ankara çarşısı ile Konya çarşısını birleştirecek olan bu hat, hem Ankara çarşısını hem Konya çarşısını diriltecektir arkadaşlar. Konya'da iktisat işlerine, ticaret işlerine kendisini vermiş, ticaret işleride yetmişmiş, oldukça, sevindirebilecek miktarda geniş bir zümre vardır. Fakat bunlar Konya şehrinde kendilerini tatmin edecek ticari saha bulamıyorlar. Konya Ankara arasındaki şimendifer yapılırsa Ankara çarşısı, Konya'da iktisat ve ticaret işlerinde

bilgin ve yetişmiş servet sahibi, tecrübeli tüccarlarla takviye edilecektir. Konya'da scciyeli, karakterli ve tasarruflı üzerinde çok işlemiş bir halk vardır. Konya'da israfı az olan ve az bilen bir halk vardır. Bu halk sefahate gitmemiştir. Onun için Ankara'dan ya iktisaden bir hat yapıldıktan sonra, Ankara çarşısına, Türk milletinin iktisadiyatı üzerinde çok nâfi olacak bir tabaka gelip Devlete yardımcı olacaktır.

Arkadaşlar; vaktiyle Selçukiler zamanında Anadolu'nun Hükümet merkezi olan Konya, ticaretini Akdeniz sahillerinde kendisine adeta kıskık itti haz ettiği Antalya ve Alanya şehirleriyle yapardı. Bugün o vakte göre yapılmış olan kervansaraylarla yol izleri bize bunu göstermektedir. Bugün yine Ankara'dan Konya'ya gidecek bir hat Konya'dan Antalya'nın Manavgat kazasına inecek, oradan Akdenize varacaktır. Bu suretle en kısa yolla orta Anadolu Akdenize inmiş olacaktır.

Arkadaşlar; Manavgat dediğimiz saha, vaktiyle, ilk devirlerin Akdenizde en büyük Hükümeti olan Pamfilya Hükümetinin merkezidir. Oradaki nehir, Manavgat'taki nehir, Manavgat adını alan nehir, vaktiyle şimendifer istikşafını yapan mühendis arkadaşlarımızın raporlarında yazıldığı veçhile, Akdenizin ve Orta Anadolu'nun en büyük limanının yapılacağı yer olarak gösterilmiştir. Hakikaten arkadaşlar, Akdenizde, tam Akdenizin orta yerine, tam Akdenizin bizim sahillerimizden Afrika'ya ve Avrupa'ya en yakın noktasıdır. Aynı zamanda nehir liman olmağa müsait genişlikte ve derinliktedir. Etrafı genişletilmeye müsattir. Bu nehirde yapılacak liman Orta Anadolu'yu diriltecektir. Bilhassa bu noktayı Sayın Başvekilimizle Nafia Vekilimizin dikkatlerine arz etmek isterim. Bugün sözüme başlayalıdanberi izah ettiğim nokta, ki iktisadiyatımızın Devletin kontrolü altına ve Türk milletinin daha ziyade eline geçmiş vaziyette tutulması için gerek Akdenizde, gerek Karadenizde yapacağımız limanları biranevvel yaparak, iktisat işlerimizi kendi elimize almakta mühim bir âmil olacak olan bu iş üzerinde durmamız lazımdır. Arkadaşlar; buradan yapılacak olan hat, bütün Orta Anadolu'ya tamamen kendisine bağlayacak olan bir limana varacaktır. Ve Hükümet merkezimiz de dâhil olmak üzere Avrupa ve Afrika'ya en yakın yolla postalarımızı götürecektir. Onun için Ankara, Konya, Manavgat yolu, yalnız Hükümet merkezimizin iktisadiyatını yükseltmekle kalmıyacak, bütün Orta Anadolu'yu da diriltecek bir limanı Devlete kazandırmış olacaktır. Bundan sonra arkadaşlar; Hükümet merkezimizle Orta Anadolu, kendisine bu hatla, dünyanın en güzel kıskık sahasını da kazanmış olacaktır. Arkadaşlar; bilirsiniz ki, her sene kişi Nis'de veya şu, bu sahilde geçirmek istiyen-

lerin sarfına mevzu olan servetlerimiz mevcuttur. Bu servetlerimiz bu suretle kendi yurdumuzun içinde kalır. Bu sahillerimiz oralardaki yerlerden daha güzel olup buraları imar ederek bu paraları kendi memleketimizin imarına sarfetmiş oluruz. Onun için Hükümet merkezimizin ve Orta Anadolu'nun en güzel kırsal sahaları olan Antalya sahillerine de merkezimiz bağlanmış olur.

Arkadaşlar, Konya ile Manavgat arasında, Devletimizin ve Memleketimizin çok muhtaç olduğu bir çok madenleri de, Maden Arama İdaresi, tetkik etmiş, tesbit etmiş, tahlil etmiş ve işlenebileceği, işlendiği takdirde Devlet için, memleket için büyük faydalar olacağı hakkında raporlarını vermiştir. Meselâ, Akseki'de aleminyum madeni üzerinde durmuştur. Çok ehemmiyetli; gerek kemiyet, gerekse keyfiyet itibarıyla büyük bir maden olarak üzerinde durmuştur. Yalnız bu maden için bu hattı yapmak zaruridir. Manavgat nehrinin sütleri vardır. O kadar çok elektrik istihsaline salıhtır ki, bu nehrin sütleri, buraya kadar incek hattın elektrikle işletilebilmesine yeteceği gibi işliyeceğimiz madenlerin yapılmasında ve sairesinde de bütün ihtiyacımızı karşılayabilecek durumdadır. Maden Aramanın, diğer kömür, demir ve asfalt olarak ta tesbit ettiği madenler, onlar da ayrıcadır.

Sonra, bu sahadaki geniş ormanlar da çok faydalıdır.

Arkadaşlar, ikinci olarak arzedeceğim, Kayseri - Maraş hattıdır. Bilirsiniz ki, Cenup vilâyetlerimizi bugün bağlayan tek hat, gerek Haydarpaşa'dan, gerek Ankara'dan giderek Konya'dan geçerek Adana'dan giden hattır. Bu Kayseri - Maraş hattı yapılacak olursa mesafe itibarıyla çok kısalacak ve aynı zamanda Hükümet merkezimizi takviye edecektir. Bu hattın üzerinde orta Anadolu'nun en kıymetli ovası olan Elbistan ovası ve Berut dağı gibi mühim demir madeni, yine Toros kollarında ormanlar. Aynı zamanda eskidenberi Cenuba karşı daima kültür merkezliğimizi yapan Maraş ve Gaziantep şehirleri vardır ve buraların ovalarındaki istihsal, üzerinde durmağa değer miktar ve kıymettedir. Onun için Kayseri - Maraş hattı üzerinde de Nafia Vekilimizin durmalarını ve biran evvel bu hattı da yapmasını hem Hükümet merkezimiz itibarıyla, hem de Cenup vilâyetlerimizin buraya bağlanması ve hem de Cenup vilâyetlerimizin inkişafını temin etmek bakımından bir kıymeti haizdir. Ayrıca Nafia Vekâletimizin lâyihasını sunduğu Maraş ve Anteb şube hatlarını da biran evvel, yani hemen bu seneyi geçirmeden yapmak için bütün Heyetinizin şefaati rica edeceğim. Maliye Vekili Bey bize tahsisat bulsun. (Gülüşmeler). Arkadaşlar, sebebini ar-

zederseniz, siz de bana hak verirsiniz ve şefaati-nizi esirgemezsiniz.

Arkadaşlar, eski cenup hattın hudut itibarıyla geçişini biliyorsunuz. Bu geçiş Devletimizi ikinci bir hat yapmağa sevketti. Bu ikinci hat Fevzipaşa - Diyarbakır hattı olarak yapılırken hem Maraş'ı, hem Anteb'i tatmin etmek mümkündü. Bunun birinden geçerek, diğerine kol yaparak bunu temin etmek de mümkündü. O vakit nasılsa, istikşaf hatası diyelim, hat bu şekilde yapılmamıştır. İki mühim vilâyeti açıkta bırakarak bataklıklar içinden geçirilen bu hattın bugünkü şekli inşası büyük bir hata olmuştur. Bu hatayı tamir etmek için Maraş - Anteb iltisak hatlarını yapmak zarureti vardır. Maliye Vekilinden bilhassa rica ederiz, bunlar için fazla tahsisata ihtiyaç yoktur, sene besene, ihtiyaç hâsıl oldukça buraya tahsisat versinler. Bu vilâyetlerin istihşalleri oldukları yerde çürümektedir ve bugünkü ağır nakliye masraflarıyla nakledilememektedir. Onun için buna dair olacak olan kanunun biran evvel Meclise gelmesini ve Maliye Vekili tarafından tahsisatının esirgenmemesini rica ve ümit etmekteyim.

Nafia bütçesi üzerinde son olarak söyleyeceğim, gerek şimendiferlerin, gerek suların ve gerekse şose işlerimizin inkişafı için verilen tahsisatın azlığıdır. Ümit ederiz ki Hükümetin sene arasında bu tahsisat azlığını verecekleri munzam tahsisatla ikmal ederler ve başlanmış işler durmaz, başlanmamış ve başlanılmasında zaruret olanlara da başlanabilir, temennisiyle çözümlere nihayet veriyorum.

Org. İ. ÇALIŞLAR (Muğla) — Sayın arkadaşlar, Cumhuriyet devrinde memleketimizin imar hususunda gösterdiği feyiz ve terakki çok büyüktür. 63 vilâyetimizden Bolu, Kastamonu ve Çankırı hariç olmak üzere bütün vilâyetlerinde senelere dolaşan bir arkadaşınızım. Bütün memleket Cumhuriyet devrinde bayındırlıktan müstefit olmayan hiç bir yer kalmamıştır. Büyük, küçük modern köprüler, su işleri, demiryolları ve sair büyük imar işleri yapılmış, memleketin büyük ihtiyaçları temin edilmiştir. Bu hususta Nafia Vekillerimizin ve Büyük Millet Meclisinin tahsisat verme hususundaki himmetleri ve isabetleri gayet büyüktür. Ancak İmparatorluktan intikal eden harap, geniş bir memleket içerisinde yapılan büyük imar işlerinin henüz kifayet etmediğini de görmekteyiz. Ve bizzarur bu kadar büyük işler yapmakla beraber bazı mühim isteklerde bulunmak mecburiyetini de duymaktayız. Ben de, benden evvel söz söyleyen arkadaşların gibi sayın Nafia Vekilinden mühim bir iki nokta üzerinde temennilerde bulunmak istiyorum. Bunun birincisi intihap dairem olan Muğla vilâyetinin ancak Nafia himmetiyle bertaraf edilecek bazı bataklıkların biran evvel ıslahı meselesidir. Köyceğiz ve Esen çayı batakl-

lıkları, Milâs kazasının Tekfurambarı köyü civarındaki bataklıklar.. bunlar hakikaten o havalinin hayatını kurutmaktadır. Sıhhatı ve nesli üzerinde büyük zararlar vermektedir. Bilmünasebe Sıhhiye bütçesinde arzettiğim gibi oranın sıtma mücadele reisinin ifadesi ve hile, bu üç bataklık ancak Nafianın himmetiyle kabili ıslaktır. Sayın Maliye Vekilimizin Bütçe kanunundaki izahından 80 milyonluk su tahsisatının taahhüde bağlandığını ve bunun 42 milyonunun sarfedildiğini öğrenmiş bulunuyoruz. Şu halde benim arzettiğim büyük bir mntakamızın hayatını sarsan bu bataklıkların ıslahına henüz sıra gelmiş olmamakla beraber yakın zamanda da sırası gelmeyeceğini anlıyorum.

Halbuki yine bütçenin izahatından anladığıma göre fazla bütçe varidatından 6 milyon liralık bir paramın bu sene diğer vekâletlerin bazı masraflarının genişletilmesi için tahsis edildiğini de gördük. İşte bu altı milyon lirayı Maliye Vekâletimiz ve Bütçe ençümenimiz Nafia Vekâletinin emrine tahsis etmiş olsalardı, herhalde arzettiğim ve memleketin en nafi işleri meyânında bulunan ve memleketimize hayat ve servet verecek olan bu bataklıkların ıslahı kabul olurdu. Maksadım şudur ki; daima böyle bütçe fazlaları zuhura geliyor işte bunlar bu gibi en mübrem, nafi ve müstacel ihtiyaçlara tevdi edilecek olursa memleketin hayatını, iktisadını ve baltalyan bu gibi mühim bataklıkların bir anevvel ortadan kaldırılması işi de temin edilmiş olur. Nafia Vekilimizin arzettiğim bu mesele hakkında bizi yakın zamanda tatmin buyuracağını ve memleketin büyük bir mntakasının ihtiyacını bertaraf etmek yoluna girdiklerini göreceğimi ümit ediyorum.

Diğer mâruzatın, Menderes köprüsü meselesidir. Menderes nehri üzerindeki köprü bilmünasebe başka bir içtimada da arzettiğim gibi İzmir istirdadında bir istihkâm bölüğümüz tarafından alışıp olarak acelecele yapılmış bir köprüdür. O zamandanberi bu köprü münakaleyi temin etmiştir. Zamanla nehrin cereyanları ile köprü başları genişliyerek ayaklar zayıf bir hale gelmiş ve bugün haber aldığımızı göre müruru ubur da menedilmiştir. Yani Menderes'in cenubunda koca bir memleket mntakası ve şimalinde Aydın mntakası ancak bu köprü sayesinde birbirleriyle münakaleyi temin etmekte ve ticaretini yürütmektedir. Hususi olarak haber aldığımıza göre bu sene Nafia Vekâleti bu köprüyü behemehal yapmak kararını vermiştir. Fakat ihtiyaç o kadar âcildir ki, yani münakale menedilmiştir, artık o köprü istimal edilemeyecek hale gelmiştir. Böyle büyük iki mntakayı birbirine raptedecek olan Menderes nehri üzerindeki bu köprünün behemehal bu seneki tahsisattan yaptırılmasını bilhassa sayın Nafia Vekilinden rica edeceğim.

Nafia sergisinde memleketin büyük nafia iş-

leri ve bayındırlık işleri canlandırılmıştır. Bu meyanda Fethiye - Burdur demiryolu güzergâhının etüdü üzerinde de bir malûmat gördük. Hakikaten bu Fethiye, limanı itibariyle Akdeniz'in birinci derece ehemmiyeti haiz bir yeridir. Fethiye körfezi tabiaten gayet emîn ve her türlü deniz limanı icaplarını ihtiva eden bir yerdir. Zamanımızın deniz ve hava üslerinin çok ileri bir ehemmiyet kazanmış olduğu cihetle bu Fethiye'nin vaziyeti de çok büyük ehemmiyet kazanmış olduğu için bunun dâhile biran evvel raptını memleketin gerek iktisadi ve gerek siyasi menfaatleri bakımından lüzumlu addediyorum. Bu güzergâh hakkındaki etüd ve teşebbüse dair Nafia Vekâletince mevcut malûmat neden ibaretse bizi tenvir etmelerini Sayın Nafia Vekilimizden rica ediyorum.

K. SEVÜKTEKİN (Diyarbakır) — Efendim; bendenizin Nafia Vekili muhtereminden bir iki ricam var. Şark ve cenup vilâyetlerimizle garp ve şark vilâyetlerinin muvasala merkezi, hemen bütün eşyayı tüccariye için transit merkezi Diyarbakır'dır. Henüz diğer yollar yapılmadığı için Diyarbakır - Silvan yolu askerî ve iktisadi ehemmiyeti haizdir. Bundan bir kaç sene evvel bu yolun Nafia Vekâletince demir ve çimentosu verilerek menfezleri ve köprüleri yapılmıştı. Fakat bunlar harap olmaktadır, çünkü esas yol yapılmamıştır. Bunun Batman köprüsüne giden yeni yapılan hat üzerinde Sıman istasyonu ile Silvan arasında 20 kilometrelik bir yol vardır. Bunu Devlet yolları içine almasalar dahi askerî ve siyasi bakımdan Nafia Vekâletinin buraya yardım etmesini istirham ediyorum.

İkinci ricam; merkezle garp vilâyetlerinin muvasalasını temin eden o yoldan sımaı bakımdan ehemmiyeti ziyade olan yoldan diğer bir hatla bütün trenleri kırtarmaktır. Bunları istirham ediyorum.

İ. ARUKAN (Eskişehir) — Sayın arkadaşlar; bir çok arkadaşlar gibi benim de dairei intihabiyemin bir çok ihtiyaçları mevcuttur. Bunlardan gayet ehemmiyetlileri; meselâ yapı bakımından Eskişehir'in hükümet konağı, nüfusu 80 000 ne balığ olduğu halde henüz bir hükümet konağımız yoktur. Diğer taraftan Eskişehir vilâyeti Hazineye en çok varidat veren vilâyetlerden biridir, zannederim 6 nec geliyor, ondan başka yol bakımından gayet fakir idi, bir kaç senedenberi gelişiyor, epeyce yol ıslah edilmiştir; yalnız en mühim olan Eskişehir - Emirdağ - Afyon yolu ile diğer arkadaşlarım da temas ettikleri Ankara - Antalya, Ankara - İzmir yolları gibi. Bu yol da öteki yoldan istifade edecektir. Eskişehir - Afyon yolunun bir kaç kilometrelik kısmı kalmıştır, onun da biranevvel başlanarak bu yolun bitirilmesini istirham ediyorum. Ondan başka, Ankara Hükümet merkeziyle gerek İzmir, gerek Bursa gerekse Antalya şe-

hirlere yani bu istikametlere bağliacak ana yol başlanmış idi ve buradan Sivrihisar tarikiyle demin arzettiğim yola reptedliyordu. Bu başlanmıştır, lâkin inşaat son zamanda çok yavaşlamıştır. Yani faaliyetle çalışılmıyor. Bu yola çok ihtiyaç vardır; bunun biranevvel ikmalî için lâzımgelen yardımların yapılmasını ve inşaat faaliyetinin teminini rica edeceğim. Çünkü bu yol gayet mühimdir. Demin de bazı arkadaşlarımız da bahsettiler, burası aynı zamanda Ankara'nın işesine en çok yardım edebilir. Bizim bir Günyüzü nahiyemiz vardır ki, bu yol onun kenarından geçiyor. Bağlık, bahçelik ve en iyi üzüm o mutakadadır. Orada vaktiyle Frizya Kırallarının merkezi hükümeti vardı. Eski harebeleri de hâlâ mevcuttur. Türistik mahiyettedir. Bunlar ne Poltalı'ya gelebiliyorlar ve ne de diğer istasyonlara. Arada Sakarya deresi de olduğu için sudan da geçemiyorlar. Bu sebepten bu köprü'nün de biranevvel inşasını rica ederim. Yani bu işe başlanmıştır, fakat şimdi durdurulmuştur. Buna devam edilsin, İstairhamm budur.

Dairei intihabiyeme ait bu istirhamlarımdan sonra, bütçeye geçiyorum, malûmu âliniz geçen sene bütçesinden bu sene bütçesi 8 milyon küsur bin lira kadar fazladır. Bu sayıyı teşekkürdür. Geçen sene bütçesinde 17 milyon lira gibi bir inşaat tahsisatı olduğu halde bu sene bu miktar 25 milyona iblâğ edilmiştir. Yani bu fazlalık bilhassa imar ve inşa işleri için verilmiştir. Yalnız bu inşa ve imar işlerini bugünkü maliyetiyle tetkik edersek bu 25 milyon lira normal zamandaki 7 - 8 milyon liraya ancak tekabül eder. Halbuki normal bütçelerimizde de 8 - 9 milyon lirayı koyardık. Halen yapacağımız işler normal zamana nazaran daha az olacaktır. Halbuki nafia işleri en mühim işlerdendir. Hele şu dünya âfetinden sonra nafia işlerine daha ziyade ehemmiyet vermek ve memleketin münakale bakımından dünya rekabet sahasına atılabilmesi için nafia işlerini durdurmamak ve yavaşlatmamak icabederdi. Bununla beraber yine şayanı şükrandır. Bu vaziyetin yaşamakta olduğumuz fevkalâde zamanların icabı, para vaziyetimizin tevhit ettiği bir hal olduğuna kaniim. Onun için bunun üzerinde fazla durmıyacağım.

Arkadaşlar, en çok düşündüğüm harp sonrası vaziyetidir. Arkadaşlarımız Maliye bütçesinin tetkikinde bir çok borçlar hakkında beyanatta bulundular. Devletin borcunun 1,5 milyara çıktığından endişe ile bahsettiler Ben de aynı endişeydim. Yalnız müteselli olduğum bir nokta var, bu memleket tabiaten zengindir, madenleri boldur. İhracat eşyası pek çoktur. Lâkin eksik olan münakale vasıtasıdır ve bu vasıtasızlık yüzünden maliyetin pahalı olması yüzünden dünya piyasasında rekabet edemiyoruz. Benim

düşündüğüm budur. Onun için gerek yollarımızı ve gerek şimendiferlerimizi, harpten sonra kuvvetle başlamak ve biran evvel bitirmek zarureti vardır. haritaya şöyle bir göz gezdirirsek görürüz ki, Cumruriyet devrinden beri çok büyük işler yaptık Lâkin bu işler yapacağımız işlerin yanında pek eüzi görünüyor. Bütün arkadaşlar herhalde canî gönülden istiyorlar ki, her vilâyet bir şimendifere kavuşsun, her vilâyet şoselere kavuşsun, her vilâyetin sulanması tamamlansın. Bu bir hakıtır. Ben de bu hakka dayanarak dairei intihabiyemin noksanlarını istiyeceğim, fakat bunları isterken para vaziyetini düşünüyorum.

E. SAZAK (Eskişehir) — Onu da Maliye Vekili düşünsün.

İ. ARUANK (Devamla) — Demin de arzettiğim gibi iktisadî vaziyeti düzeltebilmek için gerek İktisat Vekâletinin gerekse Nafia ve gerek Ziraat Vekâletinin programlı bir surette daha doğrusu daha hesaplı bir surette çalışmaları lâzımgelir. Bu memlekette bu kadar serveti tabiiye varken ben borçtan korkmam. Fakat Bunlardan istifade edememekten korkarım. Biz büyük bir yük altındayız. Bir asırdanberi dedelerimizin ihmal ve tembelliğini bu nesil üzerine almıştır. Bu tembelliği telâfi edebilmek için ve etrafımızdaki memlekete bu sahada yetisebilmek için çalışmak mecburiyetindeyiz. Yalnız düşündüğüm bir nokta daha vardır. O da memleketin hakikî ihtiyacına ve bünyesine lâzım olan ihtiyacı biran evvel tesbit ve temin etmek lâzımdır. Yoksa gelecek neslin yükleneceği yükleri bugünkü nesle yüklemeye çalışırsak bu doğru değildir. Bundaki maksadımı izah edeyim: Yol yaptığımız zaman da görüyoruz ki, memleketin hâlen biraz fazla iyi iş yapmak hevesi vardır. ve ihtiyaçtan fazla iyi şoseler bugün bir çok yerlede başladı. Lâkin yaparken programımız âdetâ otostrad yapmak ve saatte 100 - 120 kilometre süratle gidebilmek esasına göredir. Yani memleketin ihtiyacı ve zarureti kilometresi 50 bin liraya malolacakken şose iken bugün 100 000 liralık şose yapmağa teşebbüs ettik. Bu tabii hepimizin arzu ettiği bir şeydir, lâkin memleketin malî bünyesi, bakımından demin söylediğim gibi, bu ağır yükü bu nesle yüklemek bakımından doğru değildir. Nafia Vekilinden istediğim budur.

Memlekette ne kadar ne gibi yol yapılacaksa, başlandığı gibi otostrad mı olacak? yoksa eski yolları mı islah ederek 15 - 20 bin kilometrelik yolu kazanmak lâzımdır. evvelâ bunu tetkik etmek lâzımdır. Memleket yükseldikten sonra yeni yeni yollar yapabiliriz. Lâkin böyle bir yerine iki sarfederek malî bünyemizi, enerjimizi sarsacak olursak doğru bir şey yapmış olmayız, zannediyorum. Nafia vekilinden rica

ederim, bunu tetkik etsinler, fennî bir meseledir.

İkincisi; demiryollarında da aynı vaziyet vardır. Eğer bugün son başlanılan demiryolu teknik itibariyle, kabiliyet bakımından çok yüksektir. Bugün memleketin en zengin ve en ve en kalabalık olan garp muntakasındaki yerlerdekenden bugün iki misli daha kuvvetlidir, Halbuki, 60 sene evvel yapılmış. Bu günkü şimendiferler, garp vilâyetlerindeki mevcutların, aşağı, yukarı en zayıfı olan, bu şimendiferler, bu memleketi 60 sene idare etmiştir.

Bir iki asır sonra memleketin vâsıl olacağı seviyeyi düşünerek bu parayı bugün sarfedecek vaziyette değiliz. Onun için hiç olmazsa % 30 - 40 orada da tasarruf edebiliriz. Bu tasarruf edilmelidir ki, diğer arkadaşlarımızın haklı olarak her vilâyete istedikleri şimendiferler yapılabilirsin. Memleket zenginleştikten sonra mevcutların ıslahı kolaydır. Ayrıca bu eihetin de üzerinde durmalarını rica ediyorum.

Arakadaşlar; üzerinde durmak istediğimiz bir nokta daha vardır. Bu da harp sonu için ne yapılacaktır ve ne yapacağız? Bütün memleketler bunu düşünüyor. Bugünkü vaziyetimiz malûm. Şoselerimiz ve şimendiferlerimiz daha çok eksik, hele elektrik bahsinde henüz başlamamış vaziyetteyiz. Bunları bir programa raptetmek ve o programı doğrudan doğruya Meclise tasdik ettirerek değişmiyecek bir şekle sökmek ve bunun menabiini şimdiden düşünerek temin etmek zaruretinde olduğumuza kaniim. Bunu da mulherem Vekilden istiyorum.

Elektrik işleri harp başlangıcındanberi vilâyetlerin bahusus benim muntıkai intihabiyem Eskişehir'in en büyük derdi elektriktir. Altı aydanberi sönmüş, vaziyettedir. Bir iki saat bir mahallede elektrik yanar, ertesi gün bir iki saat de öbür mahallede yanar. Bugün Eskişehir'in 80 bin nüfusu olduğu söyleniyor.

Şimdi bu elektrik meselesine temas ederken, bir kaç vilâyet, Ankara, İstanbul, Adana istisna edilirse hemen memleketimizin heyeti umumiyesinin elektrik tesisatı fena bir vaziyette olduğunu görürüz. Elektrik makineleri az bir zaman zarfında harap olmuştur. Ve badire geçtikten sonra her vilâyet elektrik tesisatını yeniden yapmak, ve ıslah etmek için bir kaç milyonlar istiyecektir. Bu işi biz doğrudan doğruya mahallî belediyelere terkettik. Mahallî belediyeler çalışıyorlar. Lakin bu hususta bu işden anlar adam bulmakta çok zahmet çekiyorlar. Hattâ tedarik edemiyorlar. Etseler bile, buldukları bu adamlara iki misli maaş da verseler belediyeye daimî intisap etmek istemiyorlar. Bunların bir çok esbabı vardır. Bunun sebepleri meselâ, oraya giden memurların muvakkat olması; tekaüdiyesinin bulunmaması, istikbalinin temin edilmemiş olması gibi bir çok

vaziyetler mevcuttur. O eihete girecek değilim. Bugün hâlen, 3611 numaralı kanunla Nafia Vekâleti bu Elektrik imtiyazlarını ve mezuniyetlerini verirken bunları murakabeye tâbi tutuyor. Kanun bunu âmirdir. Lâkin bundan bir şey çıkmıyor. Hakkı müdahalesi ve bubapta bir kuvvei müeyyidesi yoktur. İcabında teknik adamların yaptıkları tetkikatın neticeleri dosyalarda bulunmaktan başka bir işe yaramıyor. Onun için Nafai Vekâletinden en büyük temennimiz bunların murakabesini temin edecek ve bilfiil bununla uğraşmasını sağlayacak bir kanunu biran evvel Meclisi Âliye getirmektir. Yoksa bu müesseseler az bir zaman içinde harap olup gidecektir.

Arkadaşlar; arkadaşlarımdan biri elektrifikasyon işine temas ettiler. Ben de bu işe bir parça temas edeceğim. Sırası geldikçe bir çok defalar başlarımızı ağrıttım ve bu meseleyi bir kaç defa tekrar ettim. Lâkin bu eihete temas etmek zarureti katiyesi vardır. Bugün dünya vaziyeti büsbütün değişmiştir. Sanayi ve ekonomi meselesi, yani ucuz iş yapmak meselesi başında memleketin tabii kuvvetlerden istifade etmesi zarureti vardır. Bizim memleket su kuvvetleri bakımından en zengin memleketlerden biridir. Su ve tabii kuvvetlerimiz en bol, ve memleketimiz en fazla ve en ucuz elektrik kullanabilecek bir halde olan bir memleketidir. Bunun için bir Elektrik etüd idaresi teşekkül etmiştir. Şahsiyeti hükmiyeyi haizdir. Görüyorsunuz her sene bütçede bu müesseseye 300 - 400 bin lira veririz. Ve bu daire zannederim altı yedi senedir çalışıyor. Herhalde verdiğimiz paralarla bir kaç işe başlamış olsaydık şimdiye kadar bir kaç şehiri mükemmel surette nurlanmış ve ucuz tenvirat yapılmış görürdük.

Tabii bir çok projeler yapılmıştır, tatbik edildiği zaman neticesini göreceğiz. Yalnız bu iş o kadar mühim bir iştir ki, halen bizim şehirler elektriğin kilovatını 45 - 50 kuruşa ve zannedersem Cenup şehirlerimizden bazıları da 50 - 60 kuruşa yakmaktadırlar. Dünyanın hiç bir yerinde elektrik bu kadar pahalı değildir. Eskişehir'de sanayi için elektrik kilovatı 25 kuruştur. Diğerlerini bilmem. Bu, Avrupa'da bizim paramızla aşağı yukarı 20 para, âzami bir kuruş idi. İstanbul'da da üç kuruştur. Halen Anadolu içerisindeki şehirlerde sanayide kullanılan elektrik kilovatı 25 kuruştur. Bununla sanayi yapılamaz. Bunu da bazan maalesef bulamıyorlar. Onun için esaslı bir surette santrallarımızı biran evvel bağlamak ve su kuvvetlerimizden istifade etmek, elektrik fiyatlarını ucuzlatmak ve dünya fiyatlarıyla aynı seviyeye getirmek şarttır. İsviçre'de ve Almanya'da bugünkü pahalılığa rağmen elektrik kilovatı iki kuruştan fazlaya değildir. Geçen gün mühendis arkadaşlardan birisi bir konferas verdi. İsviçre'de bir evin

tenviratı, mutfak ve teshin sobası da dâhil olduğu halde ayda 600 kuruştan fazla vermediğini söyledi. Bunu söylerken herhalde bir hakikate istinat etmiştir. Bizde vaziyet arzettiğim gibidir. Bu işlere herhalde başlamak zaruretini katıyesi vardır. Lâkin bu işe başlarken en mühim nokta proje meselesidir, hesap, kitap meselesidir. Bu kadar nafi bir işe iyi başlamak ve onu iyi hesaplamak lâzımdır. Çünkü bu yolda ters yapılacak bir hesap memleketimizi çok müşkül bir duruma sokabilir. İşittiğime göre Heyeti Vekileye verilen proje yanlışır.

Elektrik Etüd İşlerinin son raporunu tetkik ettim, acaba bu idare ne ile meşgul oluyor diye araştırdım. Gördüm ki, raporun içinde Trabzon - Erzurum hattının elektrik ilemesi hakkında tetkikat yapıldığı muharrerdir. İnşallah bu hattı da yapacağız ve buna karar da vereceğiz. Fakat sanki bu hat şimdi yapılma durumuna girmiş te elektrik işleri kalmış gibi bununla meşgul oluyorlar. Eğer elektrik işleriyle meşgul olacaksak daha evvel Sakarya'dan elde edilecek 300 bin kilovat kuvveti muharrer bizi bekliyor. Bu 300 bin kilovat İstanbul'da, Eskişehir'i de idare edebilecek vaziyettedir. Eğer hatların elektrifikasyonu lâzımsa düşünülecek nokta evvelâ Bilecik - Karaköy, sonra Cenup hatlarıdır. Cenup hatlarında yakılan kömür bugün 100 liraya mal oluyor. Orada elektrifikasyon işleri başladığı zaman bu masraf yarıyarıya inecektir. Binaenaleyh bu şekilde tetkikler için verilen paraya bir vatandaş sıfatıyla acıyorum.

Hulâsa arkadaşlar, başımızı fazla ağrıtmıyayım, Nafia Vekilinden en büyük ricamız harp sonu için gerek yol, gerek şimendifer ve bu meyanda küçük su işleri hakkında değişmez bir program yapmasıdır. Kendilerinden, mümkün ise, bu programı biranevvel getirmesini rica ediyorum. Bu meyanda bir ricam daha var. O da bu işleri yapacak ve yapmakla mükellef olan memurlar, teknisiyenlerdir. Tabii bunların başında mühendisler gelir. Mühendis vaziyeti cidden ele alınacak bir durumdadır. Mühendis, yüksek mühendis, fen memuru bunlar Devlet içinde ne gibi memuriyetlere kadar yükselebilirler ve bunlara ne maaş verilecek? Bunların vaziyetini düzeltecek bir hazırlık yapmak ve büyük işlere başlamadan evvel bu derdi halletmek lâzımdır. Bugün görüyoruz fen mektebinden mezun bir fen adamı Nafia müdürlüğüne kadar yükseliyor. Yükselsin. Lâkin onun maiyetine ki, bu fen memuru lise derecesinde tahsil dahi görmemiştir, bir yüksek mühendis verebilir misiniz? ve bundan istifade edebilir misiniz? Maarif Vekili bir vesile ile, yüksek mühendislerin Hükümette kalmadığını söylediler. Ben de, niçin kalmıyorlar, bunu tetkik edin diye rica

etmiştim. Söylemek istediğim budur. Acaba tetkik ettiler mi? Mühendisler bence baremle terfi etmezler. Onlar doğrudan doğruya yaptıkları işlerle ve bu işlerin Hükümete, Hazineye temin ettiği menfaatin derecesine göre terfi ederler. Biz mühendislere, operatör mühendis, kısım mühendisi, başmühendis deriz. Başmühendis ölünceye kadar nerede olursa olsun aynı maaşını almalıdır. Ben başmühendis imzasını gördüğüm zaman hakikaten başmühendis olduğuna kani olmalıyım. Şimdi kadro dolayısıyla, bilâistisna, hepsine başmühendis diyoruz. Hepsi başmühendis görünüyor. Onun hangisi başmühendis, hangisi küçük mühendistir ayırdetmeğe imkân yoktur.

İkinci bir haksızlık daha vardır. Ben bütçeyi tetkik ettiğim zaman gördüm ki, bir mühendise 4,5 - 5 milyon liralık bir iş veriliyor ve o da kendisini tamamen o işe veriyor. Fakat ona 35 - 40 lira aslı maaş veriyoruz. Altına da teftiş zaruretiyle bir otomobil veriyoruz. Çünkü başka türlü teftişine imkân yoktur. Kendisi 80 lira maaş alıyor, halbuki şoförü 120 - 140 lira alıyor. Bu meseleler herhalde halledilmelidir. Primle mi halledilecek? maaşla mı halledilecek? büyük işlere başlamadan evvel, bunun halledilmesinin bilhassa Maliye Vekilinden, Nafia Vekilinden rica ederim.

H. KARAGÜLLE (Konya) — Muhterem arkadaşlar, aziz arkadaşım Mümtaz Ökmen önce, daha sonra da Rasih Kaplan arkadaşlarımız bir mevzua temas ettiler. Ötedenberi üstünde düşündüğümüz bu konu üzerinde benzeniz de hatırlama gelen bazı şeyleri Yüksek Meclise arz etmek istiyorum.

Arkadaşlar, Ankara şehri Anadolu'nun ortasında doğmuş ve inkişaf yolunu tutmuş bir şehrimiz ve aziz Hükümetimizin de merkezidir.

Arkadaşlar, Anadolu'nun bir omurga kemiği gibi, ortasından geçen şimendifer hattı üstünde bir şehir; tabii ve coğrafi bir merkez halinde olması da Hükümet merkezi olması ile birlikte üstünde düşünülecek bir vasıftır. Arkadaşlar, bu Hükümet merkezi; takdir buyurusunuz ki yalnız amme hizmetleriyle vazifelendirilen kadronun teşkil ettiği sunî bir şehirden ziyade iktisadi yaşama takatını haiz olan ve ikinci vasfı olan iktisadi esaslarla beslenmesi iktiza eder;

Arkadaşlar, Ankara kurulduğu zaman belki nüfusu 30 000, belki 40 000 idi, iyi hatırlamıyorum, fakat bugün bu nüfusun 200 bini aşmış olduğunu zannediyorum ve 300 bin, 400 bin, yarım milyona vedaha yukarısına namzet olduğu da muhakkaktır. Arkadaşlar, büyük şehir vasfını ihraz eden şehirlerin beslenebilmesi için ve onun iktisadi hareketiyle böyle canlanabilmesi için onun hinterlântlara ihtiyacı olduğuna

kaniim. Yağından, yumurtasından, sebzesinden, meyvesinden başlayarak ne bileyim mihaniki vasıtaların tamiri, sonra mektepler, kültür merkezi olması ve saire gibi bir yığın hususlar düşünülecek olursa bunun hinterlântının tevsi, uzak veya yakın membalara bağlanması icabeder. Ankara bakımından vaziyete bu şekilde bir göz attıktan sonra arkadaşlar mahallî ve mevzii düşünmeyi ve öyle konuşmayı sevmek karekterinde olmayan bir arkadaşımı olduğumu peşinen arz edeyim. Yani Konya Mebusu sıfatıyla değil yalnız, Türk Parlâmentosunun bir uzvu sıfatıyla arz ediyorum ki, senelerden beri Konya ile Ankara arasındaki muvasalayı ve irtibatı düşünürdüm. Oraya mebusları geldiği zaman; vekilleri tesadüf ettiği zaman ve hattâ aziz Şeflerine bile ilk açtıkları istek ve dilek Ankara - Konya, Konya - Akdeniz yolu ve bir de su. Bunu istedi ve istiyecekti budur. Bu üç mevzu olarak ele alabilir. Arkadaşlar; Konya vasatı olarak senede 300 bin ton hububat çıkarır, harice sevkederek. Yine vasatı olarak bu memlekette 3,5 milyon koyun düşünülecek olursa ve her koyunun iki kilo yapığı verdiği hesap edilirse, 7 milyon kilo yapığı ihraç eder. Milyonlara kilo tuz ihraç eder. Hayvanat, yağ vesaire de düşünülürse, tek hatlı bir trenin bu ihtiyaca cevap veremeyeceği açıkça görülür.

Arkadaşlar; merkezi Hükümetle Konya'nın arası vasatı 250 kilometre olduğu halde bugün Konya'dan Ankara'ya gelecek insan veya eşya 700 kilometre gibi veya ona yakın uzun mesafeler dolayarak geliyor. Arkadaşlar; iktisadi bakımdan, halka kolaylık bakımından, idari bakımdan arzettiğim şu mevzu bir de geçen yakın tarihimizde askerî mülâhazalarla, askerî vaziyetlerle karşılaştığımız haller düşünülecek olursa bu zaruret için lüzum bir kat daha kendini gösterir. Bunun için gerek Mümtaz Ökmen arkadaşımızın, gerek Rasih Kaplan arkadaşımızın mütalâaları tamamen yerindedir. Bu hat yapılırsa arzettiğim mütat mahsullerin nakledilmesinden başka memleketimize daha ne gibi iktisadi tesirleri olacağına da bir göz atmak lâzımgelir.

Arkadaşlar; çok gençtim. Antalya'da müdeiumilik yapmak şerefine mazhar olmuşum. Çok yakından tanıdığım bu memleket tarihte milyonları barındırdığı halde bugün tarihten nisanesi olarak beş on âbide görürüz. İtiraf edelim ki, acıdır, bizim yaptığımız pek az şey vardır, Antalya'dan Aksaki üzerine gelindiği zaman sonsuz ormanlar ve hattâ bir arkadaşımın bana söyledikleri doğru ise yol üzerinde akan asfaltmembaları var diyor. Sonra krom gibi ve saire gibi bir yığın madenler bulunduğunu da söylüyorlar. Bunlardan anlaşılıyor ki, bu bakımdan böyle bir hatta ihtiyacı aşıkardır. Arkadaşlar; Emirhasanbeli, denilen, Aksaki'nin bir yeri vardır, bir gün dürbinimle.. müşahede ettim; 23 yerde yağın gördüm. Bu ormanlar he-

der oluyor. Metre mikâbı 200 liraya olan ke-
restenin bu zamanında, bu ormanlarımız dünya-
nın en güzel ormanlarıdır, orada çürüyüp gidi-
yor. Çünkü nakle imkân yok. Sonra arkadaş-
lar, böyle bir hattın memleketimizin kalkınma-
sında bilhassa tesiri olacaktır. Bu mevzuda mâ-
ruzatım, bundan ibarettir.

Konya ovasında bir sulama teşkilâtımız var-
dır. Memlekette hemen emsali olmayan bu mü-
kemmel teşkilât 20'nci asır medeniyetinin mem-
leketimizde ilk nümunesidir. Fakat yine kabul
edilmek lâzımgelir ki biz bu teşkilâtın istedi-
ğimiz şekilde istifade edemiyoruz. Çünkü, mer-
kezlere uzak, murakabeye uzak, ne bileyim,
mücerret gibi bir halde olmasından ileri geliyor.

Bu şimendifer mevzuunun lüzumunu burada
bir tarafa bıraktıktan sonra Muhterem Nafia
Vekilimizden bazı şeyler rica edeceğim;

Konya Ereğlisi'nde kurutma için bir teşeb-
büs vardır. Hakikaten gayet mümbit, feyizli ve
geniş bir arazinin sular altında ölü bir halde
durması şöyle dursun, oraya milyonlar sarfiyle
vüede getirdiğimiz fabrikanın müstahdemleri
de dâhil olduğu halde hayatimizizi tehdit e-
den orada insan hayatına göz diken bir düş-
man, bir ölüm kaynağı olarak yaşamaktadır.
Bunun için bu teşebbüslerin biranevvel semere-
dar olmasını çok arzu ederiz.

Buna da bu kadar temas ettikten sonra muh-
terem rüfekamdan bazılarının enerjiler mevzuuna
temasından mülhem olarak arz ediyorum, Kon-
ya'nın cenubunda Yerköprü denilen bir şelâle
vadidir. Bunun suni inşaatla takviye edilmediği
halde de 25 bin beygir kuvvetinde halen bir
takati haiz olduğunu, kâh onan yeraltı sula-
rını pek az bir masrafla kapanarak yapılacak
bir barajla yükseltildiği takdirde bunun 100
bin beygir kuvvetine kadar çıkması muhtemel
olduğunu söylüyorlar. Şayanı şükrandır ki, Ve-
kâlet bu merkez üzerinde, zannedirim iki veya
üç senedir fennî etüdlere başlamış ve devam et-
mekte bulunmuştur. Bendeniz de bu hususları
arz için huzurunuzâ gelmiş bulunuyorum.

Dr. T. SİMER (Bursa) — Aziz arkadaşlar;
bir doktor arkadaşımın böyle Nafia bütçesinde
söz söylemesi yeknazarda belki garibinize
gider. Fakat sıtma için olduğum için beni mâzur gö-
rünüz. Bir, iki kelime ile ben de bu noktadan nok-
tai nazarımı arz etmek istiyorum. Beraber çalıştı-
ğım sucu arkadaşlar da teslim ederler ki, sıt-
mada suyun büyük tesiri vardır. Sıtma bir nok-
tadan da arazi ve bataklık meselesidir. Binaen-
aleyh huzurunuzâ çıkmamın saiki budur. Mü-
cadelede vazife gördüğüm zamanlar, şimdi hep-
si hayalindedir, tabiatın yaptığı felâketler ka-
dar, dost ellerin, memleketi imar etmek heve-
siyle iş yapan ellerin bu vatanın bağrında bir
çok yaralar açtığını gördüm. Eğer bu yaraları
söyliyecek olursam siz de küğümsemezsiniz,

Cumhuriyetten evvelki devirlerde inşaatımızı yabancılar yapıyordu. Demiryollarımızı hep biliyorsunuz ki, eenebilere, yabancı ellere yaptırıyorduk. Yabancı ellerin bu memleketteki imar faaliyetlerinden kastı hiç şüphe yok ki, para kazanmak dâvasıdır. O inşaat yaparken memleket bağrında yapacağı fenalığı, açacağı gukuru düşünmemiştir. Arkadaşlar, Devlet demiryollarımızla gezerken başınızı çevirirseniz görürsünüz ki, bir çok bataklıklar ve çukurluklar avrdır. Bunlar ufak tekef, fakat kilometrelere süren çöküntülerdir. Bu çöküntüler bataklık sahalarda bir kıymet ifade etmez. Fakat kuru memleketlerde baştan başa bir sıtma âmilidir. Eğer münasebet düşecek olursa bunlar hakkında Sayın General Münakalât Vekilinin bütçesinde de temenniyatımı arzedeceğim. Fakat bugün için temennim bana bunu söyletmiye sevkedem demiryollarımızın bizzat vatan çocuklarının yaptığı demiryollarının inşaat esnasında geçmişteki yabancıların açtığı yaraların açılmamasıdır. Tenennim şudur; Sayın Nafia Vekilimizden ve inşaat bakan arkadaşlarımızdan temennim şudur; bir yerde inşaat başlarken, inşaat mevzuu içine demiryolu mevzuu, su mevzuu, şose mevzuu da girer, mukavele yapılırken en başa, bizim eskiden sembolümüz olan besmele işaretimiz gibi, sıtma mevzuunu mukavelenin başına alsınlar. Hiç olmazsa demiryolu, şose inşaatı dolayısıyla dost elinden bu memleket yaralanmasın, temennim budur. Bunu ufak görmeyin arkadaşlar. Bu memleketin mühim yarasıdır. Geçen gün huzurunuzda fazla rahatsız etmemek için bu bahse girmedim, kısaca temas edeyim, bu memleketin büyük derdi bataklık derdidir. Size bir çok misaller söyleyebilirim, başta Ankara. Ankaranın merkezinin imarından evvel sıtma vaziyeti vèhametinin ciddiyetini hepimiz biliriz. Bu memleket içinde yaşamış olmağımız itibariyle o günü soruyorum arkadaşlar; bataklık olarak ne bataklığı vardı. Ziraat mektebi civarındaki Baba harmanı bataklığı, sonra istasyon ile şehir arasındaki kaynaklar, bugün bir mamure haline gelmiş olan Orman Çiftliğindeki şu ve bu ufak tekef birikintiler idi. Bunun haricinde bir bataklık pek yoktu fakat şehir sıtmadan kırılıyordu. Biz bunu ufak bir himmetle değil, büyük himmetlerle kaldırdık. Ankara'da sıtma kalkmıştır. Arkadaşlar; sıtma deyince hâtıra yalnız büyük bataklıklar gelmemelidir. Ankara civarında ne Cellât gölü, ne Marmara gölü, ne şu gölü ve ne de bu gölü vardı. Sıtma deyince hâtıra en küçük fuayyeler gelmelidir. Sivrisineğin nasıl teşekkül ettiğini az çok hepiniz bilirsiniz. Bir çift sivrisinek bir mevsimde yedi torun sahibi oluyor ve bu üreme neticesi iki milyar oluyor, bir santimetre kare içinde. Ufak tekef su birikintileri bunları tevlide kâfidir.

Hatta evlerimizdeki havuzlar bile tehlikelidir. Bunlar ufak tekef tedbirlerle önlenabilir. Bu ufak işlerin başında inşaat itibariyle Nafia Vekâleti büyük rol oynuyabilir. Bunun için huzurunuzda bu eiheti arz ediyorum.

Bunun haricinde yine ufak tekef telâkki ettiğimiz ve hiç şüphe yok ki; Nafia Vekâletinin kaale almadığı bir çok bataklıklar vardır. Biraz evvel Muhtar Bey arakadşımızın arzettiği ve diğer bir arkadaşımızın da teyit ettiği Suişleri bu meyandadır. Vekâlet su işlerinin tek hedefi büyük bataklıkları kurutmak; büyük işler görmektir. Küçük işlere gelince arzettiğim gibi kendi mesaileri haricinde görürler. Halbu ki, arkadaşlar, bu memleketin hayatı üzerine müessirdirler. Bilmünasebe Suişleri Müdürü arkadaşımıza bizim memleketin vaziyetini arz etmişim. Dediler ki, ne yapalım; bu, bizim dâvamıza temas etmiyor. İkinci derecede takip edilmesi lâzımgelen bir iştir.

Arkadaşlar; büyük dâva ile uğraşanlar büyük ticaret yapanlar, küçük alışverişle uğraşan mahalle bakkaliye pek tabii meşgul olmazlar. Büyük dâvalarında, kendilerine muvaffakiyet temenni ederim. Ancak bu büyük mesaileri yanında küçük başka bakımdan büyük işleride unutmasınlar. Yani küçük bataklıkların kurutulması da lâzımdır. Eğer o küçük bataklıklar kurutulmazsa bu sahada ne kadar gayret sarfedilirse edilsin yapılan umran o memleket için saadet getirmez. Binaenaleyh tekrar etmek istediğim nokta arkadaşlarımızı tenkit etmek değil, bizim de mühim bir derdimiz arzetmek onu deşmektir. Bizim Bursa'dan Yenişehir giderken Kestel ilerisinde bir Mandıras suyumuz vardır. Bu su Kestel yolu üzerindedir. Bu suyun cirmi küçük fakat zararı büyük bir belâdır.

Vilâyetimizin de içinde bulunduğu Susuzluk kazası için Cumhuriyetimiz büyük fedakârlık yapıyor, Milyonlar sarfederek Havzayı ıslah ediyoruz. Milyonlarımız gidiyor. Hakikaten güzel bir dâvadır. Buna mukabil yanbaşında küçük bir derenin ihmali şu veya bu mülâhaza ile bırakılması bizim hesabımıza, sıtma hesabına davayı gürütüyor. İstirham ediyorum, yüksek huzurunuzdan kuvvet ve kudret alarak, arz ediyorum bunu ufacak görmesinler, bu dâvayı da kendi dâvalarının içine alsınlar.

Bir ikinci nokta arzetmek istiyorum. Bu sefer Sayın Başvekilimiz, sevgili hemşehrimiz Bursa'yı teşriflerinde kendilerine de arzedilmiş olan Marmaracak gölü vardır. Tabiatın şu ve bu sebeplerle meydana getirdiği bu gölün sahası 10 000 hektardır. Yapıtılan keşi de (70 000) lira. Yapılması da iki seneye mütevakkıf o halde bu kadar para sarfolmaz. Belki cirmi çok azdır. Fakat tahribatı itibariyle müthiştir, insanın ki çok müthiştir. Mübalâğa etmiyorum,

meslekim olmak itibariyle söylemiyorum, gönülleri sızlatıcı bir vaziyettir. Yol üzerindeki Seymen, Dumbaz'dan başlayan tahribatı Yenişehir'e kadar gider. Bunun çevresindeki köylerde ayakta tek adam bulamazsınız. Çocukları tetkik ediniz bu köylerde, 10 senedenberi çocuk ürememiştir. Binaenaleyh müthiş bir bâdiredir. Niçin kalıyor. Çünkü keşfi 750 000 lirayla 10 bin dönüm araziyi kurtarmak bizim işimize gelmez. Fakat civardaki vaziyete göre bu köylerde kurtarılacak vatandaşların baha biçilmez kıymetlerine, kurutulacak bataklıkın değeri üzerine zammaderseniz Sarfedilecek paranın çok üstüne çıkar. Bunun önüne daha bir kaç sıfır koyduracak kıymettedir. Su işlerini, ıslah işlerini hesap ederken bir tarafta harcıyacığınız parayı, diğer tarafa hayatını kurtaracağımız vatandaşın değerini koymalıyız. O zaman görülecektir ki, terazinin bu tarafı ağır basacaktır. İşte dâva budur. İstirham ederim, dâvayı bu şekilde mütalâa buyursunlar. Esasen Marmaracık etrafındaki köylüler bunu kurutmağa can atıyorlar: Burası o kadar kıymetli bir arazi'dir ki, dönümünü 50 - 100 liraya almağa taliptirler. Beş paraları olmasa bile yemenisini elbise ve gömleğini satacaklardır. Bunlardan para istendiği takdirde eminim ki, etrafındaki köylüler bu 750 bin lirayı ödeyeceklerdir. Onun için iş uzundur, iki senelik iştir, değmez, demek bilmiyorum, benim aklım ermez.

Sonra bir de sulama derdimiz, sulama işimiz vardır. Gökten necat bekleyen kurak topraklarına, yağmur bekliyen yaşlı gözlerin ıstırahabını dindirmek için yapılan sulama işlerimizin durumu eidden hazindir. Gelen sudan hayat bekliyoruz.

Fakat inanm arkadaşlar, gelen su bize felâketle beraber geliyor. Kullanılması bilinmeyen silâh nasıl sahibini vurursa, kullanılmasını bilmediğimiz su da bu memleketi bir âfet kesilir. Su, necattır, nimettir, hayattır. Fakat onu kullanamazsak içinde boğuluruz.

Sulama işinin bugün hastalık bakımından bir âfet getirdiğinin bir misali de Konya'dır. Konya'da bulunan, orada eskiden de çalışan arkadaşlar teslim ederler ki, Konya vaktiyle kuraktı, muztaripti, fakat sırtmasızdı. Vaktaki sulama teşkilâtı yapıldı, Konya'da sulama kanalları açıldı, o gündenberi Konya ovası sırtmalıdır. Arkadaşlar, açıkça söyleyebilirim ki, Konya'daki sırtmanın asıl sebebi bu sulama teşkilâtıdır. Eğer bundan sonraki sulamalar da bize felâket getirecek olursa, yapılan sulama kanallarının yaptığı tahribat önlenmez ve işler yalnız sulama işleri itibariyle ele alınsa bilâhare hâsıl olacak bozukluklar yüzünden, doğacağr sıtma âfeti bakımından çalışmalar koordine edilmezse biz bir taraftan hayırlı bir iş yapıyoruz derken, diğer taraftan daha büyük bir belâ ile, sıtma ile mücadele mecburiye-

tinde kalacağız. Benim sulama yolunda atılan adımları takdirden başka söyleyecek sözüm yoktur. Fakat netice itibariyle; o tarzda hareket edelim ki, gördüğümüz işler neticede memleketin ıstırahabına sebep olmasın. Müvazenedi olarak gidelim ve herişimizde, daima memleketin ıslahat ve mevcudiyetini, hayat ve menfaatini gözönüne alalım. Bu güzel işi yapanlar, oralarda yaşayanların hayatını da düşünseler çok iyi olur. Su işlerinde çalışan arkadaşlarımız hakikaten çok güzel işler yapmışlardır. Ben kendim de dahil olduğum halde bu oğurda bir çok emekler sarfederek mücadele hesabına pek çok işler gördük ve kanallar açtıktan bunlarla ıftihar ediyoruz. Fakat yapılan bu işlerin üzerinden bir kaç sene geçti mi kanalı ararsan bul, orası bir bataklık olmuştur. Binaenaleyh her seyden önce açılan kanalın muhafazası lâzımdır. Bunu kendilerinden bir dost arkadaş olarak rica ediyorum.

Sulama işinin ikine bir dâvası da başıboş sulamadır. Nizamlı sulama âdeti bir meseledir. Bizde sulama dâvası bir derttir. Ve tamamiyle başıboştur. Memleketimizde her yerde sulama her türlü ihtilâfa yol açar, kavga çıkar ölüm olur. Bizde sıtmanın en büyük sebebi de bu sulamadır. Bir değirmene gidersiniz etrafa su taşar, rutübet yapar. Suyunu kesmeğe kalkarsanız değirmenci feryadı basar. Hakikaten hallerine içiniz sızlar, kanun karşınıza çıkar. Beri taraftan kazmasını, küreğini eline almış güneşin altında mahsulünü yanaktan kurtarmak için bir vatandaş bahçesine su yolu açmak ister etrafı suya batırır. Vazifenizdir müdahale edersiniz müsaade etmezsiniz, gözü faltaşı kadar açıtır ve hiddetle size arkadaş yıkılır, çekil karşımdan der.

Şimdi Ankara'da Türközü dediğimiz eskiden Frenközü tâbir edilen bir yerde memurumu bu şekilde müdahalesinden dolayı öldürüyorlardı. Düşünün; her taraf kurumuş, üst taraftaki köyler su bağlanmış adameğiz telâş içinde. Gelen azıcık sudan birikintiden bahçesini sulamak istiyor. Memur da buna mâni olmak istiyor. o da cahil öldürürüm diye karşısına dikiliyor. Hakikaten üzerine varırsa öldürecek. Amma bu birikintinin etrafında sürfe vardır. Sinek uçacaktır onu düşünmez bizde bu bent ve değirmen meseleleri başı boştur. Kanun yoktur. Herkes istediği yerde bent yapmak değirmen yapmak hakkını haizdir alâkalı memur bu bendi veya başlamayı yıkmaya kalkarsa yıkamaz menedemez. Çünkü gelmiş oturmuş değirmenini kurmuştur. Çünkü Meclisi idareden bir karar almak zor bir iş değildir. Ufak bir keşif ve bir istida ile bu mümkündür. Eğer bu işleri mene kalkacak bir memur olursa evvela karşısına kanun ve usul yoluyla alınan müsaade, dikilir.

Sonra da örf dikilir. En sonunda da eli bıçaklı bir vatandaş dikilir.

Kırıkkale'de milyonlar sarfederek meydana getirdiğimiz içinde yüzlerce güzide vatandaşlarımızın bulunduğu bu yerde, iki değirmen vardır ki, silması üzerinde fevkalâde müessirdir. Ben bunları bir türlü yıkamadım. Benden sonra gelen arkadaş ta yıkamadı. Halbuki, Kırıkkale'de bir çok kıymetli arkadaşlarımız ve askerlerimiz vardır. Bu değirmen bendleri kanunen hak kazanmıştır. Şudur, budur, yıktıramazsınız. Binaenaleyh âtiye ait bu işleri kanun ve nizam dâhilinde çok lâzımdır. Küçük dahi olsa, hurda dahi olsa kanun bakımından bu işleri düzenlemek ve her vatandaşın istediği yerde gelişi güzel değirmen kurmak hakkını nereden umumî sular ve bendler kanununu yapmalıdır. Bunu en yakışık manada Nafia Vekilimizin hazırlamasını candan temenni ederim.

Sonra arkadaşlar; bilvesile Nafia sergiden bahsetmek istiyorum. Güzle Nafia sergisinden. Bütün Cumhuriyetin feyizli eserlerini, ümran eserlerini böyle gözlerinizin önüne seren ve büyük vatan içinde bir seyahat yapmak fırsat ve zevkini veren bu sergiyi yalnız biz gördük arkadaşlar. Bu serginin ifade ettiği bir çok mânalar var ki; bunu memleketin görmesi lâzımdır. Meselâ, bizim Susıgırlı havzasında yapılacak olan su tesisatının nasıl bir şekil alacağı bilinmediği için hemşerilerim bunun düşmanıdır. Evet açık söylüyorum arkadaşlar; hattâ Sayın Gl. Ali fuad dahi Nafia Vekili iken bunun şahidi oldu. Fakat bu düşmanlık samimi bir düşmanlıktır, bir fenalık için değildir. İnşaatın senelere inhisar etmesi, parça parça olması ve tabiatının buna gaddar bir düşman bulunması; yapılan işleri vatandaş nazarından teccüm ettirmiyor. Bu havzanın ileride alacağı şekli ve yapılacak işlerin heyeti umumiyesini bu şekilde olsun göstermezsek gönüllerinde daima bir ukde olarak kalacaktır. Bursa'lı Mebus arkadaşlarımız şahittir. Geçen sene bu işlerle alâkalı kazalara gittiğimiz zaman bu dâvânın esasını izaha çalıştım. Buna ne kudretim, ne mesleğim ve ne de vaziyetim müsait değildi. Sucu arkadaşlarımızın dâvalarına, izahlarına şalışan inanmış olduğum için onlardan aldığım malûmatı gittiğim yerlerde sattım. Havzanın ne şekilde olacağını bugünkü bozuk olan noktaların ne şekilde düzeleceğini izah ettim. Sayın Nafia Vekilinden istirhamım şudur: buralara ufak bir sergi gönderirlerse hakikaten vatandaşların gönlünü almış ve bu anlamazlığı, aykırılığı ortadan kaldırırlar. Bunun hakkında fazla söz söylemeyi zait görüyorum.

En son olarak arkadaşlar; faydasız olmakla beraber; bir çok arkadaşlarımız aynı dâvâyı tekrar ettiler. Ben de bütün Bursa'nın mustak olduğu bu dâvâyı bir daha tekrar etmeyi faydalı

bıldüm. Bundan dolayı Sayın Vekilimin afflarını rica ederim. Arkadaşlarımız da sabırsızlanıyorlar kısa söyleyeceğim. Bursa - Karaköy hattı: Esbabı mucibesini bir iki saat içinde bu mevzu da konuşan arkadaşlarımızdan alıyorum. Rasih Kaplan, Karagülle arkadaşımından alıyorum. Bizi, Bursa'lıları çok sevindirecek, bu güzel memleketi buraya bağliyacık ve bağlamakla da kalmıyacık, sizin için hazırladığı bir çok nimetleri buraya akitacak olan hattın biran evvel yapılmasını rica ediyorum. Tesiri olmamakla beraber bunu tekrar, yüksek huzurunuzda arz ediyorum. (Alkışlar).

E. SAZAK (Eskişehir) — Arkadaşlar; Nafia bütçemiz, bütçelerimiz içinde yegâne elimizde kalacak ve verdiğimiz karşılık verecek bir kazanç bütçesi iken maalesef nispeti % 22,5 derecesindedir. Şimdi demiryolu işi, liman işi, su işi, şose işi. Bilmiyorum benim havsalamasıgmıyor. Yaşayan bir millet varsa bunu yapacak, şunu yapacak, hergün yapacak, bir dakika ihmâl etmiyecek. Arkadaşlar; bir zamanlar öyle bir cereyan vardı ki, bugün bu yü kü, nesli âtinin yükünü; neden bu nesil taşı sını. Böyle bir telâkki benim havsalamasıgmıyor. Eski vaziyetimizden yeni vaziyetimize gelişimizdeki farkı da nazarı dikkatinize arz edeyim. Şimdi işe başladık. Bendeniz de ilk müteahhitlerdenim. Usta yok. İtalya'dan getirtiyoruz. Birisi ölü, birisi hastalanır. Nihayet öyle de bir cereyan var ki, nesli âtiye bırakmak, veya biz bunu yapamayız, yaptığımız yolda şimendifer gitmez; diyenler vardı. Hakikaten İzzet Arukan arkadaşımız o zaman işin başında olmasaydı, şimdiye kadar bu yolda iyi bir müteahhit yetişmezdi. Bu müteahhit işiyle kendileri çok yakından alâkadar oldular. Çok geniş kalpleri vardır. Kıskanç ve hasis olmamakla iyi müteahhitlerin yetişmesine hizmet etmişlerdir. Hakikaten minnetle anılacak bir arkadaşdır. Bu arkadaş gibi Abdurrahman Naci arkadaşımız da çok kıymetli gençler yetiştirmişlerdir. Devlet teşkilâtında, demiryolunda, su işlerinde, elektrik işlerinde - elektrik işlerinin yabancıyıym, pek bilmiyorum - fakat su işlerinde, demiryollarında, tüneller ve sairede gerek müteahhitlerin, gerek Nafranın kendi teşkilâtı, hariçten tedarik edilemiyecek kadar emniyetlidir. Hariçten her gelen altın, döviz istiyordu. Türk müteahhidi kendini memleketine raptetmiş, benim Devletim batarsa ben de batırım, çıkarsa ben de çıkarım dedi. Sonra cenabının 300 kuruşa yaptığını 100 kuruşa yaptı.

Bir direktif daha var; Millî Şef bir düstur koydu : Yapacağız, kendi kudretimizle yapacağız buyurdu. Bu düstur konunca artık cenabi müteahhit arayalım fikri de ortadan kalktı, bugünkü sevinçli ve memnun olunacak man-

zara karşımıza geldi. Ben müteahhat iken Malîyenin 10 bin liralık çekini Osmanlı Bankasına geçiremedim. Miktarını hatırlamıyorum, zaman geçti, 800 000 lira mı ne bir alacağım vardı, Malîye on bin liralık bir çek verdi. Gittim Osmanlı Bankası ödemedi.

A. FIRAT (Erzincan) — Ödemez.

E. SAZAK (Devamla) — Bugünkü Malîyemiz, bilmiyorum, belki eskisi gibi borecum olsa, bugün o da kalmadı, hamdolsun (Gülüşmeler). Borecümü bilenlerdenim. Malîye hakkında ben nikbinim. Malîye Vekilimize de, bu işler oluverince kolay gelir. Arkadaşlar, Merkez Bankasının teşekkülünde aleyhinde bulunan bendim. Başka da vardı ya ben alenen aleyhinde bulundum. O vakit korkum şu idi : Malî eihetten zayıf vaziyetteyiz, eğer bir tutunduramazsak mahv olurduk. Çünkü o vakit bütçemiz mevzun değildi. Müteahhitlere Hükümet borçlu halde idi. Eğer bu Merkez Bankası bir tutunamazsa Osmanlı Bankasına ilticaya mecbur oluruz diye korkuyordum. Bugün ısrar edip bu müesseseyi teşkil edenlere millet teşekkür etmelidir ve ben de teşekkür ederim. İş bu vaziyette iken bütün arkadaşlarım, bu yoksulluğu bilerek, yol isterim, köprü isterim, liman isterim diye bağırırken, Malîyenin 10 bin liralık çekini Osmanlı Bankası ödemediği zamanlar bu işler devam etti de şimdi devam edemez mi? Üstelik karşısında Türk müteahhidi varken amele bir liraydı, dört liraya çıktı. Peki amma bunu kime vereceğim? Kendime vereceğim. Malîye Vekili kolayımı buldu. Bir varlık vergisi çıkardı, giden bu paraları geriye çekmesini biliyor. Verirsem kendi milletime vereceğim. Yeter ki, yabanerya vermiyelim. Hakikaten bütün arkadaşlarım hassasiyeti yerindedir. Harpten sonra kim temin eder ki, bizi rahat bırakacaklar da plân çizeceğiz? Rahat, rahat iş yapacağız? Bu, Türk milletine uzunboylu nasip olmuş bir şey değildir. Bir kazmayı ihmal etmek billâhi affedilmez. Yolunda olsun, tüneline olsun, suyunda olsun, limanında olsun... Bugün ne yaparsak onu kazanırız. Harbi Umumide şurada Topal İsmail Hakkı Paşa Erzurum hattı diye bir işe başladı. Onun da bir çok dedikodusunu işittik. Nihayet harp bitti, ortada bir kaç kilometrelik şimendiferle bir iki tünel gördük. Yolların köprüsünü, tüneline yapıp toprağını bırakmak maddeten de kötüdür. Muhafaza edilmeyen köprüyü, tüneli sel bozar, kendi kendine harap olur, bu mal senin değildir. Amma tünel ve köprü ile beraber toprağını da döşeyip şimendiferi işletirsen oradaki de, işte Türk gelmiş, selâmünaleyküm Türk, diyecektir. Millî Şef vaktiyle Başvekilken bu hususta çok hassas idi. Bu sefer Başvekilimiz de, yine inşaat ve imar işini durdurmayacağız dediği halde, Nafianın bütçesi bu bakımdan hakika-

ten zayıftır. İş biraz Eskişehir'e de taallük ettiği için midir? nedir bana biraz fazla dokundu. Nafia bir emir vermiş, su işlerini durdurmuş, öte tarafta şimendiferde yalnız köprü ve tünelleri yaptırıp, toprak işini mühmel bırakmış. Bunu yapmasın. Samimi olarak söylüyorum ki, hatadır. Nasli âtinin de affedeceği bir hata, çekilemeyecek bir bedbahtlıktır. Ben Nafia Vekilimizin bu kadar bedbaht vaziyete düşeceğini zannetmezdim. İstifa ederim derdim. Malîye Vekâleti Malîye Vekâleti muamelâtı nakdiye müdürü değilim, vekilim, bu işleri yapacağım ve 30 milyon isterim, derdim. Bunu dememesinden dolayı hakikaten müteessirim. Hakikaten biz kendi vaziyetimizi bilmiyoruz. Su için, şimendifer için, liman için emisyon yaparım, bal gibi yaparım. Çünkü bu iş memleketin hayati bir işidir. Müdafai Milliye işi kadar mühimdir, yok Türk varlığı demektir. Bir adam memleketimize gelip te selâmünaleyküm dediği zaman bu millet ne yapmıştır, der. Onun için muhterem Malîye Vekilimizin buna bir care bularak amelesi 18 liraya da olsa, müteahhit bulabildiği kadar bu iş devam etmelidir.

(Deve bugün bir akçeye, alamam oğul, deve bugün bin akçeye, ahırm oğul) .Evet, bugün harp sonu belli değildir. Biz en müskül zamanlarda bu işi başarmışızdır. Şimdi hiç bir müskülât yoktur. sarsılmaz bir malîyen var, kurulmuş bir Merkez Bankası var. Acıktan bir emisyon yaparım ve en doğru hareketi yapmış olurum.

Arkadaşlar, basınızı ağrıtmıyayım. Hulâsa itibarıyla bir millet, ben varım, medeni milletim, hakkı havatım vardır dedi mi yolum yoktur diyemez. Dünya şimendiferini köyden köye götürmüş, sen daha vilâyetlerini birbirine rantedemedin. Bu affedilmez. Kimse bunu affedemez. Yani medeni bir Devlet senin volun da vardır, suyun da vardır. Herşey de vardır. Amma müteahhit bulduğun kadar, amele bulduğun kadar. Bunu yapmazsan dünya ve ahirette mesulsün.

B. TÜRKER (Afyon Kaahisar) — Savğı değer arkadaşlarım, bendeniz yalnız bir sual soracağım, muhterem vekilden. Buraya gelen, bu kürsü muallaya gelen bütün arkadaşlar memleketin en esaslı ihtivaacı olan işlerden bahsettiler. Bunda hepimiz mutabıkız ve bu arkadaşlara teşekkür ediyorum. Çünkü Cumhuriyet devri bir kalkınma, bir imar devridir. Fakat bir adam varmış, dermiş ki herkes ananın hatrını soruyor, babanın hatrını soran hiç yok mu? Bunun gibi Nafia Vekili de buraya çıkıp siz şunu istiyorsunuz bunu istiyorsunuz amma 35 milyonluk bütçe ile ben bunların hangisini yapabilirim.

Dr. O. Ş. ULUDAĞ (Konya) — Kırk veririz.

B. TÜRKER (Devamla) — İstiyorum ki muhterem vekil buraya çıkıp ta desinler ki «arkadaşlar müsterih olsunlar, bütün dileklerini ben kısa bir zamanda yapacağım ve bana da muhterem Maliye Vekili yardım edecektir» derlerse, biz de müsterih olarak kendilerini tebrik ederiz fakat meselâ bakınız, Ankara kanalizasyonunu istiyoruz. Bu, yüz milyon liraya mütevakkıf bir iş. Bütün memleketin bataklıklarını kurutmak, yollarını yapmak, demiryollarını yapmak, su, işlerini, liman işlerini yapmak 500 - 600 milyon liralık işlerdir. Biz istiyoruz ki bunlar çabucak yapılsın. Fakat para meselesi, para bulmalıyız. Bunu bulacaklar mı, bulmayacaklar mı? Talât Bey arkadaşımız bataklıklar meselesine temas ettiler. Hakikaten bu çok mühimdir, çünkü ben istiyorum ki, yaşım kemale varmıştır, ölmeden şu sıtma âfetinin memleketten kalktığını göreyim. Sıhhiye Vekili buyuruyorlar ki cibinliğin altına giriniz, istediğiniz kadar kinin yutunuz (Gülmeler) Halbuki hiç düşünmüyorlar ki ne kin'in ne de cibinlik vardır, nasıl girelim. Zaten cibinlik kelimesi de yanlışır, Tatarca çipin sinek demektir, binaenaleyh buna çibinlik demek lâzım gelir. Çipin var ama bunun tülü yoktur. Nereden bulacağız? Sıtma için kinin diyorlar, kinin, atebirin de yok, nereden bulacağız, ne yapacağız? Bir gün bir vesile olursa bize söylesinler. Muhterem vekil bize söylesinler ki bu muhterem arkadaşların dileklerini ben filân, falan tarihte bitireceğim buyursunlar ki biz de müsterih olalım. Çünkü bu iş para ile olur, laf ile olmaz. Lafı pilâv pişerse deniz kadar yağı da benden olsun. (Gülmeler).

Dr. O. Ş. ULUDAĞ (Konya) — Nafia anlamı önünde hekimliğin ifadesini benden evvel Dr. Simer arkadaşım ifade buyurdular. Çok güzel söylediler. Dört sene müddetle Sıhhiye Vekâleti tarafından kurutulmaya uğraşıldı muvaffakiyet hâsıl olmayan Ereğli bataklığı bir kaç senedenberi Nafia Vekâletinin eline geçmiş bulunmaktadır. Fakat Nafia Vekâleti de henüz mühim bir harekete geçememiştir. Burası gayet geniş bir ülkedir, eski bir tarihi var, üzüm yetiştiriyordu. Tarihin vesikaları bize oralarını refah içinde gösteriyor, bunu bir çok eserlerden anlıyoruz. Orada refahın vesikaları olan kabartmalar, heykeller var. Onları yalnız Türkiye değil, dünya da biliyor. Fakat bugün bu mahsulden eser yok, halkın sıhhati berbat. İstiyorum ki, Ereğli bataklığının tetkikatı biranevvel bitirilsin, harekete geçilsin ve mıntaka kurtarılınsın. Üstelik oradan geniş topraklar kazanacağız ki, bir servet, halkın sıhhatini kazanacağız, bu da hayattır. Servet, refah ve hayat bu bataklığın kurutulmasına bağlıdır.

Çumra havzasına gidiyoruz. Evvelce oralar da sıtma meçhuldü. Şimdi ise meşhurdur. Adetâ sıtma yatağı olmuştur. Koskoca Çumra ki, bu

rası Konya mıntakasının en çok hububat veren bir yeridir, vaktiyle buralarda kanallar açıldı, setler yapıldı. Şimdi bunların kapakları kırılmış, setleri yıkılmıştır ve bu yüzden de bataklık hale gelmiştir. Kendi kendime diyorumtuki, keşki yapılmıyaydı. Fakat memleketin ihtiyacı imiş, yapılmış. Niçin ihya etmiyelim. Niçin burası bir sıtma yuvası halinde kalsın ve ıslah edilmesin. Bundan dolayı biz çok muztaribiz. buraları Türkiye'nin en geniş buğday ambarıdır. Konya vilâyetinin en mühim bölgesi Çumra mıntakasıdır arkadaşlar. Buraları baştanbaşa sıtma yuvası haline getirmiş olan kanalların artık bu vaziyetten kurtarılmasını, basit bir surette himmet edilerek o vaziyetin ıslahını Nafia Vekilinden rica ederim. Konya vilâyetinin mesahası 6 000 kilometre murabbardır. İçinde bulunan yol ancak 132 kilometredir. Biz burada bulunan mebusları ve aralarında ben üç devredenberi mebuslarıym, gidemediğim kaza merkezleri vardır. Çünkü vesait yoktur, yol yoktur. Dört sene evvel Konya'ya giderken tesadüfen geçtiğim bir mıntakada, şiddetli bir hayvan kırmına şahit oldum. Oralardan kuş uçamaz, kervan geçmez, Devlet memurları bile gidemez. Vaziyeti tetkik ettim. Mücadeleye geçtik ve muvaffak olduk. Bu bir tesadüf eseri idi. Yol olsaydı oralarda 50 bin hayvanın ölmesine meydan kalmadan yetişilirdi.

Ben Konya Mebusu ve oranın muhabbetine nail olduktan sonra eskiden okuduğum zabıt ceridelerinde benden evvelki Konya Mebuslarının uzun uzadıya Konya - Ankara yolu üzerinde durmuş olduklarını gördüm. Konya'ya gittim, Konya halkı da bu mevzu üzerinde duruyorlardı. 1935 tenberi bu kürsüden ben de aynı mevzu üzerinde duruyorum. Mantığım şu idi: Şimalin kömürünü en kestirme yoldan cenuba indiriniz. Bana verilen cevap; Ankara'dan Konya'ya ve cenuba bir şimendifer hattı yaparsak iki taraftaki hatları iptal etmiş oluruz. Çünkü teklifiniz yolu kestirme yapacaktır, halbuki şimdiki vollar askeridir. Evet ama bu mantık artık eskimıştır. Vaziyeti hazıra bize gösteriyor ki, bir kaç yol bile artık ihtiyacı zor karşılıyor. Ne kadar çok yol olursa o kadar rahat, refah ve emniyet gelir. Vaz geçtim demir yolundan. Bir otomobil yolu, sose niçin yapılmadı? Yakinen biliyorum ki, iki sene evvel güzergâhı yapılmış haritalar, projeler ve keşifler yapılmış, tam harekete geçilmek üzere iken durulmuş. İki senedenberi ortada faaliyet yoktur. Atatürk son seyahatlarından birinde, Ulukışla'dan döndüğü seyahatinde Konya üzerinden geçiyorlardı. Yüksek huzurlarında bulunmak şerefi bana da nasip olmuştu. Uzaktan Konya'yı gördüğü zaman ellerini uğusturarak gözleri dalgın bir halde; ah çocuklar bilmezsiniz, bilmezsiniz, kısmet, mukadderat... diye Konya'ya hasretini ifade edi-

yordu. Şimdi ben Konya - Ankara yolunun lüzumunu arzederken Konya'lıların ıstırabını arzetmiş oluyorum. Atatürk'ün arzusunu arzetmiş oluyorum. Memleketin emniyet ve servetini arzetmiş oluyorum. Nafia Vekilinden rica ediyorum, Konya'lıları memnun etsin, Atatürk'ün ruhunu şadetsin ve bütün memlekete refah, saadet ve huzur versin..

Dr. S. IRMAK (Konya) — Arkadaşlar, kısaca yol mevzuuna ilişmek istiyorum. Bu işimizin kifayetsiz vasıtalarla ve kifayetsiz bir tempo içinde yürüdüğünde hepimiz müttetikiz. Bunun en son delili, geçen sene bu meseleyi halletmek emeliyle Büyük Meclise sunulan lâyihamın Bütçe Encümeninde mâruz kaldığı şayanı dikkat bir hâleti ruhiyedir. Muhterem bir arkadaşımın bu dâvayı kısmen olsun tevhin etmek için ileri sürdüğü teklif, hatırı âlilerinde olacağı vehile, yol vergisinin iki misline çıkarılmasından ibaret az çok bir tedbir gibi görünen bu çareyi Bütçe Encümeni ekseriyeti reddetmişti. Bu, mahazusa şundan ileri geliyordu: yarım tedbirler daima israfa götürür, ehveni şer şerlerin en büyüğüdür. Biz bunu vaktiyle şu düşünce ile reddetmiştik: bu palyatif, geçici teklif bu meselenin ehemmiyetinden bizi inhiraf ettirir ve dikkatimizi uyuşturur ve bu iş kalır endişesinde idik. Netekim beklediğimiz, özlediğimiz radikal yol kanunu hâlâ gelmemiştir. Bu kanunu hem bekliyoruz, hem de bunda yepyeni bir hâleti ruhiye bekliyoruz. Çünkü yarım tedbirlerle memleketin su ve ekmeğe kadar beklediği yolları yapmağa imkân yoktur. Bu basit bir hesapla en hayati yolların uzunluğu 18 bin kilometre olarak alınırsa ve asgari bir hesapla kilometresi 50 bin liraya mal olduğunu düşünerseniz yollar için 900 milyon liraya ihtiyaç olduğu görülür. Demek oluyor ki, mutlak bütçe ile bunu halletmeğe imkân yoktur. Yeni bir hâleti ruhiye ile, yeni bir zihniyetle bu işi ele almazsak nesiller boyu bekliyecek ve büyük zararlara mâruz olacağız

Memleketi gezen arkadaşlarımız ve hepimiz şahit oluyoruz ki, yol isteği okul isteği kadar esaslı isteklerdendir. Ve milletimiz bedence, malca yol için her fedakârlığa âmadedir. Memlekette âtil vaziyette bulunan milyonlarca kol olduğunu da biliyoruz. Demek oluyor ki, bu meselede mutlak bütçe yollarından başka rasyonel bir şekilde teşkilatlanmak ve yeni bir hamle ile bu işe başlamak lâzımdır. İşin en büyük garantisi, arzettığımız gibi, milletimizin yola karşı duyduğu iştiyaktır. Bu meseleyi heran âzami kuvvetele desteklemeğe hazırdır. Velhasıl en kısa bir zaman zarfında bu kanunun, bu arzettığım hâleti ruhiyeyi ifade eder şekilde gelmesini bekliyoruz.

Müsaadenizle kısaca intihap dairemin memlekete şumulü olan iki meselesini söyleyeyim. Bunlardan birisi Kaplan arkadaşımızın da işaret et-

tiği gibi Konya'dan geçecek olan Ankara - Manavgat yoludur. Bu yolun iki büyük hususiyeti vardır. Birisi inşa masraflarının az oluşudur. İkincisi bu mühim yolun güzergâhında en büyük ve en mühim mahsulâtın bulunmasıdır. Hububat, hayvan, her türlü narenciye bulunmaktadır. Memleketin en büyük iki şehrini birbirine vasledecektir. Onun için Ankara - Konya - Manavgat yolu hayati bir ehemmiyeti haiz olacaktır. Bunun biran evvel yapılmasını Nafia Vekilimizden dilerim.

Konya'nın mühim bir dâvası da sulama dâvasıdır. Vaktile güzel bir teşebbus olarak yapılan bir tesis âzami randımanını vermemekte ve bilhassa uç kazamız bu yüzden ıstırap çekmektedir. Beyşehir kazası, Beyşehir gölünün yanında olması itibarıyla gölün taşmalarına mâruzdur. Vaktia bunun için bazı palyatif tedbirler alınmıştır, fakat bu kâfi değildir. Türkiyenin en münbit toprağı olan, Seydişehir Soğla gölü fazla suyu almak için kullanılıyor. Keza Çumra ovası da su nimetinden lâyikeyle faydalanamıyor. Evvelce kanalların temizlenmesi işi bir müteahhide verilmişti. Fakat müteahhidin ölümü ile kaldı. Mâruz bulunduğumuz bu müşkülleri gözönüne alarak arz ediyorum, bunların biran evvel yapılmasını memleket çapında bir dâva olarak telâkki ediyorum.

Dr. E. OKTAY (Kars) — Değerli arkadaşlarım, huzurunuzda Nafia Vekilinden bir kaç rica ve sualde bulunacağız:

Nafia bütçesinin 619 neu faslının 11 nci maddesinde Erzurum - Sarıkamış yolu için 1 250 000 lira konmuştur. Bu şayanı şükrandır. Bu yol eidden lüzumludur ve kıymetli Cumhuriyetimiz de Kars ve Erzuruma teşriflerinde bu lüzumu takdir buyurmuşlardır. Şimdi burada yalnız kanunun maddesi yazılı değildir. Acaba bu kanun çıkmış mıdır? Çıkılmıyorsa biran evvel bu kanunun çıkmasını rica ediyoruz. Çünkü Kars - Erzurum - Sarıkamış mütefedir, 1800 - 2000 metredir. Orada inşaat mevsimi gayet kısa sürer. Onun için biran evvel bu işe başlanmasını rica ediyorum.

İkincisi; Sarıkamış, Kars o mintaka arzettığım gibi kış memleketidir. Kışı çok uzun sürer. Bu itibarla mahrukata çok ihtiyaç vardır. Oraya bir kaç sene evvel Etibank'ta el koymuştur. Balkaya linyitleri vardır, işletilmeğe de başlanmıştır. Yalnız iki sene evvel bir sel dolaşısıyla Kars, Göle, ve Balkaya yolunun bir kısmı harap olmuştur. Bu yüzden nakliyat yapılamadı, nakliyat yapılamadığı için de mahruktan memleket mahrum kaldı. Çünkü bunların mahrukata ihtiyacı çok büyüktür. Bunların ihtiyacını karşılamak için ormanları mütezarır ediyorlar. Ormanı korumak için bu yolun

yapılmasını ve bu madenin işletilmesini rica ediyorum.

Üçüncüsü; Kars'ın sose yolları; Kars vilâyetinin şose yolları oldukça uzundur. Bin kilometreden fazladır. Bunu idarei hususiye bütçesiyle yapmak, tamir etmek, mütemadi tamiratını temin etmek imkânsızdır. Onun için hiç olmazsa ana hatları, vilâyetleri birbirine bağlayan hatları Nafia Vekâletimizin üzerine almasını dairei intihabiyemiz namına rica ediyorum.

Bir de Iğdır barajı meselesi vardır. Çoğunuz biliyorsunuz, Iğdır münbit bir muntakadır. Mısır'ın otuzda biridir. Güzel pamuk, piring yetişir. Bilhassa pamuğu meşhurdur. Fakat sulamaya ihtiyacı vardır. Baraj Ruslarla beraber müştereken yapmıştır. Esas mühim kısımları üzerinde yalnız tâli kanallar yapılacak ve sulama işi bitecektir. Bunun da biranevvel bitirilmesini rica ediyorum.

F. DALDAL (Ankara) — Sayın arkadaşlar; sabrınızı suüstimal etmiyeceğim. Yalnız başlamış olan bir işi tamamlamak için bir ricada bulunacağım. Bu da üç vilâyeti alâkadar etmektedir; Konya, Isparta ve Antalya vilâyetleri bu işle alâkadardır ve bu iş nafiaya taallûk eder. Bu üç vilâyetin hayati bir meselesidir. Bu da Akşehir'de Yalvağ ve Keçiborlu üzerinden Isparta ve Antalya'ya inen yoldur. Nafia Vekâletince kısmen deruhde edilmiştir. Bir çok smai işleri ve büyük köprüleri esasen yapılmıştır. Sonra mevcut şoseler vardır. Bunları islah suretiyle bu yol Antalya'ya kadar gider ve orta Anadolu - Akdeniz yolu kısaltılmış olur. Askerî ve iktisadi ehemmiyeti de gözönüne alarak bu işin biran evvel ikmalini sayın Nafia Vekilimizden rica edeceğim.

İkinci ricam; kendi vilâyetimize, dairei intihabiyemize ait olacaktır. Ankara vilâyeti kazalarının bir çoklarında Hükümet konağı yoktur. Bâlâ, keskin, Nallıhan kazalarında oturulacak vaziyette Hükümet binaları mevcut değildir. (Haymana'da var mı? sesleri) Haymana'da da yok.

R. VARDAR (Zongulrak) — Asıl ehemmiyetli olan bu.

F. DALDAL (Devamla) — Bunların bir an evvel yapılması için Nafia Vekilimizden rica edeceğim.

Geçen sene Çubuk ve Beypazarı kazalarında Hükümet binaları yapılmaya başlanmıştır. İkmal edilmek üzeredir. Diğer Kazalarda da bu iş yapılırsa Ankara'nın Cumhuriyetimizin baş şehri olması feyzi idrâk edilmiş olur. Mâruzatım bundan ibarettir.

Dr. A. SELGİL (Afyon Karahisar) — Nafia Vekili arkadaşımızdan bir ricada bulunacağım. Efendim, bizim Dinar kasabamızda bir bataklık

vardır. Bu bataklık yüzünlen evvelki sene sıtmadan ölenlerin miktarı bini mütecevazdır. Bu bin rakamı bir kasaba için çok büyüktür. O kadar çok dedikodular oldu ki geçen sene bu hususta kendilerinden ricada buldum. Kabul ettiler, kurutma kararı verdiler ve parasızlık yüzünden bu iş geriye kaldı. Bataklığı kurutmak için bir takım kanallar açıldı. Onlar da öylece duruyor. Bu sene yaz başlar başlamaz bütün Dinar ahali büyük tehlike karşısında kaldı. Çünkü bu kanallara da sular doluyor ve bu suretle de geçen sene bin ölmüşse bu sene iki bin kişi ölecektir. Bu bataklık kurutulmazsa önümüzdeki yıl Dinnar için büyük bir tehlike vardır. Hastahaneler hasta kabulü için yapılır. Asıl mesele halkı hasta etmemektir. Onun için Sırrı Day arkadaşımızdan bilhassa rica ederim, bu Dinar bataklığının kurutulması için emir versinler ve bu işi bitirsinler. söyliyecelerim bundan ibarettir.

R. SOYER (Urfa) — Geçen sene haziran aylarına doğru Diyarbakır - Irak hattının 91 ne kilometresinde kâin Batman istasyonunun işletmeye açılması töreninde bir çok Mebus arkadaşlarla birlikte hazır bulunmuş ve oradaki beş yüz metre uzunluğunda betonarme köprüyü o muazzam sanat âbidesini, kıymetli ve kudretli mühendislerimizin ve Türk işçilerimizin dünyada eşi çok bulunmayan büyük eserini görmüş ve haklı iftiharlarla çok sevindik. Şimdi de memnuniyetle öğrendiğimize göre o hattın ray döşeme ameliyatı daha ileriye sürülerek 122 ne kilometreye rastlayan Beşiri istasyonuna geçmiş ve 140 ne kilometreye kadar varmıştır. Bu hesaba yakında ve herhalde önümüzdeki Cumhuriyet bayramından evvel trenlerimiz 159 ne kilometrede bulunan Kurdalan istasyonuna varmış olacak ve bu suretle Siirt kasabamızın hizasına 30 kilometre ve Bitlis'e 45 kilometrelik bir mesafe kalacaktır. Malûmu âlileri bulunduğu üzere Kurdalan istasyonundan Bitlis'e doğru gayet mükemmel bir şose yapılmakta olup bu şose Siirt hizasını geçmiş ve Bitlis'e on kilometre kadar yaklaşmıştır. Binaenaleyh demiryolu Kurdalan'a varmaya kadar bu şose dahi tamamlanmış olacak ve önümüzdeki Cumhuriyet bayramında Bitlis'ten ve Siirt'ten arabası ve otomobili ile yola çıkan Bitlis'li ve Siirt'li yurtdaşlarımız hiç yorulmadan ve zahmet çekmeden Kurlalan'a gelebilecek ve malî vaziyeti müsait olanlar yataklı vagonlara ve istiyenler kadın, çoluk çocuk hasta veya ihtiyar herkes, birinci ikinci ve üçüncü sınıf vagonlara binerek rahatça Ankara'ya İstanbul'a ve aziz yurdumuzun her köşesine rahatla ve selâmetle gelip gidebileceklerdir.

Siird ve Bitlis; bunlar yaz mevsiminin en müsait zamanlarında bile araba ile Diyarbakır'dan beş altı günde gidilebilen, hele kış o aradaki Diele, ambar çayı, Pamuk çayı, Salât çayı, Batman çayı, Garzan çayı gibi geçilemez büyük çöşkun sular yü-

zünden ve şiddetli kar fırtınalarından dolayı senenin altı, yedi ayında gidilemez, varılamaz yerlerdi. Bir kaç ay sonra ise oraları İzmir'e İstanbul'a seyahat eder gibi rahatça ve selâmetle gidilebilir yakınlaşmış yerler olacaktır. Bütün dünyanın yanmakta ve yıkılmakta bulunduğu bu sıralarda böyle medeniyet ve umran eserleriyle aziz yurdumuzu günden güne daha mesut ve daha mamur bir hale koymak imkânlarını bulan ve demiryollarımızın banî vehâmisi Büyük Millî Şefimiz İnnönü'nün şimendiferlerimiz için koyduğu «Daima bir karış ileri» düsturunu bu müşkül yıllarda dahi tahakkuk ettirebilen Muhterem Hükümetimize; başarıcı Nafia Vekâletimize ve çok kudretli ve kıymetli fedakâr mühendislerimize ve artık tamamiyle olgun bir hale gelmiş bulunan kıymetli işçilerimize bu kürsüden teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Efâzîğ'dan başlıyan ve İran hududuna doğru ilerlemekte bulunan demiryolumuzu inşaatının da memnuniyet verici bir halde bulunduğunu görüyoruz. Öğrendiğime göre bu hattın 130 kilometrelik bir kısmı da 1945 senesi nihayetine doğru ikmal edilmiş olacaktır. Bu da iftiharlara değer bir neticedir.

Efendim; beni çok sevindiren bir başka noktayı da arz etmek isterim. Bu şayanı tebrik cihette Hükümetimizin Erzurum - Sarıkamış hattına başlanması hususunda bu defa verdiği karardır. Filhakika demiryollarımızın Erzuruma varmasıyla aziz yurdumuzun Garp ve Şark hudutları şimendiferlerle birbine bağlanmış ve memleketimizin iktisadi içtimai, idari vesair bakımlardan ihtiyaçlarımızın çok mühim bir kısmı temin edilmiştir. Ancak Erzurum'la - Sarıkamış arasındaki dekovil hattı hem dar hem de maksada kifayetsiz ve Sarıkamış'la Şark hududumuz arasında ki, hat ise bizim normal hatlarımızdan bir miktar geniş olduğundan Kars ve havalisi gibi mıntakalarımızdan buralara ve bilmukabele memleketimizin herhangi bir noktasında oralara gönderilecek eşyanın trenen trene aktarma edilmesi icabettirmekte ve bilhassa Sarıkamış dekovil hattının nakil kabiliyetini yok derecelerde az olması nakliyatımız ve iktisadiyatımız bakımından çok büyük bir mahzur teşkil etmektedir. Binaenaleyh Sarıkamış dekovil hattı yerine geniş bir hat inşa etmek ve Sarıkamış'dan Şark hududu arasındaki hattı bizimkiler gibi normal genişliğe irca eylemek bir an evvel yapılması zaruri işlerimizdendir. İşte Erzurum'la - Sarıkamış arasındaki hattın inşasına başlanması hakkında Hükümetçe verilmiş bulunduğunu anladığımız karar bu cihetten şayanı şükrandır.

Bu cihetleri arz ettikten sonra Muhterem Nafia Vekilimizden intihap dairem olan Urfa halkı namına bir ricada bulunmak istiyorum. Urfa vilâyetinde biri Siverek'ten - Diyarbakır'a giden,

diğeri Urfa şehrini cenup hattı üzerinde kâin Akçakale istasyonuna bağlayan bir şose vardır. Bunlardan birincisi volkanik bir araziden simsiyah bazalt taşlıkları arasında geçtiğinden ve bu bazaltların olduğu gibi kırılması pek çok olduğundan bunların nispeten ufakları olduğu gibi balast makamında yola döşenmiş ve civarda kum da bulunmadığı için bu taşlar birbirine kaynamadığından oynak ve kaypak bir hale gelmiş ve bugün artık üzerinden araba değil hayvanların ve hattâ develerin geçemeyeceği bir hale gelmiştir. Etrafda taşlık ve kayalık olduğundan haricinden geçilmesi de hemen hemen imkânsızdır. İşte bu sebepten otomobiller bile atlayıp sarsılarak çok küçüklük geçebildikleri için verilemeyecek derecede fazla para istemekte ve binnetice onlardan da istifade olunamamaktadır. Kış mevsiminde hiç bir tekerlekli vasıta bu yoldan geçememektedir. Binaenaleyh 13 bin nüfuslu Sivereği Diyarbakır'a bağlayan bu şosenin ıslah ettirilmesini rica ederim.

Bundan başka Urfa'da Sürüş'e ve oradan Bireciğe gitmek üzere bir şosenin inşasına bir kaç sene evvel başlanmış ve hattâ bazı köprüleri ve toprak tesviyesi kısmen yapılmış ve başı köprülerin başına kesme taş ve kum vesaire de getirilmiş isede inşaatına devam edilmeyerek o haliyle bırakılmış olduğundan bu ana kadar yapılmış bulunan inşaat ve ihzaratı da bozulmaya ve dağılıp heder olmaya yüz tutmuştur. Binaenaleyh bunun da ikmalî imkânlarının temin edilmesi lüzumunu temenni ederim.

En son ve en lüzumlu ve mühimi olan Urfa - Akçakale şosesine gelince; Cenup demiryoluna bağlı olan bu yol Urfa'nın yegâne iktisadi ve hayatî yoludur. Ancak bunun da bazı aksamları çok bozuk olduğundan ve Hususi idarenin varidatı bunun tamirine kifayet etmediğinden başlanmış tamiratın ikmal edilebilmesi için Vekâletçe yardım edilmesini Sayın Vekilimizden ehemmiyetle rica eylerim.

NAFIA VEKİLİ SIRRI DAY (Trabzon) — Muhterem arkadaşlar; Nafia işleri üzerinde B. M. Meclisinin gösterdiği yakın alâka ve yine nafia işlerinin yapılması için serdedilen dilekler, yalnız benim için değil, Nafia Vekâletinde çalışan bütün arkadaşlarım için teşvik kaynağı olacak ve daha iyi çalışmaya bizi sevkedecektir. Bu sebeple arkadaşlarım namına da arzî teşekkür ederim. Yalnız bu dileklerin her birisi üzerinde durmayacağım. Arkadaşlar da not ettiler, ben de not ettim ve nihayet zabıtları takip edeceğiz. Yalnız her şeyden evvel yüksek malûmunuzdur ki; her işte çalışabilmek ve bilhassa nafianın çalışabilmesi için başlıca üç unsura ihtiyaç vardır. En yüksek mühendisinden işçisine varıncaya kadar eleman, ikinci malzeme, üçüncüsü; fakat belki de hepsinin üstünde gelen tahsisat ve salâhiyettir.

Demın bir arkadaşım bana işlerimiz duruyor, dedi, bu mevzuu sırası geldiği zaman arzedeceğim. Zannediyorum ki, Devletin nizamına riayet etmek ve nihayet sizlerin bize vermiş olduğunuz kanuni salâhiyetlerle mukayyet olmak, işlerimizin başarılması için ve hattâ bu Devletin hayatı için en büyük bir zarurettir.

Bizim hassasiyetimiz, bize verilen salâhiyeti geçmemek ve fakat bize verilen parayı en son santimine kadar vaktinde ve en iyi şekilde harcamaktır. Bu itibarla iş yapayım derken bize verilen salâhiyetleri tecavüz etmeğe cesaret edemeyiz.

Cumhuriyet devrinden evvel varlığı, yokluğu ile müsavi telâkki edilebilecek olan nafra işlerine Cumhuriyet devrinde bu sene sonuna kadar yalnız Nafia Vekâleti eliyle harcanan para 644 000 000 liradır. Bizim tahsisatımız yalnız bütçede gördüğünüz rakamdan ibaret değildir. Hususi kanunlarla ve diğer membalardan ve vilâyetlerden bütçemizie intikal eden paralarla birlikte tahsisatımız bir hayli artmaktadır. Meselâ Nafianın 1942 hesabı katısı 41 milyon lira iken 1943 hesabı katısı 68,5 milyon lirayı bulmuştur. Halbuki 1943 senesi tahsisatımız ancak 27 milyondur. Demekki bir mislinden fazla elimize para geçti ve bu nispette iş görüldü. 1944 bütçesinde 27 milyon yerine 36 milyon teklif edilmektedir. Tasvip buyurduğunuz takdirde bu 36 milyon sarfettikten maada yine hususi kanunlarla sarfedeceğimiz paranın geçen seneki miktarı bulacağını ve hattâ onu geçeceğini imkân dâhilinde telâkki ediyoruz.

Şu halde denilebilir ki, harp devresinde bulunduğumuza rağmen ve hususi inşaatın muhtelif sebeplerle durmasına rağmen Nafia işlerinin ehemmiyeti Yüksek Meclisçe takdir edilmiş ve Millî Şefimizin dikkatlerini tahakkuk ettirmek için bugün yapılması mümkün olan ve bugün yapılmasında büyük fayda mülahaza edilen ve yarına bırakılması da mahzurlu telâkki edilen işler üzerinde çalışılmaya devam imkânı verilmiştir. Vakra bu arzettığım 68,5 milyon liranın muhassalası harpten evvelkine kıyas edilecek olursa aynı muhassala değildir. Ancak 68,5 milyon lira parayı normal zamanlarda harcamak için sarfı icabeden emeğe mukabil şimdi daha fazla emek sarfedilmiştir. Bu sene bu paraları sarfetmemizi mümkün kılan âmiller bilhassa geçen seneki gibi şedit işe buhranı altında olmamamız ve aynı zamanda işi bulma imkânına daha çok malik olmamız ve terhis edilen ihtiyatlarının de bu işi bulma işini kolaylaştırmış bulunmasıdır. Nihayet malzeme bulmakta ve bunların demiryollarıyla naklinde de daha çok kolaylık bulduk yalnız kamyon ve lâstik mevzuu bizi en çok sıkan ve işlerimizi güçleştiren mühim bir mesele olarak devam ediyor. Kanaatime göre burada bir kısma işaret buyurulduğu gibi

memleketin imarı ihtiyacı gittikçe artan genişlikte bir ihtiyaçtır. Ve her yaptığımız bize yeni ihtiyaçlar doğuracaktır.

Asıl dâvamızın mevzuu muayyen para haemi içerisinde en lâzımını, en faydalısını sıraya koyup yapabilmektir. Bize bilhassa bunu ilham etmemizi kendim ve Hükümetim namına rica ediyorum. Binaenaleyh falan yerdeki bataklık, filân yerdeki şose veya demiryolu mevzuubahis olduğu zaman evvelâ sırayı takip etmek lâzımdır. Meselâ bu sene bir tek büyük köprü yapıyoruz, Menderes köprüsünü. Bu köprü 1 200 000 liraya belki de daha fazlaya çıkabilir, tabii münakaşa ile ihale edilecektir. Memleketin müdafaası bakımından ve iktisadi bakımdan büyük önemi olan ve demin İzzetin Çalışlar arkadaşımın işaret ettiği ve genel kurmanın da üzerinde durduğu bu köprüyü ana muvasalayı temin için yaparsak ve diğer köprülere tercih etsek bu hareketi tasvip buyuracağımıza eminim. Binaenaleyh eğer işlerimizi sıralarken daha az mühim olanları arkaya bırakıp en mühim olanları öne almışsak Nafia Vekâleti teşkilâtı mazharı takdiriniz olacaktır. Yok eğer sırasız, yolsuz, geliş güzel iş yapar ve herkesin arzusuna göre hareket edersek tabiidir ki, programsızlık olur ve hiç bir iş yapılamaz. Binaenaleyh bizim yaptığımız; gerek Parti kongrelerinde söylenen, mebuslardan gelen ve vilâyet kanalıyla ve hattâ fertler kanalıyla bize intikal eden işleri daima tetkik ve tesbit etmek ve sıralamak ve plânlaştırarak imkân dairelerinde yapmaktır.

Şimdi müsaade buyursanız mevzu itibariyle bazı hususta cevaplarımı arzedeceğim.

Yersarsımları : Bugün üzerinde en çok hassas olduğumuz mevzulardan biri yersarsımsıdır. Buna bütçenin heyeti umumiyesi müzakerede edilirken Müstakil Grup namına muhterem Reisi Ali Rana Tarhan işaret buyurdular ve bu gün de bazı arkadaşlar bunu tekrar ettiler ve yine temasta bulunduğumuz ve bilhassa dairesi intihabiyeleri bu âfetten muztarip olan arkadaşlarımız da hergün benden izahat istemektedirler.

Bu mevzuda 1943 senesinde yaptığımız ve 1944 senesinde yapmak istediğimiz işlere temas etmeme müsaadenizi rica ederim.

Evvelâ arzedeğim ki, deprem işi Devlet teşkilâtı kanunlarında yer almış bir mevzu değildir. Bu itibarla Nafia Vekâleti teşkilât ve kadroları da depreme temas ederek teşkilâtlandırılmış ve vazifelendirilmiş değildir. Yalnız bilhassa vatandaşları barındırmak mevzuuna temas eden kısım, şehirlerin imarı işi, Devletin yıkılan binalarının tamiri işi tamamiyle bir mühendis ve Nafia işi olmak itibariyle Hükümet bu işlerin tanzimi hususunu Nafia Vekâletine tevdi ettiği gibi, buna taallük eden tahsisatı da Nafia bütçesine vermek suretiyle Mec-

lis te bunu tasvip etmiştir. Bu itibarla teşkilât ve kadromuz müsait olsun veya olmasın asli vazifemiz olsun, olmasın, işin büyük ehemmiyetini gözönünde tutarak bu vazife Yapı ve İmar İşleri Reisliğine verilmiş ve elden geldiği kadar da takviye edilmiş ve bu teşkilâta memleketi geniş ölçüde muztarip eden felâketin tamir ve ıslahı için bütün samimiyet ve ciddiyetle fakat herhalde ele verilen imkânlar nispetinde çalışılmıştır. Evvelki yersarsıntılarına temas etmiyeceğim. Mamafih onlar üzerinde de çalışılmakta olduğu tabiidir. Yalnız geçen sene, 1943 haziranında Adapazarı, Hendek yersarsıntısında mühim zararlar oldu. Bunun için 1,5 milyon liralık tahsisat verildi. Bu 1,5 milyon liralık tahsisatın sarf şekli hakkında İcra Vekilleri Heyetine verilen salâhiyet kullanılarak bu para Kızılay eline tevdi edildi ve mahallerinde teşkil edilen komisyonlarca ihtiyaç erbabı tesbit ve oraya gayet mahdüt saha olmak itibarıyla teknik elemanlar da teksif edildi ve nihayet bu para ile, evini yapmak veya tamir etme kudreti eksik olanlara, paranın hacmine ve kendi ihtiyaç hacmine göre, komisyonlar kanalıyla tetkikat yapılarak, para yardımı yapıldı ve kesif bir memur mmtakası oldu ve kira ile de ev temini mümkün olamıyacağı da gözönüne alınarak bunların çok çocuklu ve enaz maaşlı olanlarına, sivil asker ailelere icar edilmek üzere her iki kasabada ceman 150 küçük ev inşası temin edildi. Bu paradan artan 100 000 lira da, kanunda verilen salâhiyete binaen Erbaa'ya tahsis edildi. Nihayet, her vakit olduğu gibi bütün Devlet teşkilâtı, Kızılayla elele vererek ilk yardımları yapmakta büyük bir muvaffakiyet gösterildi. Yine Türk milleti hiç bir tesvike ve hiç bir tesire ihtiyaç duymadan bu felâket için nakden (392 781) lira teberru etti. Kızılay bizimle elele vererek kendine tevdi edilen ve kendi menabiinden de ayrabildiği paralarla icabeden hizmeti ifa etti. Yine teşkilâtımız vasıtasıyla ve mahallî komisyonlar kararları dairesinde yapılan sarfiyata delâlet etti. Bu suretle o mntakada halkın kalkınma kudretinin binnisbe yüksek ve müsait olması, nakil imkânlarının sayesinde mevcut bulunması da yardım ederek ıstıraplar ve sıkıntılar önlenmiş ve bu gün Adapazarı ve Hendek'te zelzeleden hiç bir ıstırap ve eser kalmamıştır denebilir. (Bravo sesleri).

Kıştan evvel bu işleri bitirip bunun ferahını duymağa hazırlanırken maalesef 22 ikinciteşrin 1943 tarihinde bir ve onu mütaakıp 1 Şubat 1944 tarihinde çok geniş mntakalara sâri büyük ve esaslı ikinci bir sarsıntıya daha mâruz kaldık. Bu sarsıntılar malûmu âliniz Samsun, Tokad, Amasya, Çorum, Kastamonu, Çankırı ve Bolu vilâyetlerimizde mühim nispetlerde zarar-

lar yaptı. Zonguldak, Ordu, Sinob, Ankara vilâyetleri de az zarar görmüş vilâyetlerden sayılabilir.

Elde edilen malûmata göre çok hasar gördüğünü arzettiğim yedi vilâyette; kasabalarda 6026, köylerde 38 031 bina tamamen yıkılmıştır. Yine kasabalarda 6 522 bina ve köylerde 32 090 bina kısmen hasar görmüş ve kısmen de yıkılması icabeden duruma girmiştir.

Yıkılan resmî Hükümet konakları okullar, karakollar ve saire mebani de buna dâhildir.

Bu felâketleri mütaakıp asker sivil Devlet teşkilâtı, Devlet Demiryolları, Kızılayla el ele vererek icabeden yardım, bilhassa kışın çok şiddetli mevsiminde çok muztarip olan vatandaşlara karşı yapıldı. Gerek yaralı, gerek sokakta açıktaki kalanlara elden gelen yardım yapıldı. Yine bu işler için son aldığımız rakama göre aziz halkımız Kızılaya felâketzedeler için 1 493 546 liraya varan nakdi yardımda bulunmuştur. Bilhassa bu yardımı kaydetmek lâzımdır. Çünkü bu millî yardımlaşmayı tebarüz ettirmek noktasından memnun olunacak bir harekettir. Birinci felâketi mütaakıp, Devletçe bir buçuk milyon lira tahsis edildi. Bu bir buçuk milyon lira ile Kızılayın menabine ilâveten halk yardımına koşuldu. Bundan başka bu paradan kısa zamanda tamiri, ıslahı mümkün olan, Hükümet konaklarına ve bazı yerlerde de Hükümet barakaları inşasına para sarfedilmiştir. Bunlar arasında Çerkeş, Gerece gibi hemen Erzincan'a yakın nispette ağır zarar gören kasabalarımız da mevcuttur. Burada Hükümeti kurmak ve işletmek lâzımdır.

Halkın en büyük ıztıraplarından biri çivi ihtiyacıdır. Memlekette bulunan çiviler tamamıyla mubayaa edilmiş ve bu mntakalara sevk edilmiştir. Fakat bunlar da kifayet etmedi. Nihayet Millî Müdafaanın kendi ihtiyaçlarına ait çivilerden 100 tonu ödünç olarak alındı. İstanbul'da mevcut fabrikalarda da İktisat Vekâletinin yardımıyla çivi imalâtına başlandı. Yalnız muhtelif fabrikalardaki çivi imalâtı hem 'kendi ihtiyaçlarımıza cevap verecek ve hem de halkın kendi parasıyla alacağı çivileri karşılayacağı için bu işin kâfi bir tempo ile yürüdüğü söylenemez. Nihayet çividen başka keser, destere ve kereste gibi cam, malzeme de kolayca temin olunamadığından çivi sevkiyatı üzerinde de hassasiyetimizi devam ettikten başka diğer malzemenin de teminine çalışıyoruz.

Bu kasabalarımızın hiç birinde imar plânı yoktur. Vaziyeti hazıra dolayısıyla belediyelerin kendiliklerinden bu işleri yapamayacakları nazarı itibara alınarak yine verilen bu tahsisatla hali hazır haritalar ihale edildi. İmar plânları da Nafia Vekâletince yapılacaktır. Yalnız arz edeyim ki, Nafia Vekâleti nihayet vilâyetlere bu imar plânları yapılsın ondan sonra bina-

larınızı tamir edin veya ihya edin demiş değildir. Tamirle ve hattâ yeni yapılacak binalara müsaade edilmekte ve yapılmaları teşvik edilmektedir. Bu sene bütçemizde derpiş edilen ve yüksek tasvibinize arz edilen deprem tahsisatı 5 milyon liradır. Bunun 2 milyonu resmi binalara ve 3 milyonu da yardımlara tahsis edilmiş bulunuyor. Sarf şekli İcra Vekilleri Heyetinin kararı ile tesbit olunacaktır. Biz daha bu tahsisat miktarı tebeyyün eder etmez alâkalı vekâletler arasında bir komisyon teşkil ederek çalışmaya başladık ve 3 milyon lirayı ki, ihtiyacın çok dundadır, en faydalı ve en lüzumlu ve en çabuk olarak ne şekilde sarfedebiliriz. Bunu tetkik etmekteyiz. Binaenaleyh malî yıl başını mutaakıp bu tetkikatın neticesini Hükümetin de tetkik ve tasvibinden geçirdikten sonra zaten devam etmekte olan yardımı hızlandırarak köylere kadar yetiştirmeye çalışarak bu işi gene Kızılayın arzettiği şekildeki yardımlarından istifade ederek süratle intaç etmek ve felâketzedelerin biran evvel barınmaları için elimizden ne gelirse bu tahsisatın verdiği imkân ve kudret dâhilinde kolaylaştırmaya çalışacağız. Bu vesile ile her felâketimizde olduğu gibi Kızılayın bu felâketler karşısında da gerek resen gösterdiği gerekse bize en samimi bir şekilde yardım yapmak suretiyle temin ettiği işbirliğinden dolayı muhit Kızılayın Muhterem Reisine ve teşkilâtına buradan teşekkürlerimi sunmayı bir vazife bilirim.

Ankara kanalizasyonu;

Arkadaşım Muhterem Mümtaz Ökmen Ankara kanalizasyonuna dair izahat istediler. 1941 senesinde 4099 numaralı kanunla Ankara kanalizasyonu için 7 milyon 200 bin liraya kadar ileri yıllara geçici taahhütlere salâhiyet verilmiştir.

Bu esas dâhilinde bunun keşfi, projeleri ve sairesi hazırlanarak 18 . II . 1942 tarihinde, ihalesi yapıldı.

Bu proje bir kuşaklama kanalı, pis ve temiz su kanalları ile tasfiye tesisatını ihtiva etmektedir. Kuşaklama kanalı; şehri tehdit eden bazı seylâp sularını bu kuşaklama kanalına sevk etmek suretiyle şehrin emniyetini istihdaf etmektedir. Pis sularla, temiz su kanallarının ayrı olması iltizam edilmiştir. Çünkü bu hal tarzı çok daha iktisadidir. Temiz sular en yakın yerlerde buldukları meceralara dökülecektir. Bu büyük bir iş değildir. Asıl iş pis suların sevk ve isalesi ve nihayet bunların tasfiyesine ait olan işlerdir. Bu pis su için Yenişehir - Çankaya kollektörü Cebece kollektörü, bir de Ziraat Enstitüsü eski şehir kollektörü olmak üzere üç kollektör inşa edilmektedir. Şebekenin bu kollektörlere vereceği pis sular Hipodrum civarında bir yerde ara kollektöre varacaktır. Ana kollektörden de tasfiye tesisatına sevk edilecektir. Bu tasfiye tesisatının Tavukçuluk Enstitüsünün yanında kurulması için Sıhhiye Vekâleti ile mutabakat hasıl

olmuştur. Bu inşaat ta Nafra Vekâletinin müşkilâta sevk eden malzeme meseledir. Çünkü pis su meceraları beton kanallardan geçtiği takdirde bir müddet sonra beton kanalları eritiyor.

Binaenaleyh, bunları klinkerden yapılmış hususi malzeme ile inşa etmek icab ediyor. Memekte bu sanayi kurmak büyük ve masraflı bir iş olacaktır. Tetkikat ve getirilen mütehassıslarla da yapılan temaslar neticesinde varılan karar şu oldu. Büyük kanallar yine betondan yapılabilecek. Bu beton için icabeden tesisat kolayca kurtulabilir. Yalnız bunları içerisi arzettiğim killi ve hususi yapılmış sırlı, ince bir tabaka ile tehzil ederek pis suyun betona olan tesiri izale edilebilecektir. Bunda da muvaffakiyet hâsıl olacağı neticesine varıldıktan sonra bu malzeme de sipariş edildi ve kısmen de yola çıktı. Binaenaleyh, malzemesi de geldikçe yerlerine konmak üzere 13 . III . 1944 tarihinde kazma vurularak, fiilen kanalların inşasına girilmiştir. Malî imkânlar ve malzeme bulunması nispetinde bu iş te yürüyecektir. Fakat bu işin 7 000 000 liraya çıkacağı tahmin edilemez. İş mütehavvil fiyatla yapılıyor. Bu sene bize verilen tahsisat 700 000 liradır. Yalnız, malzeme gelirse iş yürür. Nihayet tahsisat bulamadığımız takdirde bu işi ya durdurmak ve gelecek sene devam etmek veyahut tahsisat bulup devam etmek mevzuubahis olur ki, Maliye Vekâletinin bilhassa bu çok ehemmiyetli olan işte bize imkân vereceğine şimdiden emin bulunuyorum.

Demiryollarımız; mevzuunda, arkadaşlarımız esasen arzı malûmat ettiler. Ve bazı sualler sorular. Kurtalan'a varmak için hiç bir mâniimiz kalmamıştır. Traverslerimiz memleket dâhilinde yapılıyor. Bunları vaktinde temin ettiğimiz takdirde sonbaharda Kurtalan'a gideceğiz. Beşiriye girdik. Bu suretle Siirt, ve Bitlis demiryoluna kavuşmuş olacak. Van, mevzuuna gelince bütün mesaimizin teksif edildiği saha Darahini'ye kadar olan kısmıdır. Palo'ya kadar olan kısım bitmiş sayılabilir. Yalnız rayları henüz gelmemiştir. Raylar geldiği takdirde fersiyatına geçmek imkânı uzak olmayacaktır. Darahini ve Palo arasındaki kısma gelince; sınavî imalâtı en çok olan yerlerden biridir kısa ve uzun tüneller ve kısa ve uzun köprüler ile uğraşmaktayız. Geri kalan toprak işlerinin harpten sonra yapılması tahsisat ve işçi mevzuundan ibarettir. Bu sebeple bütün faaliyetimiz Millî Şefimizin nutuklarında da tebarüz ettirdikleri gibi yapılması zamana muhtaç olan bu sınavî tesisatın ve bilhassa tünellerin inşasına gergi vermekten ibarettir. Bu sene çimento ve demir sıkıntımızın az olması ve demiryollarının bunları nakle imkân bulması, sayesinde bu faaliyet geçmiş senelere nispetle daha hızlı gidiyor denilebilir yalnız şantiyelere sevk etmek için kamyon ve lâstik sıkıntısı vardır. Arkadaşlarımız da işaret ettiği gibi memleketin bir baş olan bir başa bağlanmasını istihdaf eden

ve âdeta yeni memleketlere kavuşturmak mahiyetinde olan bu adının durmaması için Hükümet ve Maliye Vekâleti âzami gayreti sarfedecektir. Binaenaleyh demiryolu şimdiye kadar senede 17 - 18 milyon lira ile muayyen bir program dâhilinde yürüdüğü gibi yüksek müsaadenizle bunun sonra da yürüyeceğine itimadımız vardır. Yalnız bu miktarın artırılması temenniye lâyık bir şeydir. İmkânlar bulunursa faaliyetimizi artırırız. Bunun haricinde yine arkadaşlarımızın işaret ettiği gibi Sarıkamış'a giden yolun bugünkü dekovil kısmı demiryolu denecek mahiyette değildir.

Erzurum hattının ilerletilmesi zaten ötedenberi üzerinde durulan bir mevzudur. Bu itibarla gelecek senelere geçici taahhüt salâhiyeti verilmesi için getireceğimiz kanun lâiyhası kabul edilecek olursa bu hatta da bu sene başlamak imkânı olacaktır. Bu meyanda bu sene istikşaflarını bitirmek ve yine ayrı program dâhilinde inşaatına gelecek sene başlamak için; gerek iktisadi vaziyetleri ve gerekse demiryoluna olan yakınlıkları sebepleriyle Gaziantep'e ve Maraş'a hat uzatmak için Yüksek Meclisten salâhiyet istemek fikrindeyiz.

Demiryolu talepleri lâyetenahi geniştir ve bu da mucibi şükrandır. Ancak bugün çok paramız olsa dahi büyük işlere başlamak imkânına malik olmadığımızı bilhassa mütehasss arkadaşlarımız iyi bilirler. Kaldı ki, bugünkü tahsisatla bizim geniş miyastaki ihtiyaçlarımızdan hangisini tercihan yapmamız lâzımgeldiği hususu gerek Hükümetinize, gerek Bütçe Encümeninize ve gerekse Umumî Heyetinize tetkike muhtaç olsa gerektir.

Emin Sazak arkadaşımıza hemen söyleyeyim ki, ben memleketin selâmetinden başka hiç bir emel peşinde değilim. Eğer ben Nafia Vekâletinden çekilmekle Nafia Vekâletine sade bir milyon lira fazla tahsisat verileceğini bilsem şimdi çekilmiye hazırım. Ancak Hükümeti emri vâkilerle karşılaştırmak ve ona tahammülü haricinde işler yüklemek benim yapacağım iş değildir.

Muhterem arkadaşım İzzet Arukan'ın işaret ettikleri gibi demiryolu mevzuunda etüdlerimiz, istikşaflarımız devam ediyor. Evvelece de malûmu âliniz olduğu gibi istikşafları yapılan hattın uzunluğu dört bin kilometreyi geçmiştir. Bu meyanda Konya hattı da dâhildir. Antalya hattı da dâhildir. Bu hat; Manavgat'tan mı geçer, başka yerden mi, geçer, tabii bu, teknik bir iş olmak itibariyle ben bunda kendimi salâhiyetli görmem. Bursa hattı da dâhildir. Nihayet memleketi bilhassa Münakalât Vekâletini en çok lazyik eden şimal hattı ve Trabzon hattı da dâhildir. Fakat bunların bugünden programını yapacak şerait altında olmadığımızı

takdir buyurursunuz. Binaenaleyh seneler ve bilhassa sulhu takip edecek güzel senelerin bize vereceği imkânlar dairesinde iş mükellefiyeti ve belki de yeni nakdi mükellefiyetler tesis ederek behemehal en lüzumlu işleri acele yapmağa çalışmak gaye ve ümidindeyiz. Bu itibarla şimdiden falân işi yapacağım, filânı yapmıyacağım diye yüksek huzurunuzda mâruzatta bulunamazsam beni mâzur görürsünüz.

Şose işleri; Nafia Vekili olarak değil bir Mebus olarak hattâ bir vatandaş olarak beni ve herkesi düşündüren bir mevzu olduğunu takdir buyurursunuz. Çünkü siz de benim gibi düşünürsünüz. Amma şose işini halletmek dâvası her şeyden evvel para dâvasıdır. Hususi idareler bütçelerine yol parası diye gördüğünüz paraların yarısından çoğu vilâyetlerin diğer ihtiyaçlarına gidiyor. Buna mâni olmak ya bir hastaneyi kapamak, yahutta başka mühim bir ihtiyacı ihmal etmek gibi vaziyetler husule getirilebilir. Geçen sene, İzzet Arukan'ın teklifiyle yol vergisinin iki misline çıkarılmasına karar verilmişti. Bu paradan yol mevzuunda çok istifade edilmiş olmasına rağmen bunun aydalı olmadığını söyleyecek olurum, Çünkü bu zam hususi idarelere başka ihtiyaçların teminine yaradı ve bütçelerinin muvazenesini kurdu.

Hususî idare için bunun dahi kifayetsizliği karşısında 10 - 12 milyon lira kadar munzam bir varidat temini maksadıyla arazi vergisinin artırılması Hükümetinize düşünülmüştür. Eğer bir karara varılırsa tasvibinze arz edilecektir.

Şose kanunu, bendeniz mebus olmadan evvel dahi her gün üzerinde durulan bir mevzu olduğunu biliyordum. Elimizde 1929 tarihli bir kanun dahi var. Bu kanunu islah etmek lâzım. Ancak Şose kanunu denildiği zaman derhal hatıra para mevzuu gelir. Umumî bütçeyi tevazün ettirebilmek için bugün fevkalâde icapların bizden istediği tahsisatı karşılayabilmek için ne ölçüde vergiler kabul ettiğimiz malûmdur. Bunlara ilâveten şose için munzam bir mükellefiyet ihdasını istemek imkânı bulunmadı. Demiryolları gibi umumî bütçeden senede 18 - 20 milyon lira hattâ 30 milyon lira para almak mevzuubahis olabilir.

İmkân bulur da bütçeden şunu çıkaralım, bunu köyalım dersiniz şose işleri imkân derecesinde yapılır. Maahaza bahallılığa rağmen, bulunan imkânlardan istifade ediyor ve bu işte devam ediyoruz. 6 milyon liralık şose tahsisatı bu sene 9 milyon liraya çıkarılmıştır. Maahaza bunun da ne kadar kifayetsiz olduğu ve hususi idarelere bu para ile yardım imkânı hâsil olup olmayacağı Yüksek Heyetinize meçhul değildir.

Şimdi Şose Kanunu huzurunuzda gelmemişse Nafia Vekâletinin çalışmamasından değildir ça-

İşilmiştir ve lâyihamız hazırdır. Yalnız arzettiğim gibi malî membaları eksiktir. Malî membaları temin etmeden bu kanunu huzuruza getirmeyi doğru bulmadık. Binaenaleyh bütçemizin umumî vaziyeti harp sonlarında umumî bütçeden daha geniş ölçüde tahsisat ayırma imkânını o zaman bunları daha mükemmel bir şekilde yapabiliriz. Bazı memleketlerde olduğu gibi şoseler için hususi varidat bularak ayrı bir bütçe temin edilirse tabii bu işler daha muntazam bir şekilde tedvir edilebilir. Fakat kanunun bünyesini tanzim edecek olan malî memba olduğu için ve biz de bu memba bulamadığımızdan dolayı bu kanunu huzuruza getiremedik.

Su işleri; hakikaten şose kadar, demiryolu kadar, belki de, sıtma ile yani sıhhati umumiyeye ile alâkalı olması ve istihsal ile doğrudan doğruya ilgili bulunması itibariyle bunlardan da ehemmiyetli olarak su mevzuu bizim için hayati bir iş olarak gözönünde tutulmaktadır. Her havzada suyun bilhassa bu yağışlı senelerde yaptığı zirai tahribat yılda 4, 5, 6 milyon lira ile ölçülüyor. Ve yine nüfusca yaptığı tahribat da bundan yüksek kıymetlerle ölçülebilir vaziyettedir. Yalnız su işlerinin masrafları bendenizin gördüğümüne nazaran ne sulayıpta, tarifeler mucibince alacağımız paralarla karşılanabilir, ne de 80, 100, 200 milyonla başarılabilir. Üzerinde uzun seneler çalışacak olan ve Devlet bütçesinden büyük fedakârlıklar isteyen, müstemirren çalışılması icabeden bu mevzuda uzun ve devamlı bir faaliyet sarfetmek icabettir. Bu masraflar, arazinin veriminin artırılması ve umumî sıhhatın korunması yoluyla karşılanacaktır.

Bütçede gördüğünüz 400 bin kûsür lira Konya sulaması, Ankara barajı ve Şamran kanalı inşaatı gibi masraflar karşılığıdır. Asıl bu tahsisat hususi bir kanuna istinat etmektedir. Malûmu âliniz olduğu gibi büyük su işlerinin başarılması için 1936 senesinde kabul edilen bir kanunla 31 000 000 liralık tahsisat alınmış ve onu takiben de ikinci bir kanun ile bu miktar 81 000 000 e iblâğ edilmiştir. Bu 81 000 000 liralık tahsisattan tahminen 50 000 000 lirası şimdiye kadar harcanmıştır. Mütebakisinin mühim bir kısmı ile de taahhüde girilmiştir. Ve bir miktar da idari ve memurün masraflarına vesaireye harcanıyordu. Bu işlerden hemen hiç bir iş tamamı tamamına bitirilmemiş olduğuna göre geliri de tabii yok gibidir. Sulamadan aldığımız para senede 90 - 100 bin liranın içindedir. Bu miktar her sene artacaktır ama bu paranın sarfedilen emek ile masrafın cevabını teşkil edemeyeceği tabiidir. Bu itibarla muhtelif sahalarda başlayan bu işler için geçenki Grup müzakerelerinde de konuşulduğu gibi devamlı olarak çalışmak ve mümkün ise buna yeni tahsisat ta ekliyerek işin başarılmasını temin etmek lâzıdır. Amma; muhterem Emin Sazak arkadaşımıza

dönüyorum, ben su işlerini durdurma salâhiyetini kendim de bulmam. İcap etse su işlerinde amele gibi de çalışırım. Fakat su işlerini yaparken Hükümeti ve Hazineyi emri vâkiler karşısında bırakmam. Bana senede 9 000 000 liralık bir tahsisat verilmiştir. Bunun içinde çalışmağa mecburum. Hükümetçe, Yüksek Grupun gösterdiği temenniye de nazarı itibara alınarak bir imkân bulunur da bu tahsisat tezyit edilebilirse o şekilde çalışırız. Fakat herhalde tahsisatı içerisinde çalışacağız. Tahsisat verilmezse verilen tahsisat nispetinde çalışacağız.

Muhterem arkadaşlarımızın birisi Hükümet konaklarından bahsettiler bunun için arzettiğim deprem tahsisatı haricinde bütçede dört milyon liralık tahsisat mevcuttur. Bunlar Maliye Vekâletinin emrindedir. Yalnız bu tahsisat bütçe Encümeni raporunda da görüldüğü veçhile nâtamam olan Hükümet konaklarını inşa ve ikmali için konulan bir tahsisattır. Binaenaleyh temas ettikleri inşaat ve Hükümet konakları için Maliye Vekili ile görüşmek icap edecektir.

Su işleri mevzuunda yapılacak iş çok gencştir. Geçende Başvekilimiz Yenişehir gördükleri zaman Marmaracık bataklığı yüzünden sıtma dan mahvolan insanları âfetten kurtarmak için bana oraya derhal vesait göndererek bu bataklığın kurutulmasını emrettiler. Fakat bu iş 700 bin liralık bir iştir. Bu işe başlamak mümkün olmadı. Sıhhiye Vekiliyle beraber bundan başka Gediz için de böyle bir müracaat vâki oldu. Sıhhiye Vekili de alâka gösterdi Manisa Mebuslariyle konuştuk. Oraya Teknik elemanlarımız ile birlikte sıtma mücadele reisi ve Demiryolları idaresi mühendisinden mürekkep bir heyet gönderildi. Yapılan tetkiklere göre muazzam işlerin beklemek esas olduğu neticesine varıldı. Acilen yapılabilecek işlerin büyük faydasını ummuyoruz. Arkadaşlarımızın temas ettiği gibi yapacağımız iş başlamış olan işleri yarıda bırakmamaya ve kanalları akıtmak için köylüye teknik yardımda bulunmaktan ve sıtma membalarını kurutmaya çalışmaktan ve sellerden su taşkınlardan tahribat hâsıl olmuşsa onları tamire çalışmaktan ibaret olacaktır.

Nafia sergisinin bazı vilâyetlerde gösterilmesini arkadaşlarımız istemektedirler. Serginin açılmasını müteakıf Başvekilimiz de hiç değilse İstanbul'da ve İzmir'de gösterilmesini emretmişlerdir. Tasvibinize arzedilen 60 bin liralık bir masraf kabul edildiği takdirde bunu İstanbul'da, Galatasaray'da ve İzmir'de Fuara yakın olan lisenin birisinde halka arz etmeğe çalışacağız. Sergi benim tahminimden fazla alâka görmüştür. Hattâ yabancı memleket matbuatı da bundan sitayişle bahsetmişlerdir. Bu itibarla gönül ister ki, yapılmakta ve yapılacak olan işler hakkında halkımıza bir fikir vermek için sergiyi memleketimizin muhtelif yerlerinde gösterelim. Fakat bunun çok külfetli

olduğunu nazarı itibare alarak şimdilik İzmir ve İstanbul'da gösterilmesini mâzur görmenizi rica ederim. Bu vesile ile bir noktaya işaret edeceğim. Dışarıda, bu serginin 200 - 300 - 400 bin lira gibi büyük rakamlara malolduğu söylenerek tenkit ediliyor ve bir israf mevzuu olduğu ifade ediliyor. Rakamı çıkardım; sarfedilen para, sergi tahsisatı ile dairelerin zaten yapmakta oldukları maketler için sarfettiği paralar dâhil mecmuu ancak 49 000 liradır. Bunun mühim bir kısmı muhafazasında fayda ve lüzum mülâhaza edilen maketler için sarfedilmiş olduğuna göre, esas sergi için sarfedilen paranın büyük bir yekûn tutmadığı anlaşılır.

Arkadaşlarımdan bilhassa muhterem Nafia Encümeni Reisi İzzet Arukan mühendislerin vaziyetine temas buyurdular. Bilhassa mühendislerin aldıkları maaş ve ücretin az olduğunu, diğer dairelerle ahenkli bir şekilde olması lâzımgeldiğini söylediler. Biz bunu Hükümete arz etmiştik. Bu meseleyi bir komisyon tetkik ediyor. Barem Kanunu da geliyor. Bu itibarla bu mevzuu Nafia Vekâleti mevzuu olarak halletmeğe imkân olmadığını takdir buyurursunuz. Bunu elbirliğiyle halletmeğe çalışıyoruz. Yalnız bir noktaya daha işaret edeyim, yüksek mühendis; mühendisin maiyetinde çalışamaz buyurdular. Bence bu doğru değildir. Nafiada çalışan mühendis liyakat gösterdikçe yükselir ve Yüksek mühendis mektebinden yeni çıkmış olan bir çocuk bu mühendisin yanında pekâlâ bir iki sene çalışabilir ve o mühendis ona vazifede hocalık edebilir. Daha yüksek bir mektepten mezun olanların az çok daha az tahsilli zatlar maiyetinde çalışmalarını her vakit vâkıdır. Bunda hiç bir mahzur görmüyorum.

Belki arkadaşlarımdan benden sordukları bazı mühim şeylere arzı cevap edemedim. Fakat emrederlerse kendilerine cevaplarını arz ederim.

İ. YALÇIN (Elâzığ) — Arkadaşlar, çok kısa söyleyeceğim. Muhterem Sırrı Day'ın izahatından anladığıma göre kendileri Şose ve Köprüler Kanununu Meclise getirmek niyetinde değillerdir. Çünkü tahsisat meselesi mevzubahistir diyorlar. Bendeniz Şose ve Köprüler Kanununun Meclise geleceğinden şunu anlamıştım; bu şoselerin inşaatında yalnız para meselesi değil, salâhiyet, merciler, usul ve sair bir çok değişiklikleri de icabettirir. Buraya gelinece zannetmem ki, şoselerin inşası için Büyük Meclis para vermektan de geri kalsın. Bu parayı esirgemez. Onun için tekrar rica ediyorum, eğer imkânı varsa bu mesele bir defa Mecliste halledilsin.

Sonra, zelzele mıntakası için bir şey rica etmiştim, cam ve çivi. Vekil Beyin izahatın-

dan iyice anlıyamadım. Acaba yakın bir zamanda inşaatla kullanılmak üzere cam ve çiviye zelzele mıntakasında bulundurabilecekler mi? bulunduramayacaklar mı? Bulunduramayacaklarsa vaziyet çok feci olacaktır arkadaşlar. Ziraat Vekâleti, Orman Umum Müdür-lüğü vasıtasıyla bir çok köylülere kereste vermiştir. Bunlar kerestelerini hazırlıyorlar. Fakat cam ve çivi bulamayacaklar, elleri böğürlerinde kalacaklardır. Cam ve çiviye zelzele mıntakalarında bulmaya imkân yoktur.

Diğer hususları not ettim, nazarı dikkate alacağım diye buyurdular. Kendileri çok merhametli ve bu işte çok bilgili bir arkadaşımızdır. Zaten zelzele vukubulur bulmaz bu işten anlar arkadaşları buraya göndermek suretiyle bize büyük yardımlarda bulunmuşlardır. Yalnız buradaki ilk mektepleri yaptırmak suretiyle soğuğa mâruz kalacak çocukları kurtarmış olacaklardır.

A. US (Çoruh) — Efendim, Artvin'in bir derdi var. Artvin'de heyelân var. Bunun için Nafia Vekâletine bir rapor verilmiştir. Bu rapor ilmi bir tetkiktir, fakat noksandır. Nafia Vekâletine bu rapor verileli yedi ay olmuştur. Fakat henüz tamamlattırılmamıştır. Mahallinde bir keşif lâzımdır. Buraya bir mühendis göndermek icabettir. Bu mühendis bu aylarda gönderilemezse gelecek seneye kalacaktır. Binaenaleyh bu raporun tamamlattırılmasını ve mahalline bir mühendis gönderilmesini rica ediyorum. (Maddelere geçilsin sesleri).

NAFIA VEKİLİ S. DAY (Trabzon) — Artvin'deki heyelân için bu sene Ziraat Enstitüsü profesörlerinden Şevyet Birand'ın bir raporu geldi. Onu okuduk. Hakikaten bu heyelândan mühim zararlar görmekteyiz. Artvin'den gelen rapordan pek iyi anlıyoruz. Burası tepeler ve kayalar bilhassa molozlar üzerinde kurulmuş bir şehirdir. 4 500 nüfusu vardır. Mevki 200 ilâ 800 metre kadar bir irtifa arzeder. Her iki mahalde de yıkıntılar başlamıştır. Birinde 8 - 10 ev, diğerinde de bir o kadar ev yıkılmıştır. Rapor bize bazı şeyler tavsiye ediyor. Fakat tetkikat henüz bir karar mevzuu haline gelmemiştir. Bir tetkik seyahati münasebetiyle orada bulunan bir mühendisimizden, bu raporu da ele alarak, tetkikatını bize getirmesini istedik. Bu yaz mevsiminde yapılması icabeden işler hakkında tetkikatımızı bitirmeğe çalışacağız.

Dr. A. SELGİL (Afyon Karahisar) — Dinar bataklığı işi . . .

NAFIA VEKİLİ S. DAY (Trabzon) — Bataklık yalnız bir yerde değildir. Arzettiğim gibi tahsisatımızın verdiği imkân nispetinde işleri sıralıyarak yapmağa çalışacağız.

REİS — Fasılların müzakeresine geçilmesini reyinler arz ediyorum. Kabul edenler . . . Etmiyenler . . . Kabul edilmiştir.

F.		Lira
601	Vekil tahsisatı REİS — Kabul edilmiştir.	5 320
602	Maaşlar REİS — Kabul edilmiştir.	1 770 780
603	Ücretler REİS — Kabul edilmiştir.	739 084
604	Müvakkat tazminat REİS — Kabul edilmiştir.	89 732
605	1683 sayılı kanunun 58 nci maddesi gereğince verilecek tekaüt ikramiyesi REİS — Kabul edilmiştir.	3 000
606	4178 sayılı kanun gereğince verilecek çocuk zammı REİS — Kabul edilmiştir.	5 000
607	4178 sayılı kanun gereğince verilecek yakaacak zammı REİS — Kabul edilmiştir.	4 000
608	Merkez büro masrafları REİS — Kabul edilmiştir.	44 720
609	Vilâyetler büro masrafları REİS — Kabul edilmiştir.	27 850
610	Matbu evrak ve defterler REİS — Kabul edilmiştir.	10 000
611	Posta, telgraf ve telefon ücret ve masrafları REİS — Kabul edilmiştir.	33 198
612	Kira bedeli REİS — Kabul edilmiştir.	4 368
613	Vekâlet otomobili masrafları REİS — Kabul edilmiştir.	4 000
614	Haverrahlar REİS — Kabul edilmiştir.	136 500
615	Melbusat REİS — Kabul edilmiştir.	14 000
616	3335 sayılı kanun gereğince yapılacak tedavi, yol ve saire masrafları REİS — Kabul edilmiştir.	8 160
617	Yollar ve köprüler REİS — Kabul edilmiştir.	8 551 323
618	Su işleri REİS — Kabul edilmiştir.	407 817
619	Demirvollar ve limanlar REİS — Kabul edilmiştir.	8 097 761

İ. ARUKAN (Eskişehir) — Burada «... sayılı kanunla» deniyor. Bu kanunlar henüz çıkmamıştır. Müsaade ederseniz burada bu tâbiri kalırdralım da «Erzurum - Sarıkamış» ve öteki-ne de «Trabzon limanı» diye yazalım.

REİS — Tevzi edilen nüshada öyledir amma bizdeki nüsha zaten tashih edilmiştir.

Faslı kabul edenler ... Etmeyenler ... Kabul edilmiştir.

F.		Lira
620	Yapı ve imar işleri, inşaat, istimplâk ve esaslı tamirat masrafları REİS — Kabul edilmiştir.	6 779 989

F.		Lira
621	Ankara lâğimlarının inşa masrafları REİS — Kabul edilmiştir.	700 000
622	Ankara gençlik parkı masrafları REİS — Kabul edilmiştir.	75 000
622/A	Zelzele mmtakasında yapılacak işler ve yardımlar REİS — Kabul edilmiştir.	5 000 000
622/B	Atatürk anıtı inşaatı her türlü masrafları REİS — Kabul edilmiştir.	1 000 000
622/C	1 nci, 3'ncü ve 4'ncü Umumî müfettişlikler mmtakalarında yapılacak imar işleri her türlü masrafları REİS — Kabul edilmiştir.	2 500 000
623	Fennî âletler ve levazım bedelleri REİS — Kabul edilmiştir.	5 000
624	Telif, tercüme, baskı ve neşir masrafları, kitap, mecmua bedelleri ve nafra sergisi masrafları REİS — Kabul edilmiştir.	98 000
625	Milletlerarası müessese ve cemiyetlere iştirak hissesi REİS — Kabul edilmiştir.	100
626	Yabancıer mütchassıs, mühendis ve tercümanları REİS — Kabul edilmiştir.	59 600
627	Staj için yabancı memleketele gönderilecek memurların harccrah ve sair masrafları REİS — Kabul edilmiştir.	1
628	Hafriyat masrafları REİS — Kabul edilmiştir.	15 000
629	Hususî idareler bütçelerini tetkik edecek nafra mümessili ücreti REİS — Kabul edilmiştir.	840
630	Kurs yevmiyesi REİS — Kabul edilmiştir.	1
631	Gecen yıllar borçları REİS — Kabul edilmiştir.	20 000
632	Eski yıllar borçları REİS — Kabul edilmiştir.	4 000
633	2819 sayılı kanuna göre elektrik işleri etüt idaresine yardım REİS — Kabul edilmiştir.	292 000
634	Mühendisler Birliği ile teknik okulu mezunları birliğine yardım REİS — Kabul edilmiştir.	2 000
635	Halkın yapacağı su işlerine yardım REİS — Kabul edilmiştir.	50 000

Nafra Vekâleti bütçesinin müzakeresi bitmiştir.

Tekrar toplanmak ricasiyle kısa bir müddet için celseyi tatil ediyorum.

Kapanma saati: 18,5

İKİNCİ CELSE

Açılma saati : 18,30

REİS — Dr. M. Germen

KATIPLER : N. Fırat (Samsun), B. K. Çağlar (Erzincan)

REİS — Celse açılmıştır.

B - İktisat Vekâleti bütçesi :

REİS — İktisat Vekâleti bütçesinin müzakeresine başlıyoruz. Heyeti umumiyesi hakkında söz istiyen var mı?

Söz alanları sırasıyla okuyorum: Neemeddin Sahir Silan, Kemal Turan, Hıfzıoğuz Beketa, Feridun Fikri Düşünsel, Dr. Bahattin Kökdemir, Şefik Tugay, Kâzım Berker. İsmi yazılmamış olan var mı?

Neemeddin Sahir Silan.

N. S. SILAN (Tunceli) — Sayın arkadaşlarım, milletlerin iktisadi hayatında yeraltı zenginliklerinin de büyük payı bulunmakta, şu veya bu maden, şu veya bu madde Devletlerin dış münasebetlerinde yalnız iktisadi bakımlarla değil, hattâ siyasi bakımlarla da önemli bir konu olabilmektedir.

Bu itibarla, ülkemizin yeraltı zenginliklerini ortaya çıkarmak, bulunmuş olanları işletmek için Hükümetimizin düzenli bir çalışma yolunda bulunması memnunnükle karşılanmaya değer. Ancak, bu yöndeki çalışmalara, fennî ve Malî imkânlar dairesinde, daha çok hız verilmesi gerekir.

Böylelikle, bulunan ve işletilen madenler, buldukları bölgelerin halkına, geçim ve yaşama imkânları yarattığı ve türlü bakımlarla faydalı olduğu için, yeraltı zenginlikleri itibarıyla umutli görülmekte olan Tunceli çevresinde dahi bu teşebbüslere önem verilmesini istiyorum.

Tunceli kazalarının jeolojik durumları henüz incelenmiş değildir. Bu yerlerin jeolojik haritalarını çizmek ve yeraltı zenginliklerini ortaya çıkarmak yerindedir. Ancak, bu çevrede kış çok sürekli olduğundan kısa süren yaz aylarında sıkı çalışmak gerektir. Hattâ buradaki yasak ve boşaltılmış bölgelerde, gerekli emniyet tedbirleri alınmak suretiyle, jeoloğların çalıştırılması temin edilmelidir.

Tunceli Maden bakımından çok verimli sanılmaktadır. Nâzimiye kazasında simli kurşun madeni bulunmuştur. Hattâ bu çevredeki toprakların bazı kısımlarında bakır olması ihtimalini gösteren emareler görüldüğü söylenilmiştir. Bu

itibarla buralarda geniş bir araştırma yerindedir.

Tunceli'nin Kuzey sınırlarında saf ve zengin krom madeninden bahsedilmekte ve bu maden güleman krom madeninden üstün ve zengin görülmektedir. Bundan başka Plümür'de, Çemişkezek'de linyit kömür madenleri bulunmaktadır. Bunların işletilmesi bu çevre halkı için türlü bakımlarla faydalı olacaktır.

Acaba, çalışma programına göre, bu madenlerin işletilmesi ve araştırma işlerine hız verilmesi, jeolojik haritaların çizilmesi için İktisat Vekilimiz ne düşünüyorlar?

Bu çevrenin diğer bir işi de dokuma tezgâhlarıdır. Bugün Çemişkezek kazasında, diğer bazı kazalarda pek az yeni tip tezgâh bulunmakta ve bazı yerlerde eski, kuyu tezgâhları kullanılmaktadır. Ancak, bunların yeter derecede iplik bulunmadığı için gerektiği gibi işletilmediği söylenilmiştir. Acaba buralara da imkân nispetinde yeter derecede, iplik verilemez mi? Parasız olmadığı takdirde, taksitle, ucuz para ile, yeni tip tezgâhlar dağıtılmak suretiyle bu çevredeki halkın iş ve çalışma imkânları geliştirilemez mi? Sayın Vekilimizin bu konularda bizi aydınlatmalarını rica ederim.

REİS — Heyeti Celilenize müzakerenin başlangıcında Riyasetin bir teklifini arzedecektim. Ufak bir zühul oldu. Celseyi açmış bulundum. (İşitmiyoruz sesleri).

Efendim, bütçe müzakerelerine devam edebilmek için Riyaset cumartesi günü dahi çalışmayı muvafık bulmuştu. Bunun için cumartesi günü toplanma hususunu reyinize arzedeceğim. Kabul edenler ... Etmeyenler ... Kabul edilmiştir. Cumartesi günü saat 10 da toplanacaktır.

K. TURAN (İsparta) — Efendim, bütçenin üç faslı üzerinde kısaca duracağım. Şunun için Heyeti umumiyesi üzerinde söz almaya mecbur oldum. Fasıllarda teker teker konuşmak, bilhassa sizleri bu geç vakitte rahatsız etmiş olacaktır. Üç fasla da muhterem Vekilden hem sual sorarak, hem de bazı temennilerde bulunarak temas etmiş olacağım.

Bütçeye bu sene El ve ev sanatları kooperatifi kursları için 10 bin liralık yeni bir fasıl açılmıştır. Bununla hakikaten faydalı bir teşebbüse giriliyor. Bunu şükranla karşılarız. Esasen İktisat

Vekâleti senelerdenberi eve ve el sanatları için bir adım atmıştır. Fakat bunu daha ilmi ve faydalı bir şekle sokuyor. Vekâlet bütçesinde yabancı mütehasşıs lar faslı vardır ki, bunda raportör arkadaşımızın raporundan anlaşıyor ki, bir tereüman var, fakat mütehasşıs yoktur. Halbuki buna ait tahsisatı Hükümet teklif etmiş, Encümen de kabul etmiştir. O halde bu mütehasşısın, bu yabancı mütehasşıs ların fakat Bütçe Encümeni raportörü arkadaşımızın bunu yok şeklinde ifade etmiş olması; bana huzuru-nuzda böyle bir mütehasşısın, hakikaten tedarik edilerek getirilmesi ve istemek arzusunu vermiştir. Filvaki İktisat Vekâleti bütçesi müte-vazi rakamlarla ufak bir hacimde görülürse de bilhassa kendilerine tevdi edilen büyük işletmeler bakımından hakikaten memleketin en büyük işini üzerine almış vaziyettedir. Buradaki arkadaşların ehliyet ve kıymetlerinden şüphemiz yoktur. Fakat bir ecebe, bir yabancı mütehasşıs n'hayet kendi yaptığımız işleri teyit edici bir kontrolcü olmak vaziyetinde ve bizi tatmin edici mahiyette olacağı için Hükümet ve Encümen de bu lüzuma iştirak ettiği için ben bu noksanın tamamlanması kanaatindeyim. Bu arada Yine bir fasılda « işçi sigortaları idaresi » için bir masraf kabul edilmiştir. Geçen sene de vardı. Fakat buna ait kanun henüz çıkmamıştı.

Sayın Sırrı Day, zamanlarında uzun çalışmalar oldu. Fakat intihabın yenilenmesi dolayısı ile bu, kalmıştı.

Onun da biran evel çıkarılmasını ve memleketteki işçi hayatının düzenlenmesini rica edeceğim.

Mâruzatım bu kadardır.

F. F. DÜŞÜNSEL (Bingöl) — İlk üzerinde duracağım mesele, gerek Devletin elinde olsun, gerek hususi teşebbüse ait olsun sanayi mamulâtımızın, bugünkü yüksek fiyatıdır. Hakikaten bütün memleketin en büyük dertlerinden biri budur. iptidai maddelerimizden ve bütün maliyete müessir olan unsurların hesabı yapıldıktan sonra daima görülmektedir ki; gerek doğrudan doğruya arzolan fiyatlar, gerek mu-tavassıtın eline geçtikten sonra tamamiyle müstehlike intikal ettiği zaman vücut bulan fiyatlar memlekette bugünkü hayat pahalılığının en büyük sebeplerinden birisidir. İktisat Vekâleti kontrolü doğrudan doğruya kendisinin eline verilmiş olan Sümerbank müessesesini bu istikamete sevk etmek iktidarına mâlikdir ve bunu yapmağa da başlamıştır. Fakat bu işin büyük ehemmiyeti nazarı dikkate alınırsa bunun ne kadar mümkünse o kadar sıkı takip edilmesi icabettiğini ve umumiyetle bugünkü iktisadi durumumuzda bilhassa bu müesseselerin ne maksatla kurulmuş olduğunu gözönüne getirerek memleketin umumî hayatında tesisi katıyen matlup olan ucuzluğun vücut bulması için bu husustaki

mesaisinin hiç bir tereddüde meyden vermiyecek şekilde ileriye götürmesi bir borçtur, bir vazifedir. Hakikaten memleketin her tarafında, nereye gidilirse gidilsin, halkın en büyük şikâyeti Devlet elindeki müesseselerin yüksek fiyat mevzuudur. Biz bunu kendi tetkikatımızda, Meclisten aldığımız vazife iktizası yaptığımız tetkikatta da görmekteyiz ve İktisadi Devlet teşekkülleri umumî heyetinde konuşulduğu zaman arkadaşlarımızdan bazıları bu mevzuda gayet sert cümlelerde kullanmışlardır. Onun için bendeniz şimdiye kadar olan safhayı bir tarafa bırakarak, bundan sonra bizzat Hükümetin elinde mevcut olan müesseselerin maliyetlerini en sıkı bir surette kontrol ederek müstehlike bunun intikalinde lâzımgelen vaziyeti temin etmesini büyük bir zaruret telâkki ederim.

Gelelim teşebbüsü şahsidedeki sanayi mamulâtına; bunların fiyatları büsbütün kontrolden azade ve vaziyet te tamamiyle kendi takdirlerine kalmış ve muhasebelerinin neden ibaret olduğu malûm olmayan bir şekildedir. Yani memleket ıstırap içinde kıvranıırken, halkımız her sınıfında her türlü sıkıntıya mâruz bir vaziyetteyken ellerine üç beş makine geçirmiş bir insanların Devletin Teşviki Sanayi Kanunundan istifade ederek, milletin kendi lehine temin ettiği kolaylığı halkın aleyhine kullanmak suretiyle ceplerini doldurmaları kabili teeviz bir iş değildir. Binaenaleyh İktisat Vekâletinin esaslı vazifesi, bu sanayi müesseselerinin tekml muhasebelerini kontrol etmek ve hesaplarını, yaptıkları fiyat yükseltmelerini Millî Korunma Kanunu kontrolü altına almaktır. Başka türlü sanayi müesseselerinin vaziyetini tanzim etme yoluna gidilemez. Demiyorum ki, bütün sanayi müesseseleri böyle bir şey yapmışlardır. Fakat şurası muhakkaktır ki, bunların birer birer hesaplarının tetkik, fiyatlarının teşekkülüne müessir olan unsurlar sıkı tutulması ve kendileri için meşru ve makul olan hadlerin geniş bir mantıkla kabul edilmesi ve fakat bundan başka bir şeyin gözönüne alınmaması ve icap eden kanuni muamelelerin yapılması lâzımdır.

Arkadaşlar; bugün gerek mensucat ve gerek sair mamul eşya öyle bir hale gelmiştir ki, memleketin en yüksek maaş alan insanların, normal mesaide bulunan bir şahsın, bir doktorun, bir avukatın, bir mühendisin, hattâ iyi vaziyette olan bir müteahhidin bile bu haşın ve kontrolsüz fiyatlar karşısında durabilmesine imkân yoktur. (Doğru, doğru sesleri). Onun için bu iş en sıkı şekilde tutmak bizim için katı bir mecburiyettir. Sayın İktisat Vekilimizin bütün enerjisini, kendisinin kanuni bilgilerinden de kuvvet alarak, bu nokta üzerinde teksif etmesi, bugün adeta memleketin hayat pahalılığında yapılaacak en esaslı bir ameliye olacaktır. Bunu böylece arzettikten sonra fiyat meselesine geçme-

den evvel, fiyat meselesini tamamen bitirmeden evvel kalite meselesi üzerinde duracağım. Kalite yani keyfiyet dediğimiz şey gittikçe düşmektedir. Bugün mensucatta gerek olsun gerek sair kısımlarda olsun, daima müstehlikin aleyhine vaziyetler yapılmaktadır. Mensucatın umumî vaziyetinde bir düşüklük vardır. Kalite kontrolü layıkı veçhile yapılmamaktadır. Halbuki, en sıkı bir şekilde kalite kontrolünü yapmak bir mecburiyettir. Millî Korunma Kanununun hükümlerini yakından takibeden arkadaşlar bilirler ki, kalite kontrolü da verilmiş vazifelerdendir. Bugün görüyorsunuz, bilhassa kumaşların vaziyeti, çorapların vaziyeti, sair kalemlerin vaziyeti, yani ele almır şeyler değildir. Halbuki mevzuatımız, kanunlarımız İktisat Vekâletine bu gibi maddelerin kontrolü için vâsi salâhiyet vermektedir. Sayın arkadaşımızın; hukuki sertlikle bu işi ele alarak kalite hususunda hatalı olanların nizamına karşı suç işler vaziyette bulunanların merhametsiz şekilde kanunun pençesine teslim edilmesi yoluna gitmesi katî bir zarurettir. Tafsilâta girip misaller vermiyorum, fakat âmmece neyi kasdettiğim malûmdur.

Bir de fiyat mevzuunda Ticaret Ofisinin haricden getirdiği mallarla Sümerbank mamullerinin imkânlar gözönüne getirilerek, ahenkleştirilmesi için İktisadi Devlet teşekkülleri umumî heyetinde bir noktai nazar, bilhassa Sümerbank encümeni tarafından ileri sürülmüş bir noktai nazar vardır ki, bu Heyeti Umumiyece kabul olunmuştur. Bu esasta, sayın İktisat Vekilinin, Ticaret Vekili ile teşriki mesai ederek lâzımgelen bir neticeye varacakları ümidindeyiz. Acaba bu teşebbüs ne netice vermiştir? Çünkü derhal işi biraz açıklamak için arz edeyim ki, bir tarafta Sümerbank mamulâtının, yani bizim mamulâtımızın, dahilî mamulâtımızın fiyatları, bir diğer tarafta da Ticaret Ofisinin getirdiği mamulâtın fiyatları vardır. Aynı cins ve mahiyette olan bu malların ayrı ayrı fiyatlarla müstehlike intikal etmesi hakikaten tecvizi kabul olunacak bir şey değildir. Binaenaleyh bu hususta Umumî Heyetçe kabul olunan noktai nazara ne netice aldığımızı da anlamak istiyorum.

Bu fiyat mevzuunda sayın İktisat Vekilimizden esaslı bir temennide bulunacağım. O da şudur : Geçen umumî bütçe müzakeresinde de arzettiğim üzere, bütün dünyada fiyatlar düşmektedir. En küçük farklar bile bugün kabul olunmaz bir halde telâkî ediliyor. Yani bütün dünya bir iktisadi yarına hazırlanıyor ve bu yarın düşük fiyatlar esaslı üzerinden olacaktır. Binaenaleyh bizim müesseselerimizin, dünyada hâsıl olacak düşük fiyatlar karşısındaki durumunu şimdiden çok esaslı bir şekilde mütalâa etmek mecburiyeti vardır. Gerek kendi müesseselerimiz, yani Devlet müesseseleri ve gerek hususi teşebbüs müesseseleri yük-

sek fiyatları esas telâkî ederek bugünkü durumlarımızı ayarlamışlardır. Fakat bu yeri olmayan bir ayarlayıştır ve tehlikelidir. Onun için İktisat Vekilimizin bütün enerjisiyle, gerek Devlet teşebbüslerinin ve gerek hususi teşebbüslerin yerine göre ayarlanması için gereken bütün tedbirleri şimdiden almasını bir zaruret olarak telâkî ederim.

Sonra, yine arzettiğim gibi, dünyada bir hazırlık vardır. Her millet yarına hazırlanıyor. Yarının sanayi plânlarına hazırlanıyor. Bizim düşüncemiz, gerek Devlet elindeki müesseselerin umumî vaziyeti ve gerek memleket sanayiinin, hususi teşebbüs elindeki sanayiinin vaziyeti hakkında şimdiden kendilerinin çok esaslı tetkikatta bulunmalarını bir ihtiyaç olarak görmekteyim. Fiyat ve kalite hakkındaki mâruzatım bundan ibarettir.

Şeker işine temas edeceğim. Bugün dünyanın her tarafında şekeri ucuzlatmak için hazırlıklar yapılmaktadır. Şimdi bizim elimizde bugün Şeker Şirketi diye bir müessesemiz vardır. Bu müesseseyi biz bu sene İktisadi Devlet Teşekkülleri Heyetinde tetkik ettik ve çok sağlam bir durumda bulduk. İyi vaziyette ve ihtiyatlı olarak hareket etmekte olduğunu gördük. Ancak bu müessesenin vaziyetini bu noktai nazardan kuvvetli ve memnuniyeti mucip görmüş olmakla beraber, memleketin muhtaç olduğu vaziyeti de gözönüne alarak yalnız güzel kârlar temin etmesini değil, aynı zamanda bu memleket halkının muhtaç olduğu şekeri ucuz temin etmek için lâzımgelen tertibatı şimdiden almalarını ve hazırlık yapmalarını bir zaruret olarak mütalâa ederim.

İktisadi Devlet Teşekkülleri Umumî Heyetinde arzettiğim gibi yarın bir sulh olurda komşularımız gayet ucuz fiyata şeker yerken biz bu memleket halkına bu fiyatlarla değil, bu fiyatların yarısıyla de şeker yediremeyiz ve bu vaziyet daima tenkidi mucip olur. Onun için şekerin yarımkî ucuz fiyatını bugünden mütalâa etmelerini bir vazife sayarım.

İki noktaya daha temas edeceğim. Bunlardan birisi kömürdür. Sayın İktisat Vekilimizin, gerek Hükümet müesseselerimiz, yani iktisadi teşekküllerimiz, gerek teşebbüsü şahsiye ait sinai müesseselerimizin bu kömürsüzlük yüzünden geçen senelerde çekmiş olduğu vaziyeti bizden daha iyi bilirler. Çünkü kendileri o ıstırapı, sıkıntıyı etlerinde, kemiklerinde hissetmişlerdir. Onlar o ıstırapı bizden çok çekmişlerdir. Binaenaleyh bu sene sanayi müesseselerimizin kömürsüz kalmamaları için ne gibi hazırlık yaptıklarını ve ne ölçüde temin edebildiklerini bize ifade buyurmalarını faydalı görüyorum.

Çimento meselesine geçeceğim. Çimento hususunda halkımızın ne kadar sıkıntı çektiği

malûmdur. Demin bir arkadaşımız inşaatın durmaması hakkında mütalâa yürüttü. Hakikaten bu vaziyet temadi edip gitmekte. Böyle memleketin inşaatı kalmak, tamirlerini yapamamak yüzünden ne kadar sıkıntı çektiği gözönünde tutulursa Sivas Çimento Fabrikası ve buradaki çimento fabrikasından başka diğer elde mevcut muattal kalan çimento fabrikalarını da harekete getirerek, memleketin çimento imalindeki en son gayretinin de yapılmasını zaruri görüyorum ve karaborsadan halkı kurtarmak için bunu esaslı bir mevzu olarak telâkki ediyorum. Mâruzatım bundan ibarettir.

H: OĞUZ BEKATA (Ankara) — Muhterem arkadaşlar; İktisat Vekillîği bütçesi münasebetiyle Vekâletin iştigal sahası içinde bulunan iki mevzua temas ettikten sonra, ana mesele telâkki ettiğim bir dâva üzerinde kısaca duracağım.

İktisat Vekillîği hâlen köylere meccanen el dokuma tezgâhları ve çırık tevzi etmektedir. Bu bahiste Vekâletin ortaya koyduğu maksat: köylülerin boş zamanlarını doldurmak, kıymetlendirmek, ve kendi giyim ihtiyaçlarını kendilerine yaptırmaktır.

Bu maksatla bugüne kadar 9047 tezgâh ve 8832 çırık dağıtılmıştır. Bu işe şimdiye kadar 1 434 000 lira sarfedilmiştir. Bu seneki bütçe ile de 290 000 lira talep edilmektedir. Yani şimdiye kadarki sarfiyatla beraber, 1 724 000 lira, münhasıran bu işe tahsis edilmiş bulunmak tadır. Burada sarfedilen bu para ve tevzi edilen bu çırık ve tezgâh karşısında, Vekâletin koyduğu ana maksadın tahakkuk edip etmediğini kısaca gözden geçirmek istiyorum.

Vekâlet, bu tezgâhlar için beher tezgâh başına, bir senede bir ilâ iki paket kadar iplik dağıtmaktadır. Bu iplik, haddi zâtinde tezgâhlarda nihayet bir haftada dokunur. Vekâletin tezgâh vermekteki birinci maksadı ziraat ve hayvancılıkla iştigal eden köylümüzün boş zamanını doldurmaktır. Halbuki bir sene içinde ancak bir hafta kadar zaman dolduran bir meşgale bir senelik boş zamanı doldurmak ve kıymetlendirmekten uzaktır ikinci maksat olan zamanı kıymetlendirmek bakımından tetkik edecek olursak şu manzarayı görürüz: Köylü bütün sene kendisine lâzım tezgâhları evinde büyük yer işgal eden tezgâhları muhafaza edemiyor. Çünkü kendisi ancak bir hafta çalışacak, buna mukabil tezgâh bir sene kurulu kalacaktır. Malzemesinin yedekleri olmadığı için, bir arıza vukuunda gene aynı âkibet görülmektedir. Bunun amelî tarafı yoktur. Onun için bu tezgâhları dışarı atıyorlar. Tezgâhların ve yağmurun altında harap olduğu için, kullanılmak imkânı kalmıyor. Diğer taraftan, köylü ipliği alınca, bir hafta için, bir sene evini işgal edecek tezgâhta dokunmaktansa, alış fiyatı ile satış fiyatı arasındaki kâri daha

cazip bularak, piyasada satıyor. Demek ki, bu günkü tatbikatla zamanı doldurmak nasıl tahakkuk etmiyorsa köylümüzün kendi giyim eşyasının kendisi tarafından imal edilmesi suretiyle boş vaktini kıymetlendirmekte o suretle tahakkuk edemiyor. Belki tevzi edilen çırıklarla köylünün kendi yünü, pamuğunu, ketenini bükme suretiyle elde edeceği ipliği dokuması en basit ve en pratik bir şey olmakla beraber, bu mevzu esaslı bir şekilde takip edilmediği için, bu da tahakkuk etmiyor. Şu halde bu tezgâhların âkibetini merak etmemek endişe etmemek mümkün değildir. Nası ki, bütçenin raportörü arkadaşımıza da bu endişe gelmiş olmalı ki, raporlarında; « Bu dâvanın matlûp ve hede inkişaf edip etmediğini tesbite matuf bulunan kontrol işlerine daha ziyade ehemmiyet verilmesi » üzerinde duruyor.

Halbuki muhterem raportör arkadaşımızın bu yerinde temennisine, muhterem İktisat Vekili 4 Sonkânun 1944 günü bu kürsüden aynen; « Tezgâhların kontrol ve mamulâtını ele almak imkân bulunmamaktadır » diye umumî mahiyette menfi cevap vermiş bulunuyor. Vakti bu sarih ve katî cevap bütün el tezgâhları dokumacılığına temildir. Ve fakat o şümül içinde; 9 bin köylüye, binlerce köyde tevzi edilmiş bulunan bu tezgâhların kontrolünün ne kadar güç olduğunun ifadesini de buluyoruz. O halde ortaya koyduğumuz maksat tahakkuk etmediğine göre ve bunda ısrar etmekle de tam tahakkukuna bugün imkân bulunamayacağına; keza kontrol edilmelerinin ve bu tezgâhlardan haber alınmasının güçlüğü de bizzat Vekil kabul buyurduğuna nazaran, bana kalırsa 9 000 tezgâh ve çırık, tevzi edilen köylülerde işlemlerini temin etmeden, yenden tevziata başlamak yerinde değildir. Bu itibarla, iki milyon liraya yakın para ile tevzi edilmiş bulunan dokuma tezgâhlarından ve çırıklardan maksadı tahakkuk ettirecek şekilde iyi neticeler alınmadıkça yenibaştan tevzide biraz hata görüyorum. Diğer taraftan, bilhassa çırıklarla yün, pamuk ve keten bükme ehemmiyet verilerek herhangi bir zamanda temin edilemeyen ipliğin yerine, bu suretle bizzat köyde iplik temin etmek yoluna gidilirse, daha isabetli hareket edilmiş olur kanaatindeyim. Bu mevzu burada kesiyorum.

İkinci üzerinde duracağım mevzu el dokumacılığı kooperatifleri mevzuudur. Türkiye'de 108 bini kendi zatî ihtiyaçlarını, 50 bini meslek halinde piyasa ihtiyaçlarını karşılayan ve 42 bini muhtelif vaziyette bulunan 200 bine yakın el dokuma tezgâhi vardır. Bu işe halen bel bağlamış insanların yekünü ise bir milyona yakın bulunmaktadır. Biran için iplik bulunsa, bu tezgâhlar mütemadiyen çalışmak suretiyle, diğer iktisadi saikler için içine girmemek şartıyla, bu tezgâhlarla senede 300 - 350 milyon metreye yakın bez dokunulabilir. Yani bu tezgâhlar Kayseri fabri-

kasımın 16 misli kadar bez dokuyabiliyorlar demektir. Fakat büyük sanayi karşısında, el dokuma tezgâhlarının fabrika ile müsavi şartlarla rekabeti kabil olmuyor. Bunun içindir ki, harpten evvel el dokumacılığı sönmekte, bu meslek erbabı fevkalâde zor geçinmekte ve bir nevi mütevassıt vaziyetinde olan kimselerin ağır istismarına mâruz bulunmakta idi. İşte harpten evvel şikâyet ettiğimiz bu istismar vaziyetinin yerine bugün kooperatif idarecilerinin istimarını kaim olmuştur. Bunu kısaca arz edeyim. Bu dokumacıardan meslek halinde çalışan 47 000 i dokumacılık kooperatifleri içinde toplanmış bulunuyorlar. Bu kooperatiflerin kurulmasında iktisadi saikler değil, İktisat Vekâletinin iplik tevzi etmek işini tek elden bu kooperatiflere vermek usulünü tatbik etmesi dolayısıyla ârızı sebepler âmil olmuştur. Yani bunlar mahiyetleri itibarıyla iktisadi teşekküller oldukları halde kuruluş saiklerinin ârızı olup, iktisadi değildir. Bu yüzden ki, 1939 da 8 olan kooperatif sayısı bugün suni olarak 123 e çıkmıştır. Binaenaleyh; bu kooperatifler, dokumacılık mesleğinin tutumu, inkişafı ve idaresine taallük eden bütün işlerde bir iktisadi aile teşekkülü olmak ve böyle idare edilmek icabederken, bazı açığız insanların kuruluş hatalarından, kontrolsuzluktan ve işin iyi tanzim edilememesinden faydalandıkları istismar yuvaları hâline gelmiştir.

Bu sebeple, vaktiyle mütavassıtların yaptığı istismarı şimdi kooperatif idarecileri yapıyor dedim. Nitekim malumdur ki, nerede bir dokumacılık kooperatifi varsa orada bir şikâyet ve ıstırap mevzuu vardır. Muhtelif gazetelerde okuyoruz. Bu kooperatifler, şehir işlerine ve hayır müesseselerine binlerle, sen binlerle lira bağışlıyor. Bu paralar, heyeti umumiyelere, kooperatif idarecileri tarafından, biraz da zorla karar verdirilerek mahallî bazı şikâyetleri, idare âmirlerine karşı kapatılmak gayesiyle verilmektedir. Binaenaleyh, bu husustaki sözümü bitirirken İktisat Vekâletinden bazı temennilerde bulunacağım: Kooperatifler, memleketimizde henüz kurulmakta iduğu için kooperatifçilik ahlâk ve zihniyetine ve kooperatifçiliğin mânevi itibarına bu haller bir darbe teşkil ediyor. Keza bu kooperatiflerin çoğu bugünkü bünyeleri icabı harp bitince dağılacaklardır. Diğer taraftan, bunların kontrolleri İktisat ve Ticaret Vekâletleri tarafından yapıldığı için, tenkitlerin bir çokları da bu vekâletlere müteveccih bulunmaktadır. Bu itibarla, bu işin kül halinde, esaslı olarak mütalâa edilerek memleketin bugünkü ve gelecek zamanlardaki ihtiyaç ve imkânlarına göre ele alınması, harbin bitmesi neticesi yerli ve yabancı fabrika malına karşı mukavemetinin çarelerine tevessül olunması, inkişafın icabettiği tesislerin yapılması, bir kooperatifler bankası kurulması, bu meslek erbabının grup

halinde sigorta ettirilmesi, bütün bunlar bugünkü müşterek, fazla kazançlarla başarılabilir ve çok hayırlı olur.

Bu arada dokumacılık kooperatiflerini de içine alan Küçük Sanatlar Kanununun biran-evvel Yüksek Meclise arzında fayda mülâhaza ediyorum.

Bu mevzudaki sözlerimi de bitirerek, şimdi vekâletinin ana işi telâkki ettiğim bir umumî mesele üzerinde kısaca mâruzatta bulunacağım:

İktisat Vekâleti halen hangi işlerle meşguldür? Bu suali Muhterem Vekilin bu kürsüden 4 Sonkânun 1944 te verdiği izahatla cevaplandırsak: Kendisine bağlı müesseseler vasıtasıyla petrol aranmasına devam edildiğini, çeşitli maden istihsalıyla ve bilhassa kömür istihsalıyla uğraşıldığını, sanayi işlerinin yürütüldüğünü ve bu arada son yılların telkini dolayısıyla bilhassa çimento istihsalı üzerinde durulduğunu ve küçük sanatlar mevzuu içinde de biraz evvel arzettiğim dokumacılık işinin ele alındığını görüyoruz.

Bu işlerin değerini şüphesiz takdir ediyoruz. Fakat İktisat Vekâletini bu, günlük işler dolayısıyla, bir ana mevzuun üzerinde lâyıkı veçhile duramamakta olduğunu burada tebarüz ettirmek istiyorum. Takdir buyrulur ki, günlük ihtiyaçlara ve işlere önceden bir ana programla tekaddüm etmek imkânı bulunmayınca bu ihtiyaçlar ve işler ana mevzularda tekaddüm ederek bu mevzularla işgal eden cihazı arkasından sürüklüyor. O vakit esaslı bir programın yürütülmesinden çok, günlük işler bu cihazı tamamen işgal ediyor. Muhterem Vekil beni mâzur görsünler, ben İktisat Vekillîğinin işlerini biraz bu suretle mütalâa ediyorum. Bir bakıyorsunuz, memlekette çimento ihtiyacı artmıştır, artık İktisat Vekâleti için tek mevzu çimentodur. Bir başka zaman da kömürün onun yerine ikame edilmiş olduğunu görüyorsunuz. Vê harbin beşinci yılında ancak bugün, esaslı olarak sanayi mamullerinin ele alınarak, bunların maliyetleri, kâr hadleri ve satış fiyatları mevzu bahis olmaktadır. Bütün bu ve buna müşabih misalleri çoğaltmak kabildir. Bu sebeplerdir ki vekâletin karşısına çıkan iktisadi hâdiselerle uğraşmağa ancak vakit bulabildiğine işaretle, bütün iktisadi ve sınaî çalışmaların evvelinden hazırlanmış esaslı ve ihatalı bir program içinde cereyan etmediğini tebarüz ettirmek istiyorum. Burada mühim telâkki ettiğim bir mesele üzerinde de kısaca durduktan sonra mâruzatımı toparlıyaacağım.

Biz sanayi hayatına, bu dâvayı Türkiye'nin müstakil bir millet olmanın şartı ve bugünkü dünya görüşü ile, iktisaden müstakil ve tam teşekküllü bir vahdet haline gelmemizin hayati zarureti sayarak girdik. Bu itibarla Cumhuriyetimizin büyük eserlerinden biri olan sanayii-

mizin temel taşı, aynı zamanda istiklâlimizin de temel taşı olarak atılmıştır. Burada sanayi hayatımızın malûm olan seyrinden ve inkişafından bahsedecek değilim. Fakat bir hususun rakamların belâgatiyle aydınlatılmasında fayda görüyorum. Birinci beş yıllık ve onu takibeden sanayi plânındaki maksat şu idi: ana ham maddeleri memleketimizde bulunan veya tedarik edilebilecek olan hususi teşebbüs erbabı tarafından tesisine imkân görülemiyen ve ötedenberi yabancı memleketlerden getirmeğe mecbur olduğumuz bazı maddelerin memleket dâhilinde kısmen istihsal ve imal edilmesi.

Bu gayenin tahakkuku için ilk esaslı adımlar atılmıştır. Kurulan fabrikaların herbiri bir eserdir. Bununla beraber Devlet eliyle ve hususi sermaye ile yapılan bütün işleri küçültmeden ve fakat mübalâga da etmeden, olduğu gibi kıymetlendirecek ve neticelerini, - henüz halkımız bu sahalarda tatmin edilmemiş olduğu cihetle -, sanayi mâmuüllerinin imal ve ithal yekûnlarını umumî istihlâk ve ihtiyâc yekûnu diye almyarak, diğer medeni milletlerin ortalamaya hayat seviyelerine göre her vatandaşın asgari ihtiyacıyla kıyaslayacak olursak şu vaziyeti görürüz:

Meselâ şeker sanayiini ele alalım: 1926 dan beri en yüksek istihsal 1943 de yapılmıştır: 96 714 ton. Adam başına bir senede beş kilo şeker düşer. Asgarî olarak nüfus başına bir yılda 15 kilo şeker hesap etsek bugünkü şeker sanayiimizi üç defa daha arttırmak, yani 9 adet daha şeker fabrikası kurmak lâzımgelir.

Kâğıdı alırsak, 1936 danberi en yüksek kâğıt istihsalı 1943 de olmuştur: 11 635 ton. Nüfus başına bir buçuk kilo düşmektedir. Bunun nüfus başına senede 7,5 kilo hesap etsek, işliyen kâğıt sanayiini dört misli arttırmaya mecbur kalırız.

Sun'i ipek; 1941 istihsalı 161 690 kilodur. Nüfus başına 8 gram düşer.

Deri sanayiimiz; 1927 denberi en büyük istihsal rakamı 1941 de alındı. 5121 ton. Nüfus başına bir senede 250 gram düşer. Senede nüfus başına en az bir kilodan hesaplasak bugünkü deri sanayiimizi üç defa daha arttırmak lâzımdır.

Kundura sanayiimiz; en yüksek randman yılı olan 1943 de 910 bin çift asker 179 336 çift sivil ki fabrika malı olarak, bir sene zarfında 1 089 336 çift ayakkabı yapılmıştır. Yani 17 nüfusa bir çift ayakkabı düşüyor. Senede adam başına iki çiftten hesaplasak, kundura sanayiimizi 32 misli arttırmak lâzım gelir. Şüphesiz yalnız fabrika malı olarak hesaplıyorum.

Çimentoyu alıyorum İktisat Vekili, 1943 de 230 bin ton istihsal edeceğiz, demişlerdi. 207 000 ton istihsal edilmiştir. 1923 tenberi en yüksek istihsal yılının, 1938 in rakamı olan 285 262 tonu alsak bile bir senede, vilâyet

başına yalnız 4 762 ton düşer, ki bir inşa dâvası içinde bulunan memleketimiz için, vilâyet başına düşen bu miktarın ne kadar az olduğu meydandadır. İki mühim sanayi daha alıyorum : Pamuklu mensucat; pamuk ipliği de dâhil olduğu halde 1927 senesindenberi en çok pamuklu elde edilen yıl olan 1940 ta 27 340 ton istihsal edilmistir. Nüfus başına her çeşit pamuklu dâhil olduğu halde 1 350 gram, yani 5 - 7 metre pamuklu düşer. Nüfus başına enaz 50 metreden hesap etsek, Kayseri fabrikası gibi daha 30 fabrika kurmamız lâzımgelir.

Yünlü mensucatu alıyorum; yün ipliği dâhil olduğu halde 1927 senesindenberi en fazla istihsal edildiği yıl, 1941 dir, 8 329 ton. Adam başına bir senede 416 gram, yani 50 - 150 santim düşer.

Bir kimsenin bir senede üç kat elbise giyeceğini kabul etsek, bugünkü yünlü mensucatımızı enaz 12 misli arttırmamız lâzımgelir. Bu misalleri çoğaltmak kabildir. Bu neticelere varırken imal ve ithal yekûnlarını istihlâk yani ihtiyâc yekûnu diye, kasten, almyarak nüfusu aldım. Her vatandaşın en kısa zamanda asgari yaşama seviyesine çıkarmaya mecburuz. Diğer taraftan, gerek bâkir iç pazarların açılması, gerekse refah seviyemizin artması ve ihtiyâcların çoğalması, nüfus fazlalaşmadan bile, zamanla bunun çok daha fazla artmasını icabettirecektir.

Burada, tafsilâtına geçmeden, sanayiimizin iki meselesine de işaret edeyim : Başta işçi meselesi gelir. Memleketimizde, başka sanayi memleketlerindeki anlayışla işçi, yani kalifiye işçi yoktur, mevsimlik işçi vardır. Mevsimlik işçi, Türkiye'de dünyanın anladığı mânâda, sanayi kurulmasına ve inkişafına imkân vermez. O halde bunu sanayi hayatının unsuru aslısı olarak ele almış olmalıydık ve böylece artık ele almalıyız. Bugünün icabı olarak, mecburen müracaat ettiğimiz mükellefiyetle çalıştırılan gönülsüz işçiden, hele normal zamanlarda, hiç bir şey beklenemez.

İşçi meselesi istihsalın miktarda, kalitesine, fiyatına ve nihayet sanayiimizin hayatiyetine ve istikbaline mühim surette menfi tesirler yapmaktadır. Bu hususta küçük bir misal arz edeyim : Muvaffak bir sanayi müessesesi olan Kayseri kombinasının işçi kadrosu 3 208 iken geçen sene mevsimlik işçi dağılınca fabrika 1/3 işçisini kaybederek 2 400 amele ile çalışmaya mecbur olmuştur. Bunun istihsale tesiri çok mühimdir. Halkımızın beze ve ipliğe olan büyük ihtiyacını düşünelim. İstihsalın artırılması için ne kadar gayret sarfedildiğini de biliyoruz. Böyle olduğu halde başta bu noksan işçi yüzünden ayda 410 bin kilo iplik imal edebilen Kayseri fabrikasının istihsalı o vakit 282 bin kiloya, yani yarıyarıya düşmüştür. Bunları teferruat telâkki etmiyeceğinizi

tahmin ederim. Keza aylık kapasitesi 2 400 000 metre olan dokuma istihsali ise gene yarıyarıya inerek 1 692 378 metreye düşmüştür. Halbuki Kayseri Bez Fabrikası, dünyanın anladığı mânada, kalifiye işçiye malik olsaydı 3 208 işçi yerine 1 200 işçi ile bugünkü istihsalin 1,5 - 2 mislini elde etmek kabildi. Şu halde işçiyi, tabii maden amelesi başta olmak üzere, işine gönüyle bağlamak, fabrika civarında küçük bir eve, küçük bir toprağa sahip kılmak, ailesini, çocuğunu ve sağlığını düşünmek, fabrika ile gelen bazı sosyal cereyanların menfi tesirlerinden uzak kalmasını sağlamak, hayat ve istikballerini sigorta etmek, muhtaç oldukları gıdayı, yaşama imkânlarını ve zamanla geçim seviyelerinin yükselmesini temin etmek gibi esaslı tedbirler üzerinde durmak bilhassa zaruridir.

Sözlerimi uzatmamak için işçi meselesi yanında sanayi mamullerimizin kalitesinin düşük, fiyatlarının pahalı ve işletmelerinin de gayri iktisadi olduğunu ve bunların bugün daha ziyade bozulduğunu yalnız kayıtla iktifa edeceğim.

Diğer taraftan, harbin beynelmül gürmük şartlarının ne gibi sürprizlerle geleceğini de üzerinde endişe ile durulacak bir mevzu halinde bir yana bırakıyorum. Burada hepimizin hatırına, yarın harp bitince, kalifiye işçiden mahrum, kalitesi düşük, fiyatı pahalı olan bu gayri iktisadi sanayimizin vaziyeti ne olacaktır, diye haklı bir endişe gelirse bunun üzerinde düşünülmesi sanayimiz için, ancak fayda verir. Esasen bütün bu izahatım bu neticelerden ana dâvaya girip sözlerime nihayet vermek içindi. Bunu kısaca cevaplamak lâzımgelirse: harpten sonra gümrüklerimizden girecek yabancı mal ki, o mal bizim sanayi mamullerimizin bazılarının ham maddesinin mahiyetine müsvi, bazılarında da bizim satış fiyatımızın nihayet yarısı kadar ucuzdur. Bu kalitesi yüksek ve ucuz yabancı mallara gümrüklerimizi serbestçe açık bıraktığımız takdirde mevcut fabrikaları kapatmak mecburiyetinde kalırız. Şüphesiz bu yola asla gidilemez. Gümrüklere yabancı mal sokmamak gibi bir tedbiri de ele alamayız. Çünkü o takdirde bugünkü mal buhranı daha şiddetli olarak devam eder. Şimdiye kadar yapıldığı gibi gümrükten gelen ucuz, yabancı malın fiyatını yerli sanayimizin fiyatlarına göre suni olarak yükseltirsek müstehlik halk, bu iki fiyat arasındaki farkı boş yere ödemek mecburiyetinde kalacaktır.

Bütün bu hususların sanayimiz için birer zarar olduğu açıktır. Bunlar birer vâkra olarak mevcut olduğu halde, şimdiye kadar hangi tedbirleri almış bulunuyoruz? Şu sual bizi, yapıcı bir zihniyetle, iktisat ve sanayi hayatımızın ana dâvasına getiriyor.

Bizim, memleketimizin iktisadi oluşunu

âhenkli bir program içinde mütalâa eden, şâmil bir iktisadi görüşe müstenit, muayyen, ameli bir iktisat ve sanayi programımız olmalıdır. Bu yapılmadıkça işler ister istemez tesadüfe tâbi ve gündelik olur. Binaenaleyh, memleketimizin evveliminde bugünkü ve yarınki ihtiyaçlarına göre, her bakımdan düşünülmüş; tetkik ve tanzim olunarak inkişaf ettirilmekte bulunan ve dünyanın ilerleme şartlarına uygun, sistemli bir iktisat ve sanayi programına ihtiyaç vardır. Zirai hayatımızla âhenkli ve küçük sanayii de içine alan böyle bir programımız tanzim edilmedikçe, ilk atılan hayırlı adımların teminatı dahi sarsılacağı gibi; dünyanın ilerlemesinde bize yaraşan zaruri iktisadi ve smai hamleleri yapmak ve her işi böyle esaslı bir program içinde ve yerli yerinde mütalâa etmek mazhariyetinden mahrum kalacağız.

Türk milletinin ileri hayat ve refah seviyesinin ve iktisadi istiklâlinin şartı olan bu ana dâvanın daha ziyade gecikilmeden ele alınarak, millî iktisadımızın harbin, getireceği ihtimaller de gözönünde bulundurularak tesbiti, programlaştırılması ve yürütülmesi, hayati mânada zarur'dır, kanaatindeyim.

Böyle esaslı bir dâvanın da ele alınma ve başarıma şerefine muhterem Saracoğlu Hükümetine ve onun değerli iktisat vekiline nasip olmasını dilerim. (Alkışlar).

Dr. B. KÖKDEMİR (Sinob) — Sayın arkadaşlarım; tetkik buyurmuş oldukları üzere İktisat Vekâletinin 1944 senesi bütçesinde, geçen seneye göre (362 500) lira bir fazlalık ve geçen sene mevcut olmadığı halde bu yıl ihdas edilmiş iki yeni fasıl görünmektedir. Bunlardan birisi: el ve ev sanatları kooperatif kursları için 10 000 lira, diğeri de ziyafet masrafları olarak konulan bin liradır. Derhal arz edeyim ki: bu iki masraf hakkında da hiç bir itirazım yoktur. Bunların da lüzumlu olduğuna kaniim. Yalnız İktisat Vekâleti kadrosunda şimdiye kadar yer almamış olan ve hence (İktisadi sıhhi bakımdan) ciddi bir mahzur teşkil eden bir noksan hakkındaki mülâhazalarımı arz etmek üzere huzurunuzda çıkmış bulunuyorum.

Muhterem arkadaşlarım; memleketimizde günden güne, seneden seneye gelişmekte ve verimi artmakta olan (İktisadi smai) bir canlılık ile karşı karşıya bulunduğumuza şüphe edilemez. Aziz yurdumuzda bir çok madenler işletilmekte ve gerek Devlete gerekse hususi şahıs ve şirketlere ait çeşitli ve yüzlerce fabrika ve smaathanelerde çalışmaktadır. Bazılarını saymama müsaade buyurursanız bakır, kükürt, kurşun, krom, demir, cıva madenlerimiz, kömür havzalarımız, ve bir heyelân neticesi Gemlikte meydana çıktığı ahiren haber aldığımız Linyit madeni ve iplik, kâğıt, çeltik, çırçır, un, deri, dokuma, çimento fabrikalarımız ve nihayet ağır demir ve

çelik sanayiimiz ve buralarda çalışan ve sayıları yüz binleri aşan mütehasıs ve erbap usta ve işçilerimiz vardır. Bu işçilerle birlikte tabii olarak (Sanat hastalıkları) ve onu önlemeğe mâruf (Sanatlar Hıfzıssıhhası) meseleleri de doğmuş bulunmaktadır. Ve hemen ilâve etmeliyim ki: bu mevzular (Sımai) oldukları derecede (İktisadi) bir mahiyet arz etmektedir. Çünkü bu konu doğrudan doğruya fabrika ve iş sahalarındaki hava değiştirilmeyi fabrika ve iş sahalarının temizlik işlerini fabrika ve iş yerlerindeki izdihamı, işçilerin çalışma müddetlerini, işçilerin beslenmelerini, ısınmalarını, ışıklarını, spor ve yorgunluk meselelerini velhasıl doğrudan doğruya işçilerin mesaisini bozacak mahiyetteki bin bir çeşit Sıhhi ve İktisadi şartlarla ve âmillerle savaşmayı istihdaf eder.

Aziz arkadaşlarım; modern şartlar Sanatlar Hıfzıssıhhasına, yeni ve modern meseleler getirmiştir ve getirmektedir. Yeni yeni sanatların gelişmesi, yeni metodların keşfolunması, imalât-hane ve fabrikaların mütemadiyen genişletilmesi, değişen nakil vasıtalarının hali, suni ziyalar altında çalışma, sermaye ile iş arasındaki münasebetlerin değişmesi gibi meseleleri ortaya atmıştır.

İnsan emeğini büyük mikyasta tasarruf ettiren ve yeni icat olunan âletlerin ve makinelerin yanı başında insan makinesi yine en lüzumluşu, en çok faydalısı, daha doğrusu en hayatisi olarak kalıyor ve kalacaktır. Yani bütün bu âletlerin en nazik ve en hassas olanı ancak yine şu insan makinesidir. Gerek insanlık, gerek ekonomi bakımından herhangi bir müstahsil makineden çok daha değerli olan ve o değeri nispetinde dikkat ve ihtimamımıza lâyük bulunan insan sağlığını korumak ve onun iktisadi alandaki türlü faaliyetini daima tetkik ve murakabe edebilmek için bu vekâlet merkezinin bünyesinde mesul mütehasıs bir doktoru dahi yoktur.

Her ne kadar Umumi Hıfzıssıhha Kanununun 180 nci maddesine uyararak bazı fabrikalar ve iş sahipleri amelenin sıhhi hallerine bakmak için daha doğrusu benim görüş ve incelemelerime göre bir çok yerlerde sırf kanunun yasağını şavmak için kadrolarına bir doktor filân koymuşlardır. Fakat bunlar katıyen yetersizdir ve maksadı sağlayamaz ve sağlayamamaktadır.

Aziz arkadaşlarım; yüz sene kadar evvel Avrupa başhyan sınai, iktisadi faaliyet bizde hemen Cumhuriyetin doğumu ile dünyaya gelmiştir. Şimdi artık sanatlar yüzünden bizde de meydana çıkan ve çıkacak olan bir çok hastalıklara ve ârizalara karşı esaslı tertibat ve teşkilât almalı, hazırlıklı bulunmalıyız. Türlü sanatlardan mütevellit hastalıklardan bazılarını müsaadenizle arz edeyim: Kurşun işleriyle meşgul olan fabrikalarda (kurşun zehirlenmeleri) kibrit fabrikaları beyaz fosforla çalışıyorsa (Alt

Cene Kemiğinin Erimesi), (Cıva fabrikalarında diş etlerinin çekilmesi ve dişlerin dökülmesi), yüksek hararetili ağır sanatlarda (kalb ve damar hastalıkları) havasında tahrış edici toz, toprak ve saire bulunan işyerlerinde çalışan işçilerde türlü (ciğer hastalıkları ve bahusus verem) ve nihayet bazı işlerden ileri gelme çeşitli (Sinir hastalıkları) ve işçilerin çalışma kabiliyetlerini bozan daha bir çok âmillerle müca dele edilmek lâzımdır.

Bu konuda, işçilerin sıhhat fişlerinden, onlara mümkün olabilecek en müessir ve en son tıbbi terakkilere uygun yardım ve tedavi usullerinin ne şekilde temin edilebileceğinden ve saireden bahsederek çok değerli zamanlarımızı almak istemem. Ancak bu sebeple sayın İktisat Vekilinden vekâletin merkez bünyesine, iktisadi alandaki sağlık meselelerinin mütemadiyen tetkik, teftiş, takip ve murakebesiyle meşgul olmak ve gereken tedbirleri vaktü zamanında almak ve aldırmaq üzere ikisi dahiliye ve birisi asabiye mütehasısından mürekkep mütevazi ve ileri zihniyetli bir Sağlık Bürosu tesis etmesini rica ediyorum.

Ş. TUGAY (İçel) — Muhterem arkadaşlarım, millî sanayiimiz içinde dokuma ve iplik sanayiî noktasından Malatya bez ve iplik fabrikası ehemmiyetli bir mevki işgal eder. Bu fabrika kurulurken iki mühim esas gözönünde tutulmuştur. Birisi mevaddı iptidaiye olan pamuğu mahallinden temin etmek, diğeri de bu fabrikanın işlemesi için lâzım olan kuvvei muharrikenin doğrudan doğruya Malatya'ya 17 kilometre mesafede bulunan Derme üzerinde tesis edilecek idro elektrik bir santralından temin etmektir.

Pamuğun mahallinden tedariki için 500 000 dekarı mütecaviz Yazihan ovasının sulanması lâzımdır. Bugünkü şartlar içerisinde sayın Nafia Vekilinden bu sahanın sulanmasını istemeğe hiç bir veçhile cesaret edemem. Yalnız arz etmek istediğim nokta doğrudan doğruya bu kuvvei muharrike meselesidir.

Sayın arkadaşlarım; Malatya bez ve iplik fabrikasının kuvvei muharrike ihtiyacı için günde 3 vagon kömür istihlâk edilmektedir. Yani 45 ton. Bu suretle senede 17 bin tonu mütecaviz bir kömür sarfedilmektedir. Aşağı yukarı tonunu 40 liradan hesap edersek 720 bin lirayı mütecaviz bir meblâğ doğrudan doğruya kömür için verilmektedir demektir. Bu 720 bin lira tabiatıyla maliyete zammedilmektedir. Şimdi bu fabrika kurulurken kuvvei muharrikenin elde edilmesi için mütehasıslar icabeden tetkikatı yapmışlar, fakat maalesef bir cenebi mütehasıs yevmiyeleri mahallî rayice göre hesaplamadığı için o günkü şartlara göre izam edilecek bir meblâğ elde edilmiş ve bu cihetle termak bir santral tesis edilmiştir. Şimdi bu münasebetle arz etmek istediğim

böyle mahallinde idrolik bir santralin tesisi mümkün bir su mevcut iken umumî iktisadiyatımız üzerinde zararlı bir tesir iera eden termik santralla bu fabrikanın idare edilmesinin iktisadiyatımız için doğru bir şey olmadığıdır. İdro elektrik santrali için tahmin edilen para 3,5 milyon lira imiş. Öyle zannediyorum ki, Sayın İktisat Vekili de bir vesile ile böyle buyurmuşlardı. Senevi 720 bin lira kömüre verirken beş sene de itfa edeceğimiz bir şekilde bu santral kurmak fabrikanın işletilmesi noktai nazardan bendenizce zaruridir. Onun için muhterem İktisat Vekilinden rica ediyorum; bu, doğrudan doğruya bir sanayi işidir. Şurasını da arzetmeyi bir vazife bilirim ki bunun esas itibariyle memleketin iktisadiyatı üzerinde hususi bir tesiri mevcut değildir. Şimdi Derme üzerinden doğrudan doğruya 3500 kilovatlık bir enerji verebilen bir santral tesisi mümkündür. Esasen fabrika ihtiyacı 5 bin kilovatlıktır. Bunun 1500 kilovattı termik santraldan kuvvei muharrike ve ekleraj için temin edilir, buhar kısmı da doğrudan doğruya kömürden temin edilir. Şimdi 3500 kilovatlık elektrik verebilen bir santral Dermeden ve 1800 kilovatlık bir elektrik kuvveti de kanalın değişmesi sebebiyle husule gelen şütten istihsal edilebilir. Sayın vekil bu iş üzerinde lâzım gelen tetkikatı yapmıştır daha ziyade bu işe ehemmiyet vermelerini rica ederim. Doğrudan doğruya maliyete tesir inikâs eden bir meseledir. Elbetteki tabii bir kuvvetle istihsal edilen kuvvei muharrikenin sarfı sebebiyle husule gelecek olan maliyet fiyatı daha ucuzdur ve bilhassa ileride bugünkü şartlar değişmiş olsa bile bu kömür nakliyatı meselesi daima müşkülât arzedecektir. Hattâ 1942 yılında esaslı ve ciddi telbirler alınmış olsaydı fabrika belki de tatili faaliyet etmeye mecbur kalacaktı. Böyle tehlikeli zamanlar da geçirdi. Mâruzatım bundan ibarettir. (Alkışlar).

REİS — Kâzım Berker —

K. BERKER (Urfa) — Muhterem arkadaşlar; İktisadi Devlet Teşekküllerinin snai mâmuller fiyatlarının indirilmesi hakkıyla Feridun Fikri Düşünsel arkadaşımızın kürsüden yaptığı temennilere bütün mevcudiyetimle iştirak etmekle iktifa ediyorum. Gönül arzu eder ki bu teşekküller, hayatı ucuzlatmak hususunda ön ayak olsun. İş ve işçi ücretleri hakkındaki noktai nazarımı bütçenin umumî müzakeresi sırasında arzetmiştim, tekrara lüzum görmüyorum.

Memurlara giyim geçişi verililemeyeceği hakkındaki sualimi de yine bütçenin umumî müzakeresinde ileri sürmüştüm; onu da tekrar etmiyorum.

İktisat Vekâletini ilgilendirmesi itibariyle memleketimiz dâhilinde lüks ve fantazi eşyanın imal ve satışının yasak edilmesi hakkındaki fikrimi de yine o müzakere sırasında beyan etmiştim; bunu da tekrara hacet görmüyorum.

Memleketimizin iktisadi hayatında önemli bir rol oynayacak olan küçük sanatlardan, terkedilmiş olanları ihya etmek ve mevcutlarını kaldırmak ve geliştirmek için İktisat Vekâletinin büyük himmetler sarfettiğini görüyor ve bu teşebbüsü sevgi ve takdirle karşılıyorruz.

Fakat iptidai maddelerin yeter derecede verilememesinden dolayı beklenen neticeler elde edilememekte ve memleketin muhtelif bölgelerine dağıtılmış olan tezgâhlar, muattal bir halde kalmaktadır. Bu husustaki mâruzatımı teyit edeceği için intihap dairem olan Urfa vilâyetinde bu sene yapmış olduğum tetkik seyahatinde gördüğüm ihtiyaçları birer birer arzedeğim.

Siverek kazasında vasati 20 aded dokuma tezgâhı var. Ancak iplik verilemediği için bu tezgâhlardan lâyıkrı ve hile faydalanılmıyor. İplik temin olunduğu surette kasaba ahalisinin ve köylülerin beze olan ihtiyaçları karşılanmış olacaktır.

Sümerbank Umum Müdürlüğünün Siverek'e üç ayda 20 - 25 bin metre basma ve kaput bezi gönderdiğini ve nüfusu 17 - 18 bine balığ kasaba ahalisine dağıtılması halinde nüfus başına 1 - 2 metre düştüğünü ileri sürerek Siverek'li sızlanmaktadır. Bu miktarın artırılmasını rica ederim.

Urfa merkez kazasında Sümerbank mamulâtından olan basma ve kaput bezinin dağıtımı için ticaret odasının büyük gayretler sarfettiğini gördük. Bu da asli vazifesi yanında bir de bu mamullerin dağıtımını esaslı bir şekilde başarmak ve her türlü suiistimale mâni olmak için uğraşmaktadır. Ancak bu gayretlerin ne zamana kadar devam edeceği meçhuldür. Urfa halkının ve ticaret odasının temennisi Urfa'da bir Yerlimallar pazarları satış şubesinin açılması merkezindedir. İntihap dairem bu temennisine ben de iştirak ederim. Bir de gönderilen basma veya kaput bezinden ev başına altı metre isabet ettiğini söylüyorlar. Fihakika vasati olarak her evde dört nüfus olduğunu kabul edecek olursak altı metre kaputbezi veya basmanın hiç bir işe yaramıyacağı kolaylıkla görülebilir. Urfa merkez kazasında 60-70 arasında debbag mevcut olduğu söyleniyor. Debbagat sanatının bu bölgede kaldırılması için iki dolaba ve montaj yapacak bir adama ve bir de mütehasıs ustaya ihtiyaç olduğu anlaşılmıştır. Urfa debaagları bu ricalarının is'afı için bizi çok sıkıştırdılar. Biz de İktisat Vekilimizden bu ricalarının terviç edilmesini temenni ediyoruz.

Urfa piyasasında kalay, kaneviçe, çuval, makara ipliği hiç yoktur. Bu hususta Ticaret ve İktisat Vekâletlerine müracaat edilmiş olduğunu öğrendik. Bu husustaki müracaatların biranevvel neticelendirilmesini rica ediyorum,

Urfa terzileri satenden kol astarı bulamadıklarını ve bu yüzden işleyemediklerini yanayakıla anlattılar. Urfa'ya kâfi miktarda saten kol astarı gönderilmek suretiyle Urfa terzilerinin sevindirilmesini rica ederim..

Son olarak, geçen sene intihap dairemizde yapmış olduğumuz tetkik gezisinde Birecik kazasında kendir sanayiinin oldukça revaçta olduğunu görmüştük ve Genel Sekreterlik makamına takdim etmiş olduğumuz raporda iptidai halde bulunan bu sanatın kalkındırılmasının az bir masraf ve külfete muhtaç olduğunu beyan ederek bu kazadaki kendir sanatının inkişafı için tedbirler alınmasının mümkün olup olmadığını sormuştuk. Bu mesele üzerinde durulmuş ve bir karara varılmış mıdır?

GI. R. DURUKAN (Hatay) — Muhterem arkadaşlar, harp sanayimizi ilgilendiren ve İktisat Vekâletimize taallük eden bazı maddeler hakkında bir kaç ay evvel Sayın Vekilimizden bazı sualler sormuştum. Kendileri bu hususta tahkikat yapıp bizi tenvir edeceklerini vait buyurmuşlardı. Kendilerine bu vaitlerini hatırlatmış olmak üzere kürsüye gelmiş bulunuyorum. Bu maddeler pek çoktur, bunların içerisinde ancak bir iki tanesini ehemmiyetine binaen arzedeceğim: Harp sanayiinde bakırın ehemmiyeti bu gün altından da kıymetlidir. Bizim memleketimizde de bakır istihsal ediliyor ve Etibank'ın feyizli mesaieleri sayesinde bunun miktarı günden güne artmaktadır. Fakat bu istihsal edilen bakır büyük bir tasfiyeye tâbi tutulmadıkça harp sanayiinde kullanılmıyor. Bunun tasfiyesi için ötedenberi İktisat Vekâletimize ricalarda bulunmuşum. Bu Vekâlet de bunun üzerinde ehemmiyetle durup harp sanayiine elverişli bir şekilde bakırlarımızı tasfiye edeceklerini vait buyurmuşlardı. Acaba bu bakırlarımız bugün harp sanayimizde kullanılacak derecede, yüksek bir tasfiyeye tâbi tutularak tasfiye edilebiliyor mu? Harp sanayimizin bakıra ihtiyacı her gün artmaktadır. Harp senelerine takaddüm eden senelerde elektrik usulü ile tasfiye edilmiş bakır muhtelif membalardan ve hattâ Amerika'dan getiriyorduk. Fakat bugün oralardan da artık getirilebileceğini zannetmiyorum. Bunun için İktisat Vekâletimizin hasseten Etibank'ın her çareye başvurarak bu istihsal ettiğimiz bakır harp sanayiinde kullanılacak derecede hiç olmazsa % 99,90 ilâ 92 ye kadar çıkabilecek derecede tasfiye etmek için tertibat almalarını, ordunun ihtiyacı ve memleketin selâmeti bakımından rica ediyorum. Ordumuzun bakıra ihtiyacının günden güne arttığını arzetmiştim. Sebebi; harp sanayiinde kullanılan nikeli, değil harp senelerinde, harp senelerine takaddüm eden senelerde dahi müşkülâta tedarik ediliyordu ve hattâ öyle zamanlar olmuştur ki, nikel bulunmadığından dolayı vaktiyle darbedilmiş nikel paralar toplan-

dı, bundan dahi istifade edilerek nikel ihtiyacı tatmin edilmeğe çalışıldı. Bugün bunlar da bitmiş bulunuyor. Bu itibarla nikel yerine tom-bak denilen bir halite kullanılıyor. Bu halita da bakırla tutyadan ibarettir. Fakat bunda kullanılan bakırın da yüksek tasfiyeli olması lâzımdır. Bu sebeple de yüksek tasfiyeli bakır ihtiyacı günden güne artmaktadır.

İkincisi; kükürt meselesi; memleketimizde Keçiburlu'da kükürt istihsal ediliyor. Fakat bu da matlup derecede tasfiye edilemediğinden dolayı harp sanayiinde lâyikiyle kullanılmıyor. Bu da harpten evvel İtalya'dan getiriliyordu. Gerek karabarutun gerekse dumansız barutun imalinde İtalya'dan aldığımız kükürtlerden istifade ediyorduk. Ve bugün hâlen Amerika'dan getirmeğe çalışıyoruz. Yarın Amerikalılar bunu vermezlerse maddeyi infilâkiye ve barut imalâtımız müşkülâta uğrıyacaktır. Halbuki Keçiburlu'da istihsal ettiğimiz kükürtler tasfiye edilirse bu ihtiyacımız tatmin edilmiş olacaktır. Bunun tasfiyesi de mühim bir tesisata ihtiyaç göstermediği harpten evvel yapılan etüdler neticesinde anlaşılmiştir.

Onun için kükürdümüzün de harp sanayiinde kullanılacak bir şekilde tasfiye edilmesi için Etibankın, İktisat Vekâletimizin himmetlerini rica ediyorum.

Memleketin umumî sanayiini ve harp sanayiini ilgilendiren birçok kimaya ve makina fabrikaları da vardır. Bunlar içerisinde hassatan bir gliserin fabrikasını arzedeceğim. Yine harp sanayiinde gliserinin rolü çok büyüktür. ve istihsali ise hiç de müşkül değildir. Sabun fabrikalarında akan yağlı suların istihsal edilen bu madde maatteessüf bugüne kadar nazarı dikkate alınmamıştır. Memleketimizde istihsal edilmemekte ve bu sabunlu sular boşuna akıp gitmektedir.

Harpten evvel gliserini, teessürle arzede-yim ki, Bulgaristan'dan alıyorduk, Şimdi de Amerikadan getirmeye çalışıyoruz. Gerçi gliserin imalâtı için İzmir'de Turan fabrikası teşebbüs etmiştir. Gliserini istihsal ediyor. Yine harp sanayiinde kullanılacak derecede tasfiye edemiyor. Tasfiyesi için Hayfa'da kurduğu bir fabrikaya göndermek istiyor. Ona da bazan müsaade ediliyor, bazan müsaade edilmiyordu. Şimdi İskenderun'da yabancı bir sabun fabrikası, yine sabun imalâtında üçüncü derecede sabunlu suların gliserin istihsali teşebbüsüne girişmiştir. Fakat ya muvaffak olacak, yahut olmayacaktır. Olamazsa harp sanayii gliserin yüzünden yine müşkülâta uğrıyacaktır. İktisat Vekâletimizin bu husustaki himmetini rica ediyorum. Gerek harp sanayimizi ve gerekse memleketimizin diğer sanayiini ilgilendiren bir de ateş tuğlası meselesi vardır. Gerçi memlekette birkaç müessese kurulmuş, ateş tuğlası yapı-

yorlar. Fakat bunlar çelik ocakları için 1800 santigrat gibi yüksek derecelere mukavemet edemiyor. Bunun için bu ateş tuğlalarını gerek memleketin diğer sanayi müesseseleri ve gerekse Askerî fabrikalar hariçten getirtmek mecburiyetinde kalyorlar. Bunu getiremezlerse, Karabük'te dâhil bütün fabrikalarımız durabilir. Yine bu mühim mesele üzerinde 1941 yılı ağustosunda toplanmış olan sanayi kongresinde düşünülmüş ve bir fabrikanın süratle vücade getirilmesi teemmül edilmiş ve bu kongreye Sümerbank murahhası olarak dâhil olan bir doktor kimyager; buna ait olan projelerin hazırlanmış müzakerata girilmiş ve bitmek üzere olduğunu söylemişlerdi. İki ay sonra üç sene olacaktır. Hâlâ ateş tuğlası fabrikası kurulamamış veya kurtulmağa başlanmış ise de hasılat verememektedir. Hâlâ ateş tuğlası için harice baş vurulmaktadır. Bunun da ehemmiyetle nararı dikkate alınması lâzımdır.

Bütün orduların ve Ordumuzun motorize edilmekte olduğunu hepimiz biliyoruz. Fakat memleketimizde en âdi bir motör yapmağa imkân yoktur. Şimdiye kadar memleketimize bir çok tipte ve çok sistemde motörler girmiştir ve bunları birbiriyle yedeklemeğe imkân yoktur. bozulan en ufak bir motorün yedeği bulunamazsa onu atmaktan başka çare yoktur. Halbuki kara ordumuzun, hava ordumuzun, deniz ordumuzun motöre ihtiyacı şedittir ve bu da senelerden beri konuşulur, görüşülür ve bir netice alınmaz bir mesele haline gelmiştir. İşitiyorum; harp sanayii, hava kurumu ve saire ayrı ayrı motör fabrikası kurma üzerinde teşebbüslere girişiyorlar. Fakat bunlarda da hasılat henüz sıfırdır. Halbuki, bu öyle bir meseledir ki, bunu ayrı ayrı düşünmek değil, bir arada düşünmek ve memleketin umumî sanayiine, umumî ihtiyacına ve harp sanayiine kifayet edecek miktarda motör yapacak sanayii kurmazsak ordu motorize edilmez. Müasır ordu derecesinde çıkmakta müşkülâta uğrar. Çünkü, motörü nereden bulacak. Tayyare yapmağa çalışıyoruz. Gövdesini, kanadını yapıyoruz, motörünü bekliyoruz. Tank yapmak istiyoruz. Fakat motörü yoktur. Binaenaleyh bu motör fabrikası da memleketin umumî ihtiyaçlarından birisidir. Bunu ayrı ayrı değil bir küll olarak düşünmek lâzımdır. ve bunu İktisat Vekâleti, Millî Müdafaa Vekâleti diğerleriyle anlaşılıp, birleşip her ne pahasına olursa olsun bu motör fabrikasını bir anevvel kurması lâzımdır. Esasen bilmünasebe bir kaç defa tekrarlıyorum. Memleketin sanayiini yükseltmek için mutlaka bir sanayi koordinasyonu lâzımdır. Böyle ayrı ayrı çalışmak kuvvetleri heder etmektir. Bütün bu kuvvetleri bir araya toplayıp bir arada, ordu ve memleketin diğer sanayii hepsi birden büyük bir kuvvet olarak yürürse ancak bununla bu mesele

halledilebilir. Yine tekrarlıyorum: 1941 Ağustosunda yapılan sanayi kongresinde memlekette bir sanayi koordinasyonu kurulması da mevzu bahis olmuştu. Raporu yazılmış ve bu rapor İktisat Vekâletine tevdi edilmişti. Bu kongreye âza olarak dâhil olan bizlere de birer nüsha mahrem olarak verilmişti ve bunları muhafaza ediyoruz. Fakat yapılan bir şey yoktur. Bu rapora da tekrar İktisat Vekâletimizin nazarı dikkatini celbeder ve bunun üzerinde ehemmiyetle dırulması lâzımgeldiğini yüksek huzurnuzda arz ederim.

Harp sanayiini ilgilendiren ve İktisat Vekâletimizle alakalı daha bir çok fabrikalar vardır. Fakat vakit gecikmiş olduğu için bu hususta daha fazla zamanımızı heder etmek istemiyorum. Yalnız sayın İktisat Vekilimizden soruyorum, harp sanayiini de şiddetle alâkadar eden asit nitrik ve asit sülfrik fabrikaları ne vaziyettedir? Bunların kurulmakta olduklarını işitiyorum. Fakat kurulmuş mudur? kurulmuşsa bir hasılat vermeye başlamış mıdır? başlamamış mıdır? Bu hususlarda da bizi tenvir buyururlarsa çok yerinde olacağını arz ederim.

G. B. GÖKER (İstanbul) — Bendeniz şeker hakkında muhterem vekilimizden bazı şeyler sormak ve malûmat almak isterim: Şekerin kuvvei gıdaiyesi; lüzumu hakkında söz söylemeğe hacet yok, herkes bilir. Gıdaların en mükemmelidir, çünkü içinde hidrokarbon vardır, bu da enerji verir. Bunun her halde ucuz olarak halka yedirilmesinde fayda vardır ve bu büyük bir gıda siyasetidir. Şekerin fiyatı biraz pahalıdır. Bundan evvel bu kürsüye gelip güzel malûmat veren bir arkadaşımız Şeker Şirketinin, şeker fabrikalarının hesabatını tetkik etmiş, beyanatları sırasında şeker fiyatının indirilmesi lüzumundan bahsetti. Şu halde buna imkân vardır. Bizim işittiğimize nazaran şekerin maliyeti pahalı olmaktadır. Bunun da iki sebebi vardır: Birisi idarededir. Kadro çokluğu, maaşların yüksekliği, bunda bir âmil olarak sayılmaktadır. Fazla memur kullanıyorlar, fazla maaş veriyorlar. Vermeliler, fakat o maddenin tahammül edeceği miktarı geçmemelidir. Bu nispeti geçmiş olduğu söylenmektedir.

İkincisi - ki asıl mesele budur - imalât meselesi de ıslah edilmelidir. Çünkü evvelâ pancar tohumları ekseriyetle pancar ıslah istasyonlarında dejenerançe amelîyesine mâruz kalmaktadır. Binaenaleyh bu tohumlardan istihsal edilen pancarlar ufak ve kuvvei sükkariyeleri azdır. Binaenaleyh bunlar o kadar kuvvetli şurup vermez. Bunlardan istihsal edilen şeker miktar ve kuvvetçe azdır. Bu çok mühim bir meseledir. Eğer hakikaten pancar tohumları bu iktisadi hâdiseye mâruz kalmışsa derhal bunu dışardan mı getirecekler, ıslah mı edecekler, her halde şekerin keyfiyetçe kuvvetli olmasını

temin etmelidir. O zaman hem miktar çoğalır, hem de şeker, yenme kuvvetini haiz olur. Bu noktayı böylece arzettikten sonra şunu da arzedeyim ki, bizim memleketimizde hakikaten güzel şeker sanayii kurulmuştur. Fakat böyle bir hâdiseye mâruz kalırsa bunu derhal ıslah etmekten başka çare yoktur. Bu şekilde kendi bünyemize ait olan meseleleri mümkün olduğu kadar çabuk ıslah etmeliyiz. Şeker fiyatlarının bu suretle azalacağı kanaati bende hâsıl olmuştur. Şekerin maliyeti yüksek olunca fiyatı da yükseltiyor. Şeker denilen şey, artık ne diyeyim, ekmek kadar lüzumlu bir şeydir. Bu kadar pahalı olmamalı kanaati vardır.

Bunu arzettikten sonra bir mesele üzerinde tenevvür etmek için benden evvel söz söyleyen muhterem arkadaşımın işaret ettiği kimya sanayii meselesine de temas edeceğim. Bizdeki kimya sanayiinin ne merkezde olduğunu sormak ve bilmek lüzumludur. Bu, memleketimiz için çok lâzımdır. Bunun Millî Müdafaaayı alâkadar eden cihetrini arkadaşım iyice izah ettiler. Bu, sanayide, ziraatte de lâzımdır. Bundan evvelki devrede, tahattür ediyorum, buna başladığı ve tedbirler alındığı söylenmişti, çok memnun olmuştum. Bunun şimdiye kadar ne safhalar geçirdiğini bilmek lâzımdır. Hiç olmazsa şimdilik basit olan kısımlarını, asit sülfirik vesaire gibi şeyleri çabucak istihsal etmek mümkündür. Bakır üzerinde dikkatinizi celbeden şu elektrolize usulünü bile henüz yapamıyoruz. Eski tesisatlarda belki makineler amorti edilmemiş, yıpranmış ve daha başka sebeplerle belki bu yapılamıyor. Fakat yeni yapacağımız tesisatta bunu muhakkak yapmalıdır. Mâruzatım bundan ibarettir.

REİS — Söz İktisat Vekilindedir.

İKTİSAT VEKİLİ F. SİRMEN (Rize) —

Arkadaşlar; İktisat Vekâletine ait bütçenin tetkiki münasebetiyle kıymetli mütalâada bulunan arkadaşlarımın sözlerini dikkatle dinledim. Vaktin geçikmiş olmasına rağmen temas buyurdıkları ana meseleleri toplayarak sordukları suallere cevap vermek ve bu vesile ile vekâletimizin umumî faaliyeti hakkında Yüksek Meclise izahat vermek istiyorum. Mümkün olduğu kadar mâruzatımı kısaltmaya çalışacağım. Arkadaşların ileri sürdükleri meselelerden sınai müesseselerimizin bugünkü durumları ve yarın almaları lâzımgelen hüviyyet ve inkişafı hakkında yani kısaca sınai kalkınmamızın programlanmasına dair olan suale cevap vermekle söze başlayacağım. Ondan sonra bahis buyurdıkları ve bu umumî ana soru karşısında teferruattan sayılabilecek hususlar hakkında da kısaca mâruzatta bulunacağım.

Arkadaşlar biliyorsunuz ki; Türkiyemizde geniş ölçüde sınai kalkınma Cumhuriyet idaresiyle başladı. Bu mevzuda esaslı faaliyete geçileli de

ancak 10 sene kadar oldu denebilir. Sınai kalkınmamız için yapacağımız hamlelerin tam semereli olması için bunu plânlı ve muayyen esaslara istinaden yapmak hususunda evvelce karar almış idik. Bugün bu karar icabı olarak tanzim etmiş olduğumuz sanayi plânlarımızı tahakkuk ettirmek için çalışıyoruz. Aynı zamanda yarınki icaplara görede nasıl hareket etmeğimizin lâzımgelmesi yolunda plânlı bir şekilde çalışmalarımıza devam etmekteyiz. Binaenaleyh burada söz almış bulunan arkadaşlarımdan birinin işaret buyurduğu gibi, vekâletimiz karşısına çıkan tek mevzular üzerinde bütün me-saisini teksif ederek bu ana istikamet üzerinde hiç bir şey yapmıyor vaziyetinde değildir. Yalnız şunu takdir buyurursunuz ki, birinci ve onu takip eden sanayi plânlarımızla, Devlet sermayesiyle kurulmuş ve bu işle tavzif edilmiş olan müesseselerimize verilmiş vazifelerin tahakkuku için kendilerine bırakılmış olan zamanın beş seneye yakın bir kısmı harp devresine tesadüf etmiştir. Tarihte emsali görülmemiş bir vüsat ve şiddetle devam eden bu harp bizim gibi sanayileşme hareketine yeni geçmiş olan milletlerin emellerini tahakkuk ettirmelerine karşı büyük engeller meydana çıkarmaktadır. Şayet şimdiye kadar tahakkuk ettirebildiklerimiz ve tahakkuk ettirilmesine gayret gösterdiklerimiz, gönüllüğümüzün arzu ettiği seviyeye varamamışsa, kısaca işaret ettiğim bu sebeben ileri gelmektedir.

Arkadaşlar, yalnız şu noktaya da işaret etmek lâzımdır ki, yarın umumî iktisadi durumu karşısında Türkiye'nin alabileceği vaziyeti bugünden kesin olarak bir plâna bağlanmasının imkânı olmadığına kaniim. Çünkü hepimiz biliyoruz ki, ve takdir ederiz ki, yarın cihanın alabileceği iktisadi düzenin ne olabileceği hususunda hiç bir memleket katî bir şey söyleyemez. Memleketimiz, yeni sınai kalkınma hareketi içinde bulunan bir memleket olması itibariyle yapacağımız işler o kadar çoktur ki, yarın umumî nizamı hakkında katî ve muayyen bir fikrimiz olmasa bile şimdiden yapabileceğimiz umumî işler ve derhal yapılması zaruri olan işleri bir plâna bağlayarak hareket etmek zorundayız.

Nitekim muhterem seleflerimin zamanında esasen bu yolda plân ve plânlar hazırlanmış ve bu yolda büyük gayretler sarfedilerek bunların bir kısmı yapılmıştır. Bugün sanayi plânlarımızda yer almış olan tesislerden noksanlarımızı ikmale çalışırken bugün arada geçen zaman ve içinde bulunduğumuz şartlar itibariyle sınai kalkınmamızda muhtelif mevzuları ayrı ayrı kısımlara ayırıp bunları birer birer tetkika tâbi tutmağa başlamışızdır. Mesainiz hakkında kısaca malûmat vermek lâzımgelirse; bugün sınai kalkınmanın ve sınai inkişafın temeli sayılabilecek olan kimya sanayii mev-

zuunu birinci iş olarak ele almış bulunuyoruz. Arzettiğim gibi, bu sanayiın inkişafı zaruri bir icap olmakla beraber bugünün umumî şartları içinde de esasen birinci plâna alınması lâzımgelen bir mevzu teşkil etmektedir. Kimya sanayii plânımızın hazırlanması ve ona katî bir şekil verilmesi takdir buyurursunuz ki, esaslı bir tetkika tâbî tutulmadan yapılamaz. Vekâletimce bu mevzuda çalışabilmek için esas teşkil edecek şekilde hazırlıklar yapılmıştır. Bu iptidai hazırlıklar üzerinde kimya sanayii Devletin teşkilâtının muhtelif şubelerinin alacağı rol ve Devletin her şubesinin kendi zaviyelerinden olan ihtiyacı ve memleketin umumî ihtiyacı gözönünde bulundurmak suretiyle alâkalı dairelerin bu husustaki görüşlerini karşılaştırarak tevhit etmek yolunda çalışmalarımız da vardır. Bu hususta Vekâletimizce hazırlanmış olan iptidai ve ihzari rapor üzerinde alâkalı vekâlet mümessili arkadaşlar da toplandı ve görüşlerini karşılaştırmış bulunuyorlar. Bu tetkikimiz mümkün olabilen süratle ve hızla devam edecek ve ümit ediyoruz ki, muayyen neticeye vardıkdan sonra tabii ilerdeki şartların inkişafına göre tadili ayrıca yapılmak şartıyla kimya sanayii şubesinde Devletin alacağı rolleri ve her teşkilâtın kendisine düşen kısımları sıralamak ve dereceleme meselesi halledilmiş olacaktır. Tıpkı kimya sanayii içinde olduğu gibi diğer ana sanayi şubelerinde de kararımız ve görüşümüz odur ki, bu arzettiğim usul ve esaslar dairesinde çalışarak, onları da bir esas ve plâna bağlayarak imkânlarımıza göre tatbik ve tahakkuk ehitine geçektir.

Arkadaşlar, şunu da düşünmek lâzımgelir ki, sanayiimizi bir bütün halinde mütalâa etmez ve herbir şube arasında ahenk tesis etmezsek yani muayyen bir şubei sanatta fazla ileri gitmiş diğerinden daha geri kalmış olursak bizim gönlümüzün arzu ettiği neticeye varmayacağımıza şimdiden inanmak lâzımdır. Bu itibarla yaptığımız tetkikim çok esaslı olması ve hatalı olmaması lâzımdır. Bu şekilde çalışma bize biraz zaman kaybettirirse onu da mâzur göreceğinizi ümit ederim.

Kısaca umumî sanayi hareketimize bir istikamet vermek bakımından düşüncelerimizi arzemiş bulunuyorum. Bu arada sayın General Eyüp Durukan arkadaşımız harp sanayii bakımından zaruri olan bazı maddelerin memleketimizde henüz imal edilmediğini, yapılmadığını söylediler. Hakları vardır. Arkadaşlar, buyurdıkları meselelerin hemen kâffesi, bir ikisi müstesna, kimya sanayii koluna girmektedir. Bahis buyurdıkları mevzuun bir kısmı esasen alınmış olan kararlarla doğrudan doğruya Millî Müdafaa Vekâletine bağlı müesseseler marifetiyle tahakkuk ettirilmesi lâzımgelen kısımlardır. Kükürt, bakır ve diğer bazı mad-

delerin millî müdafaa ihtiyacına göre tasfiye edilmemesi meselesine gelince bu tasfiye işinin bir kısmının, esasen İktisat Vekâletinin çalışma kollarına bağlı teşekküller tarafından yapılmaktadır kendileri de çok iyi bilirler ve o müessesenin başında uzun zaman kıymetli mesai sarfettikleri için herkesten fazla bilmeleri lâzımdır. En son olarak söyledikleri ve Millî müdafaa bakımından ehemmiyetine işaret buyurdıkları Asitsülfrik, imalâtına gelince malûm olduğu gibi fabrikamızın inşası tamamen bitmiştir ve bu fabrika halen umumî imalâta geçmezden evvel mütad olan tecrübeleri yapılmaktadır. Bu fabrika sayesinde memleketin bugünkü şartlara göre asitsülfrik ihtiyacını karşılanmış olacağını ümit ediyoruz.

Asitnitrik'e gelince; bu hususta henüz faaliyet sahasına geçmiş değiliz. Mamafih yeni hazırladığımız kimya sanayii programında birinci derecede ele alınmış bir mevzudur. Zamanın, imkânın müsaadesi nispetinde tahakkuk ettirmeye çalışılacaktır. Yalnız bunu hangi kısmının Millî Müdafaa Vekâleti tarafından yapılacağı, hangi kısmının bizim teşkilâtımız tarafından tahakkuk ettirileceği henüz tesbit edilmiş değildir.

Ateş tuğlası fabrikası için buyurlukları doğrudur. Üç seneye varan bir zamandanberi ateş tuğlası fabrikasının kurulması tahakkuk ettirilememiştir. Geçen senedenberi İktisat Vekâletiniz bu hususta ciddi tedbirler almıştır. Sümerbank muayyen bir firma ile tam mutabakat halinde bulunmuş, yalnız bildiğiniz zamanın ve ahvalin umumî icabatı dolayısıyla şimdive kadar memlekete getirilmesi imkânı hâsıl olamamıştır. Bu, üzerinde ciddiyetle ve hassasiyetle durduğumuz ve çalıştığımız bir mevzudur.

Arkadaşlarımızın temas buyurdıkları ve memleketin sınai kalkınması bakımından ve umumî plânımızla da alâkası bakımından üzerinde hakikaten durulmaya değer mevzulardan biri de süphesiz küçük sanatlarımızdır. Memlekette küçük sanatların inkişafını temin etmek ve bilhassa bu küçük sanat kollarından takviye edilmesi ve varın ve her zaman memlekette idame edilmesi lâzım gelen ana kısımları üzerinde durulması lüzumuna kani bulunuyoruz. İktisat Vekâletiniz bir arkadaşın isaret buyurduğu gibi yalnız bu sene değil bundan evvelki senelerde de konulmuş olan 300 000 liralık bir tahsisatla bahsi geçen bu mevzuu eline almış ve onlara vardım kolunu uzatmıştır. Bunların başında memleketimizin muhtelif yerlerinde hakikaten eski zamandanberi teşessüs etmiş ve Türk zevkine ve inceliğine dayanan güzel kumaşlar, dokumalar yapılmış bulunmaktadır. Geçen harbi takip eden seneler zarfında, bu sanayi, harici rekabet karşısında sarsılmış ve büyük tehlikeler geçirmiştir. İçinde bulunduğumuz devrede, hariçten memlekete eskiden olduğu ölçüde mensucat gelmemekte olması dola-

ysisiyle bunlar yeniden hayat bulma ve inkişaf imkânını temin etmişlerdir ve yer yer inkişaf haline gelmiştir. Yalnız arkadaşlar, bunların gelişmesi ve inkişaf etmesi böyle gelip geçici ahvale istinat ettiği müddetçe bunların yarımından korkulabilir. Bu itibarla Vekâletiniz el dokumacılığı sanayiinin memlekete yerleşmesi bakımından, bunun tesisi ve bundan sonra da idâme edilebilmesi bakımından bu noktayı nazarı dikkate almaktadır. Biz bu bakımdan bütün aldığımız tedbirleri o istikamette almaktayız. Hıfzı Oğuz arkadaşımız halka meccani olarak tezgâh ve çıkırık vermek yolundaki hareketimizin bu şekilde faydasızlığını söyledi. Bizim tezgâh ve çıkırık verişimiz aneak ve aneak köyümüzün zâti ihtiyacını karşılamak ve boş zamanında kendisine bir meşgale olmak içindir. Memlekette el dokumacılığı sanatını yerleştirmek ve inkişaf ettirmek için alınması lâzımgelen tedbirler vardır. Ve Vekâletimiz bu mevzu üzerinde çalışmaktadır. Bugünün şartlarının tesiri altında biraz kuvvetlenmiş ve inkişaf haline gelmiş bulunan el tezgâhı dokumacılığı kooperatifleri henüz gönlümüzün arzu ettiği şekilde tanzim ve tensik edilmiş değildir. Fakat bu meselenin yarımın dokumacılığınla olan yakın alakası Vekâletçe nazara alınarak bugün el dokuma kooperatifleri vaziyeti ile yakinen ilgilenmiş bulunmaktayız. Bunların çalışmaları ve ortaklarının ellerinde bulunan dokuma tezgâhlarının ıslahı, mamüllerinin ıslâhı ve bunun için lâzımgelen diğer teknik tesisatı yapmak için plânlı bir şekilde çalışmaya başlanmıştır. Bildiğiniz veçhile Vekâletçe tevzi edilmekte olan iplikten istifade edebilmek için behemehal kooperatife ortak olmak lâzımdır. Kooperatiften iplik alan bütün ortakların bütün mamüllerini kooperatife vermesi lâzımdır. Kooperatif iplik verirken ve ortaktan mamülü alıp piyasaya arz ederken Vekâletin tâyin ettiği bir had dâhilinde bir komisyon alınmaktadır. Bir yandan bu şekilde toplanan paralar, bir yandan da memlekette müttekâsif bir şekilde bulunan iplik dokumacılığının teessüs etmiş olduğu mmtakalarda yaptırılacak teknik tesisata karşılık olmak üzere de beher iplik paketinden 50 kuruş alınmaktadır.

Bunlardan gelen paralar ve Vekâletinize şimdi arzettiğim şekilde verilmiş tahsisattan ayrılabilir olan kısımla memleketimizin dokumacılığının müttekâsif olan yerlerinde icabeden teknik tesisatı yapmaya çalışacağız. Belki arkadaşlarımızın bir kısmı duymuşlardır, daha bir kaç gün evvel Denizli'de - ki memleketimizde dokumacılığın en müttekâsif olduğu yerdir - dokumacılığın inkişafına yarayacak olan bir boya ve apre tesisatının temeli atılmıştır. Bütçemizi kabul ile vereceğiniz tahsisattan teknik işlerde müttehassıs sayılabilecek bir iki arkadaşını bu işlerle vazifeli kılacağız ve bu işlerin tanzim

ve bir plâna bağlanması üzerinde mesai sarfedeceğiz. Gene küçük sanatlar şubesinden olmak üzere memlekette dericiliği ve halıcılığı inkişaf ettirmek ve onların bugünün şartlarına uygun bir şekilde inkişafını sağlamak için vekâletinizin mesaisi, gayreti meyvuttur. Küçük sanat kooperatiflerini tek elden ve bir görüşte idare edebilmek ve bunların bugünkü Ticaret Kanunu hükümlerine göre ve serbest zamanların icabına uygun olarak kendi kendilerine bırakılmış halden kurtarılması için Millî Korunma Kanunumuzun verdiği salâhiyete istinaden İktisat Vekâletiniz Hükûmete müracaatla bir karar istihâl etmiştir. Buna göre küçük sanat kooperatiflerinin teknik murakabesi ve idari murakabesi doğrudan doğruya İktisat Vekâletine verilmiş bulunmaktadır. Bu kararnameye istinaden İktisat Vekâletinizin tasdik ve tasvi-biyle bunların murahhas âzaları ve müdürleri tâyin edilebilir. Bunların idare meclisleri ve müdürleri İktisat Vekâleti tarafından görülecek lüzum üzerine değiştirilebilir. Binaenaleyh, aldığımız bu kararnameye istinaden başta el dokuma kooperatifleri olmak üzere kooperatifleşmiş olan küçük sanatları daha yakından ve daha esaslı bir şekilde takip etmek yolunda çalışmaktayız. Küçük sanat kooperatifleri ve bu mevanda dokuma kooperatiflerinden bahsederken bir arkadaşımın işaret ettiği bir suale de cevap vermek istiyorum.

Arkadaşım dedi ki, kooperatif halinde çalışmakta olan bu sanatkârlara ve dokumacılığı kendine meslek ittihaz etmiş olan bu kimselere kâfi derecede iplik verilmemektedir. Bu mütalâaya diğer söz alan arkadaşların da iştirak etmişlerdir. Esasen dairei intihabiyelerinde tetkikat yapın avdet buyuran mebus arkadaşların Parti kanalıyla vekâletine gönderdikleri raporlarda da bu hususa işaret edilmiş bulunmaktadır.

Arkadaşlar, vaziyetimiz şudur: İhsai rakamların bize verdiği malûmata göre normal zamanlarda el tezgâhı dokumacılığı için memleket içinde 8 - 9 bin ton iplik sarfedilmekte idi. Bugünün fevkalâde şartları içinde bizim el tezgâhı dokumacılığına verebildiğimiz iplik bundan aneak 1000 - 1200 ton kadar eksiktir. Binaenaleyh görülüyor ki içinde bulunduğumuz bu büyük ve fevkalâde vaziyete rağmen memlekette el tezgâhı dokumacılığı için hesaplanmış olan iplik miktarında endişe edilecek bir eksiklik yoktur. Yalnız bugünkü ıstırahı neden çekiyoruz. Onun da cevabını arz edeyim.

Arkadaşlar, bir arkadaşımızın işaret buyduğu gibi, memlekette dokuma ihtiyacı harpten evvelki vaziyete göre artmıştır. Çünkü pamuklu ithalât normal zamanlara göre eksilmiştir. Memleketin pamuklu istihlâki ise bilmükabele artmıştır. Bunların sebeplerini arz edip vaktinizi almak istemiyorum. Bu vaziyet karşısında

memleket dâhilinde pamuklu dokumaya karşı büyük tehacüm ve tehalük başlamış ve bildiğimiz şekilde memleketin binbir köşesine dağılmış olan el tezgâhları mamûllerinin fiyat kontrolleri tamamen yapılamadığından ve memleketin büyük ihtiyacı karşısında el tezgâhlarında bulunan pamuklu mamûllerin yüksek fiyatla satılması imkânı hâsıl olmuştur. Arzettiğim bu sebepler dolayısıyla çok azalmış ve aşağı yukarı yok olur hale gelmiş vaziyette bulunan el tezgâhları birdenbire memlekette fıskırmıştır. Eğer İktisat Vekâleti muayyen bir tarihle bağlı olarak iplik verme işini bir esasa bağlanmamış ve her müracaat edene teşmil etmiş olsaydı, öyle denilebilir ki, bir tezgâha ayda verebileceğimiz iplik miktarı bir paketin dahi çok dunda olacaktı. Bugün tesbit ve kabul ettiğimiz esaslara uygun olarak, faaliyette bulunan tezgâhların, yani meslek halinde bulunan iplik tezgâhlarının adedi 47 000 dir. Bu miktar ikiden fazla ve beşe kadar tezgâhı olanlara da iplik verildiği bazanda 50 000 i aşmaktaydı. Son zamanda aldığımız bir tedbirle her tezgâha verilecek iplik miktarını katı bir şekilde tayıp etmiş bulunmaktayız. Arkadaşlar; eskiden aylık istihsalimiz ve hariçten yapılabilen ithalâtın elimize geçen miktara göre bir ay muhtelif miktarda tevziatta bulunduk. Her tezgâha nazari olarak 8 paket iplik verilir demiştik. Elimize geçen miktara göre % 30, 35 hattâ % 20 ye kadar verdiğimiz zamanlar oluyordu. Bu vaziyet içinde iplik alan ve dokuyan hak sahiplerinin kısmi âzamî kadımlar veya hariçle temasları mahdud olan vatandaşlarımız olduklarından ve bunlar haklarını aramasını ve korumasını bilmediklerinden dolayı Hükümetçe kendilerine ne verildiğini tahkik edemiyorlardı. Her ay verdiğimiz iplik 2, 3 şekilde oluyordu. Muayyen bir paketi ikiye bölmek vaziyeti olamadığından kooperatif başında bulunan bazı kimselerin bu iplik tevziatında bazı haksızlıklara sapsması imkân ve ihtimali oluyordu. Bildiğiniz gibi ilk tesbitte memlekette hakikaten dokumacı olmadığı halde bundan bir menfaat görmek kasdiyle kaydedilenler vardı.

Sonra yine memlekette ihtiyacı kifayetsizliği ve buna zammîten hariçten ithal edilen ipliklerin pahalılığı dolayısıyla ki, son zamanlarda dâhili fiyatların çok üstünde bir fiyat arz etmektedir hakikî dokumacı olmayan ve fakat tesbit edilmiş esaslara uydüğundan dolayı iplik almakta olan mntakalardan bir sel halinde hakikî dokumacı mntakalara iplik akmağa başladı. Şüphesiz büyük fiyat farklarıyla Bizden 15 - 20 liraya aldıkları iplikleri 40 - 45 liraya ve daha yükseğe. Bu ipliği almak zorunda olan mntakalara satmağa başladılar. Hükümetin şüphesiz ki, buna müsaade edemezdi. İplik meselesini memleketin bugünkü umumî durumu içinde ve halkın geçim vasıtası olması bakımından almış olduğu

yüksek ehemmiyeti gözönüne alarak bir nizama başlamak lüzumunu duyduk. Bu hususta şu kararları aldık. Şunu kısaca arz edeyim ki, bu kararları alırken bizden iplik alan 40 bine yakın vatandaşın vaziyeti üzerinde yapacağı tesirleri düşündük. Alacağımız kararın büyük sarsıntılara ve sızıntılara meydan vermemesi için tedbirli bulunmak lüzumunu hissettik. Yalnız arkadaşlar, her alınan büyük kararın tatbikine geçildiği zaman şüphesiz ki, bazı sızıntılar olur. Biz işin büyüklüğünü ve ehemmiyetini gözönüne alarak böyle sızıntıların dahi meydana çıkarmaması için gayret sarfediyoruz. Memleket menfaatine aldığımız kararların neticesi şahsî menfaatleri bozulanların da yapabilecekleri gürtlülere de karşı gelmeye karar vermiş bulunuyoruz. Yaptığımız şudur: Memleket dâhilinde kooperatifleştirilmiş olan meslek halindeki el dokumacılarının ikiden fazla tezgâhı olanların hepsini ikiye indirdik. Eskidenberi olanları yine bir olarak bıraktık. Ve gerek iplik alanların vaziyetlerini bilmeleri gerek kontrol mevkinde olanların vazifelerini kolaylıkla yapabilmeleri için her ay değişen değil sabit bir miktarda iplik vermeği uygun bulduk ve her tezgâha iki paket iplik vermeği kararlaştırdık. Bu karardan hakikî ve tam manasıyla dokumacı olan bazı mntakalar büyük sıkıntıya düştüler. Bunu bekliyorduk ve biliyorduk. Vekâletin bunu tamamlayıcı kararını almak üzereyiz. Yalnız bu kararı alırken şüphesiz genê bir yanlışlığa mahal vermemek ve aldığımız kararın tam icaplara uygun olabilmesini temin etmek için dokumacı mntakalarda yakından tetkikler yaptık. Arkadaşların bir kısmı avdet etmiş bulunmaktadırlar. Diğer bir kısmı henüz gelmemiştir. Onlar da geldikten sonra mevcut ve kooperatifleştirilmiş olan ve meslek halinde çalışan dokumacıları dereceliyeceğiz. Eskidenberi dokuma yuvası olmuş bulunan ve harp sonrası dahi memlekette behemehal yaşatılması ve ayakta durması lâzım gelen mntakaları diğer mntakalara nazaran daha ziyade takviye edeceğiz ve onların bu günkü fevkalâde şartlar geçtikten sonra dahi ayakta kalmalarını sağlayıcı tedbirleri alacağız.

Bu tedbirlerin başında şüphesiz ki, orada çalışanlara daha geniş miktarda iplik vermek gelir. Bunu temin etmek yolundayız. Bundan başka o mntakalarda el tezgâhı dokumacılığı inkişafı için teknik tesisat, fennî tesisat biranevvel kurulacaktır. İplik mevzuu üzerinde arkadaşlarımızın hassasiyetini bildiğim için kısaca diğer bir noktaya da temas edeceğim. Ticaret Vekâleti ile tam bir mutabakat halindeyiz. Memleket dâhilinde elde edilen ipliklerle hariçten ithal edilen iplikleri birleştirerek tek elden tevzi etmek istiyoruz ve ipliğin karaborsasını kaldırmak hususunda bunun faydası olacağına kaniiz. Yalnız burada

karşılaştığımız bir müşkülât vardır. O da demin kısaca arzettiğim gibi hariçten ithal edilmiş olan ipliklerin memleket dâhilinde imal edilenlerden çok pahalı olmasıdır. Devletin resmî bir müessesesi olan Ticaret Ofisi tarafından son defa Hindistan'dan getirilen iplikler yüzde 20 - 30 - 40 - 50 hattâ bazılarında % 100 kadar bir fiyat farkı arz etmektedir. Halbuki İktisat Vekâletiniz memleket dâhilinde pamuklu mensucatin fiyatını müstakar tutmak ve bir istikrar temin edebilmek için fabrikada dokunan pamuklular gibi el tezgâhlarında dokunan pamukluların da fiyatını tesbit ve tâyin etmiştir. Bizden iplik alan el tezgâhlarının ne tip mensucat dokuyucularını ve bunların fiyatlarını tesbit etmiş bulunmaktayız. Şimdi bizim fiyatlardan yükseğe malolan ithalât ipliğini de biz tevzi ettiğimiz aradaki fiyat farkını ne suretle kapatacağımız meselesini tetkik etmekteyiz. Bu tetkikat bitince dâhil ve hariçten gelen ipliklerin tekelden tevzii cihetine gideceğiz.

Küçük sanatlara kısaca işaret etmiş bulunuyorum. Kâzım Berker arkadaşımız Urfa'ya bir debagat dolabı gönderilmesine ve oradaki tezgâhlara kâfi iplik verilmediğinden dolay kâfi iplik verilmesine işaret buyurdular. Biz deri sanayiinin inkişafı için bu sanatın tessüs etmiş olduğu yerlere debagat dolabı göndermişizdir. Yalnız Urfa'ya henüz göndermemişsek bu, tahsisatımızın kifayetsizliğinden ve her mintakaya aynı nispette dolap yetiştirmeye imkân bulamadığımızdandır. Mamafih arzularını not ettim. Mahallî vaziyete bakarak deri sanayiinde Urfa'ya nazaran daha ileride olanlarının ihtiyacını karşıladıktan sonra oraya da gönderebileceğimizi vadediyorum.

Dokuma sanayiinden bahsederken arkadaşlar memleket dâhilindeki pamuklu ihtiyacından ve o kanaldan umumî olarak sanayi mamullerimizin fiyatının yüksekliğinden de bahsettiler. Arkadaşlar; İktisat Vekâletiniz Devlet eliyle kurulmuş ve işletilmekte bulunan snai müesseselerin vazifesini şu noktalarda görmektedir:

Snai müesseselerimiz bilhassa bu kapalı devre içinde fiyat nâzımı rolünü aynamalıdır.

Snai müesseselerimiz bu kapalı devre içinde fiyat nâzımı rolünü oynarken kendilerini umumî gelişimleri ve yarınları için tehlikeli bir vaziyete sokabilecek fiyat düşüklüğüne de gitmemelidir. Yani imal ettikleri mamûlleri maliyetten aşağı bir fiyatla satarak bu müesseselerin yarın ufacık bir sademe karşısında yıkılması vaziyetini ihdas etmemelidir. Hayat pahalılıkla ve bilhassa ihtikârla mücadelede birinci derecedeki ihtiyaç maddelerinin memleket dâhilinde, fiyatlarının mümkün olduğu kadar müstakar bulundurulmasının birinci şart olduğu kanaatındayım.

Bu istikrarı temin için, Devlet eliyle kurulan sanayi müesseseleri mamûlleri ile hususi eşhas tarafından kurulmuş olan sanayi mamûllerinin ana ihtiyaca taallük edenlerini, bildiğiniz gibi İktisat Vekâletiniz Millî Korunma kanununun, Hükûmete verdiği salâhiyetine istinaden esasen kendi eline almış bulunmaktadır. Geçen sene teşrin ayına gelinceye kadar memleket dâhilinde gerek el konma ve gerek Devlet eliyle işletilmekte olan fabrikalar mamûllerinin satış fiyatı her fabrikanın kendi maliyetine göre tâyin edilmektedir. Bunun üzerine İktisat Vekâletinin Sümerbank ve câması fabrikalarına tâyin etmiş olduğu kârlar ilâve edilerek satışa arz ediliyordu. Bu vaziyetin tatbikatta arzettiği şey fiyat istikrarını temin bakımından büyük mahzurlar doğurduğuna kani olduk. Mademki Devlet kendi elindeki fabrika mamûllerini ve onun yanında birinci derecede ihtiyaç maddesi sayılan pamuklu mensucata el koymak suretiyle piyasaya bunları tek elden arz ediyor o halde bunların her fabrikanın maliyeti üzerine tesbit edilen % 10 - 15 kâr konarak satılması yerine tek fiyat üzerinden satılması mümkündür. Biz buna karar verdik ve yaptık. Çünkü kuruluşları itibariyle bazı fabrikalar ucuz mal edebiliyor diğer biri ise daha pahalıya mal ediyordu. Sonra mamûllerin nevine göre her birinin hakikî maliyetine de pek bakılmıyordu. Bu sebeplerle öyle oluyordu ki, daha iyi kumaş piyasada Devlet eliyle daha ucuza satılıyor, daha kötü kumaş yine Devlet eliyle daha pahalıya satılıyordu. Hattâ muvazenesizlik o vaziyeti almıştı ki, pamuklu mensucatin kapış kapış satıldığı bu zamanda bile Devlet snai müesseselerinin bazı mamûlleri satılamaz hale gelmişti. Bu işi kökünden halletmek ve arzettiğim gibi ihtikârla mücadele ve fiyat murakabesinde gerek murakabe olunanlar, gerek halkı muayyen ve müstakar bir fiyat karşısında bulduğumuz takdirde daha büyük bir netice alacağımız düşüncesiyle geçen senenin Teşrin ayında bütün pamuklu mensucat fiyatlarını hamur haline getirerek yeknasak bir fiyata irca ettik. Yani fabrikaya maliyeti ne olursa olsun satış üzerinde müessir olmayacak, her fabrika, kendi maliyetine göre satışla tavzif ettiğimiz müesseseye malını verecek ve maliyeti üzerinden normal kârını alacaktır. Fakat satışla tavzif ettiğimiz müessese yine Vekâletin tesbit ettiği fiyatlar dâhilinde bu malları satacaklardır. Binaenaleyh tesbit edilen fiyata nazaran maliyeti yüksek olan fabrikaya aradaki farkı verecek ve bunun maliyeti düşük olan fabrika mamûllerinden temin edeceği fazla kârla karşılayacaktır.

Biliyorsunuz ki, bu mekanizmayı kurup işletilmek için başlangıçta ufak bir ihtiyat payı ayırmak zarureti vardı. Bunun için en münasip zaman olarak biz pamuk fiyatlarına zam yapıldığı ve onun mamul fiyatlarına inikâs ettiği zamanı

kabul ettik. Bu mekanizmayı kurarken, muhtelif kaynaklardan gelen ve muhtelif fiyata mal olan pamuklu mensucatı bunların vasatı fiyatı sayılacak bir esas üzerinden fiyatlandırdık ve bütün memlekete bu fiyattan satması için Yerlimallar Pazarlarına emir verdik. Binaenaleyh o tarihten itibaren memleket dahilinde millî fabrikalarda istihsal edilen ve Devlet tarafından el konulmuş olan pamuklu mamulleri artık tek fiyat üzerinden satılmaktadır. Teşrinisaniden bu zamana kadar vukua gelen herhangi bir tahavvülü satış fiyatlarımıza inikâs ettirmedik. Bu mevzuda karar almanın diğer büyük bir faydasını da gördük. Bu yolda giderken karşımıza hangi fabrikanın pahalı mal yaptığı ve hangi nevi malların ahenkli fiyat listesine göre zararlı olduğu kendiliğinden çıktı. Bu tipleri imalât programlarından çıkarmaktayız. Bu suretle pamukluda bir fiyat tenezzülüne belki gitmek imkânını bulacağız.

Millî fabrikaların gerek halk nazarındaki prestijini gerek yarıma karşı dahi hazırlıklı bulunmak bakımından kalite ve evsafa büyük ehemmiyet verilmesi lüzumuna kail olduk. Harp senelerinin verdiği zaruret neticesi ve hariçten yapılan ithalâtın azalmasının yarattığı tazyik neticesi memleketin ihtiyacını büyük ölçüde karşılamak için evsafından fedakârlık ederek miktara gidilmiş vaziyetler vardı. Biz peyderpey fabrikaların umumî istihsalâtını düşürmeden 1944 senesi başında da ikinci bir evsaf iyiliği yaptık. Bu defa Sümerbank'ın dokuma fabrikalarının Kayseri'de yaptığı devre toplantısında ittihaz edilmiş olan bir kararla da 1944 senesi haziran ayından itibaren daha yüksek evsafta mal imal etmeyi programımız içine aldık. Bu arzettiğim kararlar neticesi harpten evvelki memleket dahilî fabrikaların pamuklu mensucat evsafına hemen hemen yüzde yüz yaklaşmış bulunmaktayız. Aldığımız ve demindenberi izahına çalıştığımız tedbir ve tertipler sayesinde ki, pamuklu mensucatın fiyatını arttırmadan evsafını iyileştirmeye muvaffak olduk.

Feridun Fikri arkadaş, İktisadî Devlet Teşekküllerinin umumî heyetinde temenni edilen bir mevzua temas ederek bütün pamuluların tek elden ve tek esas dairesinde tevzii için İktisat Vekâleti ile Ticaret Vekâleti ne kararlar aldı? diye sordular. Pamuklu mensucatın, halkın ekmekten sonra birinci derecede bir ihtiyaç maddesi sayılan bu malın kalitede de iyilik yapmak cihetine gittik. Arkadaşlar, şimdi rakamlarla da huzurunuzda arz edebilirim. Evsafı iyileştirmenin miktar üzerinde yapacağı menfi tesiri fazla gayretle ve istihsale umumî istihsalâtımızda düşüklük vukua getirmeden yaptık. Evsaf yükseltilmesinin maliyetlerimizde yapacağı tesiri de kısmen tasarrufa riayet ve masrafları kısmak suretiyle, kısmen de fiyat ahengini tesis etmek

için kurduğumuz fondan karşılamak suretiyle pamuklu mamullerin evsafını fiyat arttırmadan temin etmiş bulunuyoruz. Pamuklu mensucatın evsafını harpten evvelki vaziyete yaklaştırmış bulunuyor. Geçen senenin teşrinisanisinde aldığımız kararlar evsaf düzeltmesine gittiğimiz gibi 1944 senesi başında da ikinci bir dâhilde imal edilenlerle dıştan memlekete girmiş olanların fiyatını her gelen parti fiyatına veya her fabrikanın kendine mahsus maliyetine göre oynar, seyyal ve kontrolü mümkün olmayan yer yer pahalı ve ucuz şekilden kurtarmak yolunda mesai sarfetmekteyiz. Hükümetiniz İktisadî Devlet Teşekkülleri Umumî Heyetinde mevzu bahis olan ve Feridun Fikri arkadaşımın da burada işaret ettiği prensibe iştirak etmektedir. Bu mevzudaki tetkiklerimiz ilerlemiştir. Hariçten ithal edilen ve bugün senede 3 - 5 bin ton arasında oynayan pamuklu mensucatı da dahilî mensucat gibi tek fiyata irca etmek istiyoruz. Biz yalnız halkın umumî ihtiyacına cevap veren tiplerle meşgul olacağız, bunların içinde lüks sayılabilen veya tâli sayılabilen ve memleketin mahdut bir zümresinin ihtiyacını karşılayanlarla biz meşgul olacak değiliz. Bu nevi mensucat şüphesizdir ki, Ticaret Vekâletinin kontrolü altında ve yeni çıkan kararnamenin koyduğu hükümler dâhilinde takip edilecektir.

Bundan sonra yünlü mensucatta da bu yola gitmek hususunda henüz tetkik safhasındayız. Yünlü mensucatın kendine mahsus hususiyeti dolayısıyla ona pamuklu kadar seri gidebileceğimizi tahmin etmiyoruz. Fakat yünlü mensucatın da pamuklu yanında büyük ihtiyacı karşılayan bir madde olması itibarıyla üzerinde esaslı ve ciddi olarak çalışılmaktadır.

Arkadaşımız F. Fikri yarımın fiyat sukutuna karşı ne yapıyor, ne tedbir alınıyor, buyurdular. Bu suallerine yarımın fiyat sukutuna karşı alınabilecek olan en müessir tedbirin içinde bulunduğumuz şartların ve kolay mal satma imkânlarının bizi gevşekliğe asla kaptırmaması ve millî servetle kurulmuş olan fabrikaların âtisini ancak ucuz ve sağlam mal imal etmelerinde görmek lüzumuna kani bulunduğumuzu söylemekle cevap vereceğiz. Bu sahada ciddi tedbirler ve esash çalışmalar yapmaktayız.

Hergün maliyete müessir olabilecek yükselişlere rağmen bugün millî fabrikalarımızın gerek istihsallerini genişlettiği ve gerek bünyeleri içinde yapılmış umumî tasarruflara riayet etmesi bakımından diyebilirim ki geçen seneye nazaran umumî maliyetimizde yükseliş değil bir azalış vardır, tıpkı pamukluda olduğu gibi. Fakat şüphesiz ki pamukluda olduğu şekilde bir hamur şeklinde leğil ancak her snai müessesemizin imal ettiği muhtelif cins malların kendi bünyesi içerisinde maliyetini ciddi olarak tetkik etmek ve bunlara vereceğimiz kâr hatlerini vasatı olarak hususi sanayiye verdiğimiz kâr haddi üzer-

rinde tutmamak fakat birinin mamulünü memlekete daha faydalı olacağını umduğumuz zaman zararına dahi satarak diğerinin üzerinden alacağımız biraz yüksek kâr ile bu zararı karşılamak şeklinde ifade elebileceğim umumî bir istikametimiz olacaktır. Yani dış ticarete yaptığımız gibi prim esasın aşağı yukarı bir benzeri. Yani Devlet eliyle istihsal edilen sımai mamuller üzerinde birinin fazla kârını diğerinin zararına karşılık olarak göstermek ve bu suretle maliyetlerdeki yükselişi satış fiyatlarına aksettirmeden bertaraf etmek yolunda çalışıyoruz. Ve bu sayededir ki Hükümetiniz hayat pahalılığına birinci derecede müessiriyetini nazarı dikkate alarak kömür fiyatlarına bize maliyeti daha yüksek olduğu halde zam yapmamağa karar altına almıştır. Devlet sanayi müesseselerinin umumî fiyat politikası ve memleketin hayat pahalılığı üzerindeki rolünü ve görüşlerimizi kısaca işaret etmiş bulunmaktayım. Bu mevzu üzerinde daha çok şeyler söylenebilir. Fakat daha fazla vaktinizi suiistimal etmek istememekteyim. (Kâfi sesleri).

Müsaade buyursanız, arkadaşlarımın temas ettikleri bazı mühim noktalara da cevap vereyim.

Bir arkadaşımız deliki, şeker fiyatları pahalıdır. Şeker şirketinin maliyeti de çok yüksektir. Halbuki şeker halk ihtiyacının başında gelir ve onun ucuzlatılması lâzımdır.

Bu buyurdıkları noktaların hepsine iştirak mevkiinde değilim. Bilirsiniz ki, şeker satış fiyatı bizim maliyet fiyatımızla alâkadar değildir. Devlet, şekeri eskiden normal zamanlarda olduğu gibi maliyet fiyatı üzerine muayyen vergi koyarak satış fiyatını tesbit etmektedir. Bugünün şartlarına göre şekerden elde ettiğimiz varidat bütçede sarahatle Varidat kısmında gösterilmiştir. Varidat bütçesinde şeker istihlâk vergisi olarak görülen rakamdan herhangi bir fedakârlık yapmadıkça şekeri ucuzlatmanın imkânı yoktur. Binaenaleyh şeker fiyatı hakkındaki bu noktayı vekâletimi alâkadar etmemekle beraber tebarüz ettirmek isterim.

Şekerin maliyet fiyatına gelince; bu maliyet bizim iftiharla söyleyebileceğimiz bir düşüklüktedir. Diğer sanayi mamullerinin yüksekliğine göre ayrıca bir vaziyet arz etmemektedir. Malûmu âliniz şekerin maliyetine birinci derecede müessir olan pancardır. Pancarı kaça aldığımız malûmdur. Pancar ziraatini teşvik bakımından pancar zürraına verdiğimiz şeker primi de malûmdur. Binaenaleyh bu kısım nazarı itibare alınırsa bizim şeker sanayimizde umumî masraflarımız dedikleri şekilde artmış değildir. Ve her zaman övünülecek bir vaziyettir. Kısaca rakam olarak istiyorlarsa en son yaptığımız tetkiklere göre şekerin maliyeti 77 - 78 kuruş arasıdır. Üst tarafının vergi olduğunu arz etmiş bulunuyorum.

Bir arkadaşım sanayi müesseseleri içinde bu

lunduğumuz sene zarfında kömür ihtiyacını temin etmişler midir? buyurdular. Kömür istihsalimizdeki mesut inkişaf ve onun hiç bir ârızaya uğramadan devam eden bugünkü hali beni sual buyurdıkları noktaya müsbet cevap vermek imkân ve bahtiyarlığında bulundurmaktadır. Münakalât Vekili arkadaşımız da bilhassa kömürün daha muntazam ve seri sevki imkânını bize verdiği için bugün geçen seneki vaziyete göre çok ferahlı durumdayız. Ve hakikaten sanayi merkezlerimizin başında gelen İstanbul'da denilebilir ki, daha bugünden sanayi müesseselerimizin kömür ihtiyacı geniş ölçüde karşılanmıştır. Devlet eliyle işleyen bütün sanayi müesseselerinin kömür ihtiyacı da eskiye nazaran stoklu denecek bir vaziyete getirilmiştir ve karşılanmıştır ve her şeyin başında olan Devlet Demiryollarının kömür ihtiyacı da hepimizi memnun edecek vaziyette stoklu bir hale gelmiştir. (Bravo sesleri).

Arkadaşlar; çimento için bir arkadaşımız işaret buyurdular. çimentonun memleketin kalkınması ki, ve içinde bulunduğumuz şartlar bakımından memleketin müdafaasındaki rolünü hepimiz takdir buyururuz. Binaenaleyh çimento yerinde olarak ehemmiyet verdiğimiz bir madde dir. Ben hatırlamıyorum belki demişimdir, geçen sene çimento istihsalimizin 230 bin tonu bulacağını söylemişim. Halbuki, 207 bin ton olmuş. Dedikleri doğrudur. Tahminimiz eksik çıkması fabrikalarımızın kusurundan değildir. Geçen sene sonlarında bazı müesseselerimizi kömür stokiyle takviye etmek hususundaki gayretler neticesi Münakalât Vekâleti uzun aylar Sivas fabrikasına kömürü getiremedi bu sebeple bu fabrikamızın istihsalı ümit ettiğimiz neticeyi vermediğinden dolayı tahminimiz de beş on bin tonluk bir eksiklik olmuştur. İçinde bulunduğumuz sene zarfında; bir ârızaya uğramadığımız takdirde verdiğimiz rakamlar tahakkuk edecek ve kuvvetle ümit ediyorum ki, 300 bin ton çimento istihsal etmek kabil olacaktır. Ve yine huzurunuzda şükranla arz ederim ki, fazla çimento istihsalinde bulunmak için lâzımgelen kömürü ve çimentoyu kaldırmak hususunda Münakalât Vekâletinin büyük gayretleri olmuştur. Bütün temennim şimdiki tempoda bu gayretin devam etmesidir. 300 bin tonluk çimento içinde bulunduğumuz senenin ihtiyacını yüzde yüz karşılayacak vaziyette değildir. Bu itibarla hariçten çimento getirmek isteyenlere de ithal için müsaade vermekteyiz. Yalnız şunu söyleyebilirim ki, esasen mesul diğer vekil arkadaşlarım da ifade buyurmuşlardır, geçen seneye nazaran bu sene, oldukça bir ferahlık hâsil olmuştur.

Ana meselelerden biri olmak itibariyle, sabrımızı belki suiistimal ediyorum, kısaca söylemekte fayda mülâhaza ediyorum, bir arkadaşımız işçi meselesinden bahsettiler. İşçi meselesi şüphesiz ki, sanayi inkişafı ve ayakta durma-

si için lâzımgelen ana meselelerin başındadır. Bizim gibi yeni sanat kuran memleketlerde ve bilhassa bu sanayii süratle ve geniş hacimde kurmak isteyen ve onu elindeki bütün imkânlarla tahakkuk ettirmeye çalışan bir memlekette onunla müvazi ölçüde kalifiye işçi bulmanın imkânı yoktur. Fabrikaya bağlı ve fabrikada hakikaten randımanlı mesai verebilecek işçi yetiştirmek yolunda büyük gayretlerimiz vardır. Yüksek teknik eleman yetiştirmek için harice geniş ölçüde talebe göndermiş olduğumuz gibi memleketimizdeki müesseselerimizde dahi talebe yetiştirmekteyiz. ve bildiğinin ve hile Maarif Vekâletimizin teknik öğretime verdiği geniş ehemmiyet dolayısıyla memlekette yarının sanayiini yürütecek olan kolları geniş ölçüde yetiştirmek yolundayız. Hükümetiniz buna gayret sarfetmektedir. Müesseselerimiz de kendi bünyeleri içinde cıvık okulları açarak ve kendilerine bağlı amele yetiştirmek için gayret sarfetmektedirler. Bunun yanında ameleyi fabrikaya bağlı kılabilmek için alınması lâzımgelen şüphesiz mütemmin tedbirler de vardır. Bu tedbirler üzerinde bir çok arkadaşlarımızın bildikleri ve hile alınmış mühim kararlarımız mevcuttur. Fabrikaya bağlı kalifiye işçi yetiştirmenin birinci çaresi fabrikanın yanında, içerisinde çoluğu, çocuğu ile oturacağı bir ev temin etmektir. Bu maksatla yaptığımız masraflar istisgar edilmeyecek haldedir. Rakam olarak belki hata edebilirim. Fakat aşağı yukarı 8 - 9 milyon liralık yalnız Sümerbank câmiasının inşaat masrafı olmuştur. Bunların kısmı âzami amele evleri, amele pavyonları ve amele sitesi için olmuştur.

Demek ki, bir fabrikanın duvarı örülüp içine makinaları getirilerek konulduktan sonra o fabrikanın bütün işi bitmiş değildir. Biz büyük hamlelerimizi ve şükrana lâyık gayretlerimizi sarfederek yeni fabrikalar kurduk fakat zamanın ve imkânımızın müsaadesizliği bize o fabrikaların istilzam ettiği bütün mütemmin tesisi yapmağa imkân vermemiştir. İsteddiğimiz kadar hariçten makine getirip yeni fabrikalar kuramamak vaziyetinde olduğumuz şu senelerde biz mevcut tesislerimizin daha randımanlı ve daha rasyonel işliyebilmesi ve onlardan âzami kapasitelerine mümkün olduğu kadar yakın bir şekilde istifade edebilmek için birinci unsur olan ameleyi fabrikaya bağlamak yolunda gayretler sarfetmekteyiz.

Amelenin umumî Hıfzıssıhhası hakkında bir doktor arkadaşım dediler ki, İktisat Vekâleti teşkilâtı içinde bu işle meşgul olacak bir yer yoktur. Tek doktor kadrosu vardır dediler. Arkadaşlar işçi meselesiyle kül halinde meşgul olan bir dairemiz mevcuttur.

İş dairesi. Bu daire İktisat Vekâletine bağlıdır. İş dairesi umumî işçi hıfzıssıhhasıyla

meşgul olan bir şubeye de maliktir. Bundan başka bugün Devlet eliyle işleyen bütün smai müesseselerin kanunların emrettiği şekilde doktorları ve işçinin sıhhatiyle meşgul olan müesseseleri ya kurulmuş veya kurulmaktadır ve bu fabrikayı sevkü idare eden ana teşekkül elinde de umumî hıfzıssıhha işiyle meşgul olacak umumî müfettişler vardır. Binaenaleyh Devlet eliyle işletilen smai müesseselerde işçinin sağlığıyla alakalı tesisler kurulmuş ve kurulmaktadır. Bizim kadromuzda işaret ettikleri doktor, Vekâlet doktoru ise o ailelümün Vekâlet dairelerindeki gibi memurlar içindir. Arzettiğim gibi işçi sağlığıyla kül halinde meşgul olan bir daire vardır. Onun sağlık şubesi mevcuttur. Her fabrikanın, her müessesenin hastanesi, reviri ve sairesi olduğu gibi orada çalışan doktorlar da vardır ve bu fabrika ve müesseseleri idare etmekte olan Sümerbank'ın hıfzıssıhha müfettişi vardır. Bütün bu câmi içindeki insanların sağlık vaziyetini mahallinde tetkik ve teftiş eder, alınması lâzımgelen tedbirleri tesbit edip umum müdürlüğe verir, bu iş de halledilmiş olur. Yalnız bu mâruzatımla demek istemiyorum ki, işçi mevzuunda başka yapacaklarımız yoktur. Arkadaşıma bir noktadan hak veririm, smai kalkımının mevzuunu teşkil eden işçi mevzuunu yalnız sağlık bakımından değil, kül olarak ele almak ve memleketin yarımkı inkişafına göre muhtaç olduğumuz bu elemanı istediğimiz şekilde işliyebilmek için bunun üzerinde ciddiyetle durmak lâzımdır. Bu hususta kanuni olan icaplar yapılmaktadır ve kanuni mevzuatı bulunmayan hususları da kanunileştirmek için tetkikatta bulunmaktayız.

Malûmu âliniz İşçi Sigortası Kanunu vaktiyle Meclisi Âliye verilmiş, Yüksek Meclis bilir, fakat yine arz etmek istiyorum, bir iki Encümeninden geçtikten sonra yeni yapılan intihap dolayısıyla kadük olmuştur. Biz bu kanunu yeniden ele aldık ve yeniden gözden geçirdik, bunu yeni şekliyle tekrar Yüksek Meclise takdim için teşebbüse geçeceğiz.

K. KAMU (Rize) — Bu sene çıkarılmasını rica edeceğiz.

İKTİSAT VEKİLİ F. SİRMEN (Devamla)

— Bendeniz, Yüksek Meclise vadedebilirim ki, bunu âzami bir ay içinde Heyeti Vekileden çıkararak Meclisi Âliye takdim edeceğim ve ben de sayın Kemalattin Kamû arkadaşımın temennisine iştirak ederek Yüksek Meclis Encümenlerinden bunun seri bir şekilde tetkik olunup kanun şekline çıkmasını rica ederim.

Necmeddin Şahir Sılan arkadaşım da madden işlerinden bahsettiler. Arkadaşlar, Türkiye'nin toprakaltı servetleri biliyorsunuz Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü tarafından esaslı bir şekilde tetkik edilmektedir. Bütün Türkiye 8 kısma ayrılarak jeolojik tetkik ya-

pılmıştır. Yalnız bunun şimdiye kadar 7 paf-tası ikmal edilmiş yalnız 8 nei kısmı kalmış-tır. Bu sekizinci kısım Sivas havalisidir. Tun-celi'ndeki madenler hakkında arkadaşımın bu-his buyurdıkları saha bilmiyorum hangi mu-takalardır. Belki bunlar bu sene bizim tetki-kımı ikmal edeceğimiz kısma dâhil bulunmak-tadır. Mamafih Tunceli'ndeki yeraltı servetle-ri hakkında Maden Tetkik ve Arama Enstitü-sünün malûmatı olan noktalar da vardır. Ora-da krom madeni olduğunu biliyoruz. Kendileri de pek güzel işaret buyurdular. Yalnız ora-daki halkın kalkınmasını sağlayacağız diye bi-zim umumî maden işletme programında Tun-celi'ye mahsus istisnai bir karar almamız zan-nederim ki, Yüksek Heyetiniz de terviç et-mez. Yeraltı servetlerimize lâyrık olan ehemmi-yeti imkân nispetinde vermekteyiz ve plânlı şekilde işletmelere devretmekteyiz.

Şefik arkadaşım Malatya Bez Fabrikasın-dan bahsettiler. Bu fabrikanın inşası esnasın-da derpiş edilmiş olan oradaki bir dere-den elektrik istihsal etmek işinin halledilmemiş ol-duğunu beyan buyurdular. Bendeniz geçen yaz o mntakada dolayırken sayın arkadaşım da orada idi. Bahsettikleri derece beraber gittik, tetkik ettik. Esasen bu hususta evvelden yapılmış tetkikat mevcuttu ve hakikaten işaret buyur-dukları gibi Malatya fabrikası kurulurken ener-jisinin o sudan istihsal edilmesi mevzuubahis edilmiş ve o mülâhaza ile kurulmuştu. Yalnız bu tesisatın kurulabilmesi için ilk yapılmış olan plânlar bir milyon küsur bin liraya mal olacağı merkezinde idi. Fakat harp vaziyeti ve bugün-kü fevkalâde şartlar içinde, benim orada bulun-duğum zaman tahmin edilen 3,5 milyon liradan aşağı değildi. bilâhara burada yaptığımız tet-kikler neticesinde bunun 4,5 milyon liradan aş-ağı mal edilemeyeceği anlaşıldı. Bugünkü şartlar içinde buraya bu parayı ayırmağa imkân bulamadık. Arkadaşım dediler ki, bin küsur kilometre-lik yoldan oraya kömür getiriliyor. Bunun için 750 000 lira sarfedildiğine göre kendiliğinden buraya sarfedilecek para kısa bir zamanda amorti edilebilir, bunu tehir etmek iktisadi bakımdan da mahzurludur. Bizim o fabrikadaki kömür ihtiyacımız 12 - 13 bin tondur, yani buyurdıkları rakamdır. Fakat bu kömürün 2 - 3 bin tonu esa-sen fabrika için lâzım olan buhari temin etmek bakımından, elektrik santralını kursak dahi gön-dermemiz lâzımgelen kömürdür. Yaptığımız tet-kiklere göre 8 - 9 bin ton kömür tasarrufu olabi-lecektir. Bu, bizim için büyük bir şeydir. Fakat 8 - 9 bin ton kömürün oraya kadar nakil ücreti, ton başına nakil ücreti zannederim 20 lira tut-maktadır, buyurdıkları gibi senede 750 bin lira olmaktadır. 20 liradan bu kömürün nakliye ü-creti 160 - 180 bin liralık bir rakam tutmaktadır. Binaenaleyh bizim burada yaptığımız hesaplara

göre, arzettiğim gibi aslında kendileriyle tama-miyle mutabıkız. Tek mahzurumuz bugün bu iş için elimizde 4 - 5 milyon liranın bulunmanası-dır. Bunu temin ettikten sonra bunun derhal tatbikatına geçeceğiz. Eğer hakikaten söyledik-leri gibi iki senede amorti etmek imkânı olsaydı, ne yapar yapar onu da bulmak çaresine giderdik. Hulâsaten şunu arz ediyorum ki, beraber de tet-kik ettik. Esasen fabrika kurulduğu zaman alın-mış bir karardır. Fakat kısaca arzettiğim se-bepler dolayısıyla henüz realize edemedik.

Bir arkadaşım; lüks eşya imalinin yasak edil-mesinden bahsettiler. Arkadaşlar, demin de ver-diğim kısa izahattan anlaşılmalıdır ki, memleketin esas ihtiyaç maddelerini imkân nispetinde fazla istihsal etmek yolunda gayret sarfetmekteyiz. Yalnız memlekette lüks sayılabilecek bazı mallar ve maddelerin imali için kurulmuş olan tesisleri-mizin faaliyetten alınması doğru olmayacağı kanaatındayım. O tesisler esasen bizim için ha-yati sayılan bir maddenin imalinde kullanılabi-yecek bir mahiyet arz ediyorsa, bunları derhal yaparız. Ve o mahiyette olanları kendimiz imalât programını çizmiş olmamız itibarıyla o istikamete çalışmağa sevk etmiş bulunmaktayız. Ama, bu-günkü şartlar içinde lüks sayılabilecek bir mad-denin imali için kurulmuş tesisleri muattal bırak-maktansa onları memleketin ham maddesini kıymetlendirmek ve basit miqyasta da olsa memleketin ihtiyacını karşılaması bakımından faaliyetle bulunmalarına devam ettirilmelerinde fayda mü-lâhaza ederiz. Arkadaşlarımın not edebildiğim suallerine zannediyorum ki, cevap arzettim. (Kâ-fî sesleri) tatmin etmediğim bazı arkadaşlar var-sa...

N. FIRAT (Samsun) — Evet veya hayır di-ye kısa cevapla karşılanacak bir sualim var. Yük-sek Vekâlet yüzlerce dokuma kooperatifiyle meş-gul olacağına bunları federe etmek suretiyle bir tek müesseseye ile meşgul olmayı faydalı addedmi-yorlar mı? (Cevabı bir kelime ile olmaz sesleri).

İKTİSAT V. F. SİRMEN (Rize) — Koope-ratifler mevzuu hakkında teferruata girmedim. 100 küsura balığ olan el dokuma kooperatifleri-nin her biri kendi kendini iyi istikamette gider bir şekilde idare edemediğinden bunları birlik ha-linde toplamayı ve o birliğin başına yeni karar-name ile aldığımız salâhiyet ile kuvvetli arka-daşlar koyarak Vekâletin görüşü dâhilinde ve hepimizin gönlümüzün istediği istikamette yürü-mesini temin edeceğiz.

REİS — Fasılların müzakeresine geçilmesini reyinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmiyen-ler... Fasılların müzakeresine geçilmiştir.

	Lira
F. 636 Vekil tahsisatı	5 320
REİS — Kabul edilmiştir.	
F. 637 Maaşlar	297 730
REİS — Kabul edilmiştir.	

F.	Lira	F.	Lira
638	650 432	655	3
Ücretler		Kongrelere ve Milletlerarası müesseselere iştirak masrafları	
REİS — Kabul edilmiştir.		REİS — Kabul edilmiştir.	
639	53 016	656	5 000
Muvakkat tazminat		Krom madenleri ve Ereğli havzası ocakları ve diğer madenlerin ruhsat tezkeresi ve imtiyaz sahibine 2818 sayılı kanunun 6 nci maddesinin A. B. C. bentleri mucibince verilecek tazminat ile aynı madenlerdeki tesisat karşılığı olarak ruhsat tezkeresi veya imtiyaz sahiplerine verilecek tazminat	
REİS — Kabul edilmiştir.		REİS — Kabul edilmiştir.	
640	5 000	657	12 000
1683 sayılı kanunun 58 nci maddesi gereğince verilecek tekaüt ikramiyesi		İşçi Sigorta İdaresi masrafı ile 3008 sayılı kanunun 89 ncu maddesinin tatbiki masrafı	
REİS — Kabul edilmiştir.		REİS — Kabul edilmiştir.	
641	1 500	658	10 000
4178 sayılı kanun gereğince verilecek çocuk zammı		El ve ev sanatları kooperatif kurslarının her türlü kurma, idare etme ve okutma masrafları ve öğretmen ücretleri	
REİS — Kabul edilmiştir.		REİS — Kabul edilmiştir.	
642	1 000	659	10 000
4178 sayılı kanun gereğince verilecek yakacak zammı		Yazı, neşir ve propaganda masrafları	
REİS — Kabul edilmiştir.		REİS — Kabul edilmiştir.	
643	39 000	660	20 000
Merkez büro masrafları		Yabancı mütehasıslar, tercümanlar ve memurlar ücreti	
REİS — Kabul edilmiştir.		REİS — Kabul edilmiştir.	
644	22 000	661	10 000
Vilâyetler büro masrafları		Ziyafet masrafları	
REİS — Kabul edilmiştir.		REİS — Kabul edilmiştir.	
645	10 000	662	2 500
Matbu evrak ve defterler		Tamir masrafları	
REİS — Kabul edilmiştir.		REİS — Kabul edilmiştir.	
646	31 777	663	3 500
Posta, telgraf ve telefon ücret ve masrafları		Geçen yıl borçları	
REİS — Kabul edilmiştir.		REİS — Kabul edilmiştir.	
647	11 450	664	2 500
Kira bedeli		Eski yıllar borçları	
REİS — Kabul edilmiştir.		REİS — Kabul edilmiştir.	
648	7 000	665	2 335 451
Nakil vasıtaları masrafları		2804 sayılı kanun gereğince Maden Tetkik ve Arama Enstitüsüne yardım	
REİS — Kabul edilmiştir.		REİS — Kabul edilmiştir.	
649	90 001		
Harcırahlar			
REİS — Kabul edilmiştir.			
650	12 000		
Melbusat			
REİS — Kabul edilmiştir.			
651	2 500		
3335 sayılı kanun gereğince yapılacak tedavi, yol ve saire masrafları			
REİS — Kabul edilmiştir.			
652	9 501		
Kömür havzasına ve diğer madenlere ait masraflar			
REİS — Kabul edilmiştir.			
653	1		
Teşviki sanayi kanunu gereğince verilecek prim karşılığı			
REİS — Kabul edilmiştir.			
654	290 000		
Sanat modelleri satın alınması, dağıtılması masrafları			
REİS — Kabul edilmiştir.			

İktisat Vekâleti bütçesinin müzakeresi bitmiştir. Cumartesi günü saat 10 da toplanılmak üzere inikada son veriyorum.

Kapanma saati : 21,27

